

2024.

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac
Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac

Ostvarimo potencijale knjižnica

e-zbornik

6. stručni skup u Karlovcu

Ranom intervencijom do razvoja rane pismenosti

Uredila

Anita Malkoč Bišćan

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Karlovac, 2024.

Elektroničko izdanje

Nakladnik

GRADSKA KNJIŽNICA „IVAN GORAN KOVAČIĆ“ KARLOVAC

Karlovac, Ljudevita Šestića 1

Za nakladnika

Kristina Čunović

Glavna urednica

Anita Malkoč Bišćan

Grafički urednik

Miroslav Katić

Uredništvo

Bojana Knežević, Miroslav Katić, Sanja Graša,

Martina Barišić Koprenica, Pamela Sever, Dunja Marija Gabriel

Recenzenti

Bojana Knežević, mag. logopedije, mr. sc. Alka Stropnik, knjižničarska savjetnica,

Silvija Perić, viša knjižničarka, Maela Rakočević Uvodić, viša knjižničarka,

Jasmina Sočo, viša knjižničarka, Vlasta Šolc, viša knjižničarka

Lektura i korektura

Ana Handal, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Sanja Graša, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Martina Barišić Koprenica, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

ISBN (online): 978-953-7852-38-2

Godina postavljanja publikacije na mrežu: 2024.

Zbornik izlazi jednom godišnje.

SADRŽAJ

Uvodnik	5
Darija Polović: Rana pismenost – kako do dobrih temelja?	1
Kristina Čunović: Centar za poticanje rane pismenosti u Gradskoj knjižnici „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac	18
Anita Peti-Stantić: Jezične igre za razvoj govora i mišljenja, a onda i pismenost.....	28
Tanja Šupe: Slike pod prstima – važnost taktilne slikovnice za razvoj čitalačkih navika kod djece oštećena vida.....	36
Anita Brozović Šolaić: „Ogulinski maljani“ – poticanje rane obiteljske pismenosti u Gradskoj knjižnici i čitaonici Ogulin	47
Danijela Petrić: Knjige za bebe: iskustva, izazovi i rezultati provođenja programa za poticanje rane pismenosti	52
Ivana Palčić Borić, Ana Gabaj Miloš: Kad slikovnice ožive.....	64
Gonca Zaprova Anastasova, Anica Gligorova Mileva: Terapija pričom kao alat za osjetljivo i odgovorno roditeljstvo u svrhu prevencije napuštanja škole u ranjivim zajednicama, posebice među Romima	76
Maja Pranić, Arijana Herceg Mićanović: Potrči za knjigom – kretanjem do (ranog) čitanja	87
Petra Kavšek Vrhovec, Martina Ristovski: Uporaba Gingo Talk proizvoda u poticanju rane pismenosti	97
Snježana Berak, Nataša Brekalo: Vau-vau priče	104
Maja Pignar-Mijović: Koliko čitamo djeci – čitateljske aktivnosti roditelja i djece na početku školovanja	111

UVODNIK

Zbornik radova *Ranom intervencijom do razvoja rane pismenosti* okuplja radove sa 6. okruglog stola Ostvarimo potencijale knjižnica. Skup je organizirala Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac i Hrvatsko knjižničarsko društvo (HKD) na čelu s Komisijom za prilagodbu i pristupačnost knjižničnih usluga (do studenoga 2024. Komisija za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama) 16. svibnja 2024. godine u Gradskoj knjižnici „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac. Skup i zbornik radova realizirani su pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, vlastitim sredstvima i sredstvima Grada Karlovca.

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac od 2018. godine aktivno sudjeluje u Nacionalnoj kampanji za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ koju provodi Hrvatsko knjižničarsko društvo s partnerima. Prati potrebe lokalne zajednice te sudjeluje u istraživanjima o osobama s teškoćama čitanja. Osobe s teškoćama u čitanju često su obilježene predrasudama, zbog tih teškoća pristup knjizi im je ograničen, a njihova se prava često zaobilaze. Stoga je ovaj skup bio zamišljen i organiziran kako bi im se pomoglo te ih se tretiralo ravnopravno u svim područjima života. Ovaj skup zamišljen je i kako bi se prezentirao rad knjižničarskih stručnjaka i pokazao javnosti te u kontinuitetu paralelno i educiralo te senzibiliziralo knjižničare i lokalnu zajednicu.

E- zbornikom se nastoje predstaviti višegodišnja iskustva autora radova – znanstvenika i stručnjaka, s ciljem educiranja čitatelja o aktualnim temama te predstavljanjem inspirativnih praksi stručnjaka – knjižničara i njihovih partnera.

Nadamo se da će vam zbornik dati pristup nekim novim činjenicama i saznanjima te vas inspirirati za nove metode rada, programe i projekte namijenjene ranjivim i marginaliziranim skupinama sadašnjih i potencijalnih knjižničnih korisnika.

Urednica

RANA PISMENOST – KAKO DO DOBRIH TEMELJA?

Darija Polović, mag. logoped.

Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac

polovic.suvagka@gmail.com

Sažetak

Pismenost na najopćenitijoj razini podrazumijeva sposobnost korištenja stečenih vještina čitanja i pisanja. Dijete svoj put prema razvoju pismenosti započinje vrlo rano, odmah nakon rođenja. U prvim godinama života, razvojem komunikacijskih, jezičnih i govornih sposobnosti, u svakodnevnim iskustvima i interakciji s okolinom, polažu se temelji na kojima se razvijaju vještine i sposobnosti bitne za usvajanje čitanja i pisanja. Brojna istraživanja vezana uz ranu pismenost pokazala su da je uspješnost u ovladavanju vještinama čitanja i pisanja najuže povezana s visokom razinom fonološke svjesnosti, veličinom rječnika, sposobnošću pripovijedanja, poznavanjem slova te interesom za tisak i znanjima o tisku. Djeca koja u tome postižu lošije rezultate rizična su za razvoj teškoća u usvajanju čitanja i pisanja. Ranim prepoznavanjem djece s teškoćama, djece kod koje postoje faktori rizika za razvoj teškoća te njihovim uključivanjem u programe rane intervencije smanjuje se mogućnost odstupanja u razvoju te im se povećavaju šanse za uspjeh u školovanju, a time i u životu. Posebnu pažnju zaslužuje rana intervencija kod djece s teškoćama u području komunikacijskog, jezičnog ili govornog razvoja zato što su jezik i komunikacija važni za razvoj drugih sposobnosti. U radu s djecom koriste se različiti pristupi, strategije i metode, a neki od njih nam već od najranije dobi pružaju mogućnost da izravno djelujemo i na razvoj vještina rane pismenosti. Usmjeravanjem djeteta na tiskana djela i uključivanjem djece u zajedničko čitanje slikovnica na način koji je prilagođen njihovoj trenutnoj razini sposobnosti i interesa, i u kojem su oni aktivni sudionici, zajedničko čitanje postaje ugodno iskustvo koje u djeci budi interes i ljubav prema čitanju i slušanju priča, a istovremeno se razvijaju komunikacijske, jezične i govorne sposobnosti djeteta.

Ključne riječi: čitanje, intervencija, pismenost, vještine

Abstract

Literacy at the most general level implies the ability to use acquired skills of reading and writing. A child begins his journey towards literacy very early, right after birth. In the first years of life, the development of communication, language and speech abilities through everyday experiences and interactions with the environment lays the foundations on which the skills and abilities essential for the acquisition of reading and writing are developed. In numerous studies related to early literacy, it was found that success in mastering reading and writing skills is most closely related to a high level of phonological awareness, vocabulary size, narrative ability, knowledge of letters, and interest in print and knowledge about print. Children with low achievements on these measures are at risk for developing difficulties in acquiring reading and writing. This is especially pronounced in children with disabilities. Early identification and inclusion of children with disabilities and children with risk factors in early intervention programs reduces the possibility of deviations in development and increases their chances of success in schooling, and thus in life. Early intervention for children with delays in the field of communication, language or speech development deserves special attention because language and communication are important for the development of other abilities. In working with children, different approaches, strategies and methods are used, and some of them offer us the opportunity to work directly on the development of early literacy skills from an early age. By exposing children to print and involving children in reading picture books together in a way that is adapted to their current level of ability and interest and in which they are active participants, shared reading becomes a pleasant experience that awakens children's interest and love for reading and listening to stories, and at the same time we have the opportunity to develop child's communication, language and speech skills.

Keywords: reading, intervention, literacy, skills

1. Uvod

U današnje doba pismenost je ključna vještina koja nam omogućava komuniciranje i ravnopravno sudjelovanje u društvu. Određenje pismenosti složen je i dinamičan koncept koji se mijenja pod utjecajem znanstvenih istraživanja, institucionalnih pristupa, nacionalnog

konteksta, kulturoloških promjena i osobnih iskustava.¹ Na najopćenitijoj razini pismenost se odnosi na umijeće i sposobnost korištenja stečenih vještina čitanja i pisanja.² Razvoj pismenosti cjeloživotni je proces koji počinje još u prenatalnom periodu kada dijete čuje i pamti glasove i zvukove, a obuhvaća razvoj čitanja, pisanja, govora, promatranja i slušanja.³ Taj postupni razvojni proces može se podijeliti na dva razdoblja: predčitalačko i čitalačko razdoblje. Predčitalačko razdoblje odnosi se na vrijeme prije formalne poduke u učenju čitanja i pisanja. Glavni čimbenik predčitalačkog razdoblja jest razvoj rane ili izranjajuće pismenosti, odnosno znanja koje dijete posjeduje o čitanju i pisanju prije nego što počne čitati i pisati.⁴

2. Rana ili izranjajuća pismenosti

Rana pismenost odnosi se na razvojne pokazatelje formalnog čitanja koji imaju svoje temelje rano u životu djeteta. Ta konceptualizacija razlikuje se od ranijih teorija o usvajanju čitanja po kojima učenje čitanja započinje polaskom u školu ili izravnim poučavanjem predvještina čitanja i pisanja u predškolskim ustanovama. Sa stajališta izranjajuće pismenosti radnje povezane s pismošću u predškolskom razdoblju legitimni su i važni dijelovi u razvojnom kontinuumu pismenosti. Djeca mnogo znaju o čitanju prije početka formalne poduke i to znanje čini temelje za razvoj čitanja i pisanja.⁵ U razdoblju od rođenja do šeste godine akumuliraju značajnu količinu znanja o pisanom govoru. Promatranjem odraslih i sudjelovanjem u neformalnim aktivnostima povezanim s pismošću stječu znanja o čitanju i pisanju.⁶ Rano razvojno razdoblje važno je za učenja koja se ostvaruju tijekom cijeloga života. Rana pismenost ima snažan utjecaj na školsko razdoblje i akademski uspjeh ili neuspjeh. Određena je različitim pokazateljima kao što su svjesnost i motivacija za tisak, osnovna rukopisna znanja, poznavanje slova, fonološka svjesnost i drugim mjerama jezičnog razvoja

¹ Lenček, M.; Užarević, M. Rana pismenost – vrijednost procjene // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 52, 2(2016.), str. 42-59.

² Wildová, R.; Kropáčková, J. Early Childhood Pre-reading Literacy Development. // Procedia - Social and Behavioral Sciences 191, (2015.), str. 878-883.

³ Lawhon, T.; Cobb, J. Routines That Build Emergent Literacy Skills in Infants, Toddlers, and Preschoolers. // Early Childhood Education Journal, 30(2002.), str. 113-118.

⁴ Kuvač Kraljević, J.; Lenček, M. Test za procjenjivanje predvještina čitanja i pisanja (PredČiP). Jastrebarsko: Naklada Slap, 2012.

⁵ Whitehurst, G. J.; Lonigan, C. J. Emergent Literacy: Development from Prereaders to Readers. // Handbook of Early Literacy Research / uredili Susan B. Neuman, David K. Dickinson. New York, London : Guilford Press, 2003. Str. 11-29.

⁶ Justice, L. M.; Kaderavek, J. N. Using Shared Storybook Reading to Promote Emergent Literacy. // Teaching Exceptional Children 34, 4(2002.), str. 8-13.

poput narativnih sposobnosti, rječničkog znanja i drugih.⁷ Mnoge jezične i kognitivne sposobnosti te sposobnosti i vještine povezane s tiskanim tekstom koje su važne za razvoj pismenosti razvijaju se kontinuirano tijekom predškolske i školske dobi.⁸ Neke od vještina rane pismenosti povezane su s dekodiranjem, a neke s razumijevanjem pročitano. Vještine povezane s dekodiranjem one su vještine koje olakšavaju djeci usvajanje načela abecede i omogućavaju im da razviju brzo i točno dekodiranje teksta. Vještine povezane s razumijevanjem jezično su utemeljene vještine koje djeci omogućuju razumijevanje dekodiranog teksta.⁹ Sposobnost dekodiranja pisanog teksta u pravilne fonološke reprezentacije ovisi o poznavanju slova, glasova, poznavanja veze između slova i glasova, interpunkcije, gramatičke strukture rečenice i kognitivnim procesima, odnosno sposobnosti upamćivanja i organiziranja tih elemenata u rečenicu. Razumijevanje pročitano. ovisi o znanju o svijetu, semantici i poznavanju konteksta.¹⁰

U području rane pismenosti provedena su brojna istraživanja kako bi se utvrdilo koje su vještine najviše povezane s uspješnim usvajanjem vještina čitanja i pisanja. Kuvač, Kraljević i Lenček posebno ističu fonološku svjesnost, rječnik, pripovijedanje, imenovanje slova, interes za tisk i koncept tiska.¹¹ Te su vještine povezane i ovisne jedna o drugoj. Primjerice, fonološka svjesnost utječe na razvoj rječnika i brzinu usvajanja novih znanja, a poznavanje slova podupire razvoj fonološke svjesnosti. Vještine povezane s dekodiranjem visoko su prediktivne za djetetov početni uspjeh u čitanju, dok su verbalne sposobnosti i opća znanja visoko prediktivni za razumijevanje i kasnija postignuća u čitanju. Svaka od tih vještina ima važnu ulogu u razvoju pismenosti.¹²

2.1. Fonološka svjesnost

Fonološka svjesnost sposobnost je fonološke obrade koja je najjače povezana s pismenošću. Obuhvaća sposobnost prepoznavanja, razlikovanja i manipuliranja fonemima u riječima te neke osnovne fonološke vještine poput prepoznavanja rime i baratanje slogovima.

⁷ Lenček, M.; Užarević, M. Nav. dj., str. 54.

⁸ Ščapec, K.; Kuvač Kraljević, J. Rana pismenost kod djece s posebnim jezičnim teškoćama (PJT). // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 49, 1(2013.), str.120-134.

⁹ Lonigan, C. et al. Evaluating the components of an emergent literacy intervention for children at-risk of reading difficulties. // Journal of experimental child psychology 114, 1(2013.), str. 111-130.

¹⁰ Whitehurst, G. J.; Lonigan, C. J. Nav. dj., str. 13-14.

¹¹ Kuvač Kraljević, J.; Lenček, M. Nav. dj., str. 14.

¹² Neuman, Susan B. Explaining and understanding early literacy. // Investigaciones sobre Lectura, 2(2014.), str. 7-14.

Istraživanja pokazuju da je to jedinstvena sposobnost koja se očituje u različitim fonološkim vještinama koje se pojavljuju u predvidljivom nizu. Djeca postaju osjetljivija na sve manje dijelove riječi kako postaju starija.¹³ Najprije se razvija slogovno stapanje, djeca počinju stapati riječi iz ponuđenih slogova, a zatim se razvija raspoznavanje rime. Nakon toga razvijaju sposobnost raščlanjivanja riječi na slogove, odnosno sposobnost slogovne raščlambe, a zatim razvijaju sposobnost proizvodnje rime prema ponuđenim riječima. Slogovna svjesnost i rima stvaraju temelje za razvoj fonemske svjesnosti, odnosno baratanje manjim jedinicama (fonemima). Dijete je najprije sposobno prepoznati da se riječ sastoji od fonema, što se naziva fonemsko stapanje, a zatim i riječi raščlaniti na foneme, što se naziva fonemska raščlamba.¹⁴ Fonološka svjesnost utječe na razvoj vještina dekodiranja zato što grafemi odgovaraju fonemima u izgovorenoj riječi. Ako dijete ne prepozna glasove u riječima, imat će teškoće s uspostavljanjem veze fonema i grafema.¹⁵ Ta povezanost ustanovljena je tijekom više desetljeća istraživanja i vidljiva je u svim provedenim istraživanjima u alfabetskim jezicima. Intervencijska istraživanja pokazuju da intenzivno podučavanje fonološke svjesnosti poboljšava pismenost.¹⁶

2.2. Rječnik

Rječnička znanja odnose se na mentalnu riznicu pojmova i koncepata koje ti pojmovi označavaju. Riječi koje razumijemo čine receptivni rječnik, a riječi koje proizvodimo čine ekspresivni rječnik. Veličina receptivnog rječnika uvijek premašuje veličinu ekspresivnog rječnika. Usvajanjem nove riječi dijete usvaja njezino značenje, odnosno obilježja koncepata koji označava. Također, usvajaju se i različiti oblici riječi te njezina gramatička svojstva. Nove riječi usvajaju se svakodnevno tijekom cijelog života. Rječničko znanje jedan je od glavnih čimbenika koji utječe na razumijevanje pročitane teksta.¹⁷ Veličina rječnika u optimalnim se uvjetima može značajno povećati u ranim godinama. Neke procjene govore da djeca usvajaju oko sedam novih riječi dnevno. Djeca najprije usvajaju značenje riječi koje su im upućene prije

¹³ Anthony, J. L.; Francis, D. Development of phonological awareness. // *Current Directions in Psychological Science*, 14(2005.), str. 255-259.

¹⁴ Peretić, M.; Padovan, N.; Kologranić Belić, N. Rana pismenost. // *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama / uredila Jelena Kuvač Kraljević*. Zagreb : Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. Str. 52-62.

¹⁵ Whitehurst, G. J.; Lonigan, C. J. Nav. dj., str. 16.

¹⁶ Anthony, J. L.; Francis, D. Nav. dj., str. 255.

¹⁷ Peretić, M.; Padovan, N.; Kologranić Belić, N. Nav. dj., str. 57.

nego što ih mogu producirati.¹⁸ Neke su od aktivnosti koje pridonose razvoju rječnika opisivanje slika, odgovaranje na pitanja, učenje dječjih brojlica i pjesama, dopunjavanje rečenica, pričanje priča, čitanje bajki i priča, „rasprava“ o različitim temama, dramatizacija, posjet kazališnim predstavama, zajedničko čitanje dječjih časopisa, knjiga...¹⁹

2.3. Pripovijedanje

Razvoj pripovjednih sposobnosti važan je za napredak djece. Razvoj pripovijedanja kod djece urednog razvoja ide od opisa jednostavnih događaja do prikaza u kojima su događaji povezani ciljevima i motivacijom glavnih likova.²⁰ Pripovijedanje uključuje velik broj naprednih vještina kao što su nizanje događaja, oblikovanje povezanog teksta na semantičkoj i sintaktičkoj razini, upotreba specifičnog rječnika, razumijevanje uzročno-posljedične povezanosti i iznošenje ideje uzimajući u obzir slušatelja.²¹ Sposobnost pripovijedanja doprinosi ranoj pismenosti i značajno je povezana s ostalim vještinama rane pismenosti.²²

2.4. Interes za tisak i koncept tiska

Spontani interes za tisak javlja se kod djece puno prije nego što okolina počne poticati razvoj svjesnosti o pisanom tekstu. Već nakon prve godine djeca listaju knjige i pretvaraju se da ih čitaju, uživaju u pjesmicama, igrama rimom, pričanju priča ili traže da im se nešto pročita. Do tog spontanog interesa za tisak dolazi u razdoblju izranjajuće pismenosti izloženošću pisanom tekstu i povezivanju čitanja s pozitivnim i ugodnim iskustvom.²³

Koncept tiska odnosi se na sposobnost djeteta da razumije i prepozna načine na koji tiskani tekst služi čitanju. Koncepti o tisku uključuju svjesnost o tome gdje se nalaze prva i zadnja strana knjige, kako je knjiga ispravno okrenuta, svjesnost da je tekst, a ne slike ono što čitamo, znanje o smjeru čitanja (s lijeve strane nadesno) i razumijevanje značenja interpunkcijskih znakova. Svjesnost o tisku također utječe na djetetovu sposobnost

¹⁸ Neuman, Susan B. Nav. dj., str. 8.

¹⁹ Wildová; Kropáčková. Nav. dj., str. 880.

²⁰ Davies, P.; Shanks, B.; Davies K. Improving narrative skills in young children with delayed language development. // Educational Review 56/3, (2004.), str. 271-286.

²¹ Peretić, M.; Padovan, N.; Kologranić Belić, N. Nav. dj., str. 58.

²² Puspitasari, N. et al. The Role of Narrative Ability on Emergent Literacy Skills and Early Word Reading of Early Childhood Students. // International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 22(2023.), str. 253-271.

²³ Peretić, M.; Padovan, N.; Kologranić Belić, N. Nav. dj., str. 59.

prepoznavanja riječi kao dijela verbalnog i pismenog izražavanja.²⁴ Razvija se u interakciji s odraslima u aktivnostima koje su povezane s knjigama i pisanim tekstom, primjerice čitanjem slikovnica kada djeca aktivno sudjeluju u samoj aktivnosti čitanja razgovorom o sadržaju priče i pisanom tekstu.²⁵ Istraživanje Lenček i Užarević pokazuje da djeca urednog razvoja već u dobi od tri godine znaju da slikovnice i knjige čitamo, uspješna su u prepoznavanju smjera čitanja s lijeve strane nadesno, uočavaju da postoje velika i mala tiskana slova, da se ona razlikuju te znaju gdje je naslov knjige, odnosno slikovnice.²⁶ Djeca predškolske dobi imaju različite razine znanja o tisku i namjenama tiska jer nisu u istoj mjeri izložena iskustvima vezanim uz tisak.²⁷

2.5. Imenovanje slova

Poznavanje slova snažan je pokazatelj kratkoročnog, ali i dugoročnog uspjeha u čitanju. Ima važnu ulogu u razvoju fonološke svjesnosti. Bolje poznavanje slova povezano je s djetetovom sposobnošću prepoznavanja i manipuliranja fonemima, a također je i pokazatelj drugih znanja povezanih s pismenošću kao što su jezične sposobnosti i poznavanje tiska.²⁸ Istraživanja pokazuju da poznavanje slova pruža početnicima u učenju čitanja znanje potrebno za stvaranje veza između izgovorene riječi i njezine tiskane reprezentacije.²⁹

Učenje čitanja kombinacija je svih tih znanja i vještina, povezane su i ovise jedna o drugoj. Većina djece slijedi sličan obrazac i redoslijed usvajanja predvještina, od uvažavanja i razvijanja svjesnosti o tisku do razvoja fonološke i fonemske svjesnosti i prepoznavanja riječi. Vještine i znanja koja se rano razvijaju služe kao temelj razvoja kompetencija i razvoja učinkovitih vještina čitanja i pisanja. Djeca koja imaju nedovoljno razvijene ove vještine zaostaju za vršnjacima, ne usvajaju čitanje u skladu s razredom koji pohađaju te imaju teškoće s razumijevanjem.³⁰ Primjerice, kada djeca započnu školovanje sa slabo razvijenim vještinama fonološke svjesnosti te slabijim poznavanjem slova i rječničkim znanjima, potrebno im je posvetiti više vremena u podučavanju tih vještina da bi se stvorili uvjeti za uspješno usvajanje

²⁴ Brown, S. C. Language and Literacy Development in the Early Years: Foundational Skills that Support Emergent Readers. // The Language and Literacy Spectrum 24, (2014.), str. 35-48.

²⁵ Peretić, M.; Padovan, N.; Kologranić Belić, N. Nav. dj., str. 59.

²⁶ Lenček, M.; Užarević, M. Nav. dj., str. 48.

²⁷ Gunn, B.; Simmons D. C.; Kameenui, E. J. Emergent Literacy : Synthesis of the Research, 2004.

²⁸ Neuman, Susan B. Nav. dj., str. 9.

²⁹ Arrow, A.; Mclachlan, C. The emergent literacy approach to effective teaching and intervention. // Perspectives on Language and Literacy 37, (2011.), str. 35-38.

³⁰ Brown, S. C. Nav. dj., str. 35-36.

čitanja.³¹ Uspjeh u usvajanju pismenosti u velikoj mjeri ovisi o iskustvima i prilikama tijekom ranog djetinjstva. Istraživanja ističu važnost faktora koji izravno podržavaju kognitivni razvoj i razvoj pismenosti kao što su igra, bogate jezične interakcije s odraslima i sudjelovanje u različitim aktivnostima povezanim s pismenošću. Širenje rječnika, razvoj verbalnih sposobnosti i općih znanja ciljevi su kojima se treba posvetiti u ranom djetinjstvu i oni su jednako važni kao i učenje slova, dekodiranje i postizanje tečnosti u čitanju.³²

2.6. Djeca s teškoćama u jezično-govornom razvoju

Logopedi sudjeluju u procjeni i intervencijama vezanim uz teškoće u čitanju i pisanju jer je jezik ključan za razvoj pismenosti. Nažalost, često se teškoće s čitanjem i pisanjem ne prepoznaju do prvog ili drugog razreda. U toj fazi djeca već doživljavaju neuspjeh u procesima koji su ključni za budući akademski uspjeh što može negativno utjecati i na njihovu motivaciju i samopoštovanje. S obzirom na to da čitanje postaje glavni način usvajanja znanja, vrlo je važno pružanje podrške djeci koja su rizična za teškoće u ranim fazama. Istraživanja u području rane pismenosti pokazuju da djeca s jezičnim teškoćama pokazuju teškoće u vještinama fonološke svjesnosti, pripovjednim sposobnostima i vještinama povezanim s tiskom koje su važne za razvoj pismenosti.³³ Rezultati istraživanja Nathana i suradnika iz 2004. godine pokazuju da su verbalne sposobnosti u predškolskoj dobi prediktivne za kasniji razvoj pismenosti. Djeca s govornim teškoćama, posebice ona s ozbiljnijim i dugotrajnijim teškoćama, rizičnija su za poteškoće u usvajanju čitanja i pisanja u usporedbi s djecom urednog razvoja.³⁴ Istraživanje Ščapec i Kuvač Kraljević o ranoj pismenosti kod predškolske djece s posebnim jezičnim teškoćama pokazalo je da djeca s jezičnim teškoćama imaju slabije razvijen rječnik, smanjen kapacitet verbalnog radnog pamćenja, ostvaruju slabija postignuća u izvršavanju jednostavnijih zadataka fonološke svjesnosti, imaju manji broj pohranjenih slika riječi i slabije poznavanje slova. Autorice zaključuju da će navedeno zasigurno utjecati na način i brzinu

³¹ Arrow, A.; Mclachlan, C. Nav. dj., str. 9.

³² Snow, C. E. Early literacy development and instruction: An overview. // The Routledge international handbook of early literacy education: A contemporary guide to literacy teaching and interventions in a global context / uredile Natalia Kucirkova, Catherine E. Snow, Vibeke Grøver, Catherine McBride-Chang. Abingdon, Oxon; New York, NY : Routledge, 2017. Str. 5-13.

³³ Boudreau, D. M.; Hedberg, N. L. A Comparison of Early Literacy Skills in Children With Specific Language Impairment and Their Typically Developing Peers. // American Journal of Speech-Language Pathology 8, (1999.), str. 249-260.

³⁴ Nathan, L. et al. The Development of Early Literacy Skills Among Children With Speech Difficulties: A Test of the "Critical Age Hypothesis". // Journal of Speech, Language and Hearing Research, 47(2004.), str. 377-391.

ovladavanja čitanjem i pisanjem te djece.³⁵ Ivšac i Lenček radile su usporedbu uspješnosti djece urednog razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama na zadacima fonoloških vještina i fonološkog pamćenja. Skupina djece s posebnim jezičnim teškoćama imala je značajne teškoće u svim segmentima fonološke obrade i postizala je najlošije rezultate, što ih, naravno, čini rizičnima za nastanak teškoća u čitanju.³⁶ Neki autori ističu da vjerojatnost da će dijete s jezičnim teškoćama razviti teškoće u čitanju i pisanju nije jednoznačna jer pismenost je višedimenzionalni konstrukt. Različiti kognitivni faktori, uključujući opće intelektualne sposobnosti, zatim različiti okolinski faktori, poput kućnog okruženja te, naravno, pohađanje logopedске terapije imaju „zaštitnu“ ulogu u tome i utječu na vjerojatnost toga hoće li dijete s jezičnim teškoćama imati probleme u usvajanju pismenosti. Na različite ishode koje ostvaruju djeca s jezičnim teškoćama utječe, naravno, i vrsta te stupanj prisutnih teškoća. Pravovremena intervencija može smanjiti rizik ili čak spriječiti pojavu teškoća u usvajanju čitanja i pisanja.³⁷

3. Rana intervencija

Rana intervencija sustav je usluga koji pomaže dojenčadi i maloj djeci s kašnjenjima u razvoju ili poteškoćama. Usmjerena je na razvoj vještina koje se obično razvijaju tijekom prve tri godine života na području fizičkog, kognitivnog, komunikacijskog, društvenog i emocionalnog razvoja.³⁸

Potreba za ranom intervencijom može biti uočena vrlo rano u životu djeteta, posebno u slučajevima kada dijete ima pridružene teškoće za koje se zna da uzrokuju teškoće u jezično-govornom razvoju, na primjer, kod određenih sindroma, poremećaja iz spektra autizma, oštećenja sluha i sl. Također, ponekad dojenčad ili malena djeca ne dostižu rane miljokaze u jezičnom i govornom razvoju, što je indikacija za uključivanje u intervenciju. Jezične intervencije u ranoj dobi obično se provode kroz pristup usmjeren na obitelj. Intervenciju provode roditelji ili skrbnici djeteta, dok je uloga stručnjaka podrška i savjetovanje

³⁵ Ščapec, K.; Kuvač Kraljević, J. Nav. dj., str. 131.

³⁶ Ivšac Pavliša, J.; Lenček, M. Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednog jezičnog razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 47, 1(2011.), str. 1-16.

³⁷ Nathan, L. et al. Nav. dj., str. 378.

³⁸ Center for Parent Information & Resources. URL: <https://www.parentcenterhub.org/ei-overview/>

roditelja/skrbnika kako da potiču djetetov razvoj u svakodnevnoj rutini i interakciji.³⁹ Cilj pristupa usmjerenog na obitelj stvaranje je čvrstog odnosa između djeteta i roditelja zato što sigurna privrženost potiče motivaciju za učenje i razvoj kognitivnih i socijalnih kompetencija djeteta. Djeca u ranoj dobi često imaju kratku pažnju i ograničene mogućnosti sudjelovanja u strukturiranim intenzivnim aktivnostima. Upravo zbog toga pristup usmjeren na obitelj osnažuje roditeljske vještine poticanja djeteta u svakodnevnim rutinama, u prirodnom okruženju.⁴⁰

Provođenjem rane intervencije djetetu se može pružiti potrebna stimulacija i interakcija s okolinom od najranije dobi te smanjiti pojava popratnih odstupanja. Također, rana intervencija povećava svjesnost društva i otvara nove mogućnosti inkluzije i integracije.⁴¹

Poticanje komunikacijskog, jezičnog i govornog razvoja dio je rane intervencije kod djece sa svim oblicima razvojnih rizika ili teškoća. Predjezična komunikacija temelj je razvoja jezika i govora. Upravo zbog toga stručnjacima u području rane intervencije posebno su važna ona odstupanja koja se uočavaju već u ranom komunikacijskom razvoju, puno ranije nego što se očekuje pojava prve riječi. Kod neke djece rani je komunikacijski razvoj uredan, a odstupanja nastaju u području jezičnog i govornog razvoja te tada govorimo o jezičnim poremećajima koji uključuju kašnjenje ili poremećaj u sposobnostima važnim za razumijevanje i/ili izražavanje.⁴² Kada su roditelji svjesni važnosti rane komunikacije i jezičnih sposobnosti vlastitoga djeteta, lakše uočavaju odstupanja, ali i pružaju svome djetetu potreban poticaj kako bi lakše reagiralo na jezične i komunikacijske zahtjeve okoline.⁴³

Ciljevi, strategije i metode prilikom provođenja intervencije definiraju se u odnosu na vrstu i područje u kojem su odstupanja prisutna. Tako ciljevi, primjerice, mogu biti usmjereni na razvoj komunikacije, komunikacijskih funkcija i sredstava, širenje rječnika, prvih gramatičkih kombinacija ili na razvoj pragmatičkih sposobnosti. Na ostvarivanje ciljeva djeluje se različitim

³⁹ Treatment and Persistence of Speech and Language Disorders in Children. // Speech and Language Disorders in Children: Implications for the Social Security Administration's Supplemental Security Income Program / uredili S. Rosenbaum, P. Simon. Washington (DC) : National Academies Press (US), 2016.

⁴⁰ Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu. URL: <https://hurid.hr/rana-intervencija-u-djetinjstvu/obitelji-usmjeren-pristup/>

⁴¹ Padovan, N.; Kuvač Kraljević, J.; Matić, A. Važnost prevencije i intervencije u logopedskom radu. // Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama / uredila Jelena Kuvač Kraljević. Zagreb : Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. Str. 78-86.

⁴² Ljubešić. M. Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja. // Paediatrica Croatica, 56(2012.), str. 202-206.

⁴³ Lenček, M.; Blaži, D.; Ivšac, J. Specifične teškoće učenja: Osvrt na probleme u jeziku, čitanju i pisanju. // Magistra ladertina 2, 2(2007.), str. 107-119.

strategijama, stvaranjem poticajnog okruženja i uključivanjem u zajedničke rutine. Naglasak je na prirodnoj i razvojno primjerenoj jezičnoj stimulaciji koja se odvija u svakodnevnoj rutini kojoj je cilj izlaganje govoru i čestim prilikama da dijete razumije i uči koristiti govor, odnosno na uključivanju i održavanju komunikacijskih interakcija i stvaranju prilika za učenje kroz prirodne, interaktivne komunikacijske razmjene.⁴⁴

4. Zajedničko čitanje

Jedna od metoda poticanja komunikacijskog, jezičnog i govornog razvoja djece jest i čitanje. Čitanje slikovnica pruža idealne uvjete za poticanje jezičnog razvoja, dok se u isto vrijeme gradi snažna povezanost između roditelja i djece. Za vrijeme zajedničkog čitanja povećava se broj iskustava koja potpomažu razvoj jezika te se smatra da čak u nekim slučajevima može biti snažnije sredstvo poticanja nego sam razgovor. Postoji više načina na koji čitanje knjiga utječe na učenje jezika i razvoj komunikacijskih sposobnosti. Primjerice, djeci se tako pruža prilika da čuju nove riječi u različitim gramatičkim konstrukcijama. Dječje knjige najčešće su pisane tako da su rečenice u njima dobro strukturirane, relativno kratke te sadrže različite vrste riječi. Čitanje knjiga potiče i razvoj združene pažnje. Dječje knjige na različite načine pomažu uspostavljanju i zadržavanju pažnje. U njima su često jarke boje, izraženi kontrasti te ilustracije koje se sviđaju malenoj djeci. Stranice knjige pružaju jasnu priliku za usmjeravanje na određeni predmet interesa koji je relativno statičan, za razliku od pokretnih igračaka kao što su lopte i kamioni. Pažljiva odrasla osoba vrlo lako može uočiti što je privuklo djetetovu pažnju i nadovezati se na to komentatom, a djeca imaju mogućnost privući pažnju odrasle osobe na zanimljive slike koristeći različita sredstva kao što su geste, glasanje i riječi.

Nadalje, čitanje knjiga pomaže djeci u usvajanju jezika zato što to je to aktivnost koja zahtijeva od sudionika da budu aktivni i uključe se u interakciju o značenju riječi. Provedena istraživanja impliciraju da one intervencije koje uključuju čitanje knjiga mogu potaknuti rani jezični razvoj, posebice kada su roditelji savjetovani kako što bolje iskoristiti vrijeme zajedničkog čitanja. Dokazano je da čitanje može imati pozitivan utjecaj na djetetov razvoj već u dobi od 8 mjeseci kao dio svakodnevne rutine koja je djetetu ugodna, interaktivna i bogata

⁴⁴ Treatment and Persistence of Speech and Language Disorders in Children. // Speech and Language Disorders in Children: Implications for the Social Security Administration's Supplemental Security Income Program / uredili S. Rosenbaum, P. Simon. Washington (DC) : National Academies Press (US), 2016.

jezikom.⁴⁵ Smatra se da je ponavljajuće uključivanje u interaktivno čitanje nužno kako bi došlo do promjena u djetetovim jezičnim sposobnostima. Sudjelovanje u interaktivnom čitanju knjiga može neposredno utjecati na djetetovu jezičnu izvedbu u određenom kontekstu. Promjene u roditeljskom pristupu mogu potaknuti djecu da više sudjeluju i da proizvode složenije iskaze za vrijeme zajedničkog čitanja. Veća uključenost djeteta i uporaba različitih jezičnih struktura može potaknuti roditelje da daju još više komentara vezanih uz temu i šire djetetove iskaze, što posljedično može dovesti do razvoja djetetovih jezičnih kompetencija.⁴⁶

4.1. Dijaloško čitanje

Dijaloško čitanje ima velik potencijal u radu s djecom s jezičnim teškoćama i ostalim razvojnim teškoćama. Taj intervencijski pristup usmjeren je na povećanje roditeljskih iskaza za koje je dokazno da imaju pozitivan utjecaj na dječja jezična postignuća u kontroliranim uvjetima.⁴⁷ Prema ovom pristupu, čitanje postaje više razgovor između odrasle osobe i djeteta. Karakteriziraju ga česte interakcije koje se razvijaju u dijaloge. Odrasla osoba preuzima ulogu aktivnog slušatelja, postavlja pitanja, daje nove informacije i potiče dijete da što bolje opisuje stvari iz knjige. Djetetovi komentari na temu potiču se pohvalama i ponavljanjem, proširivanjem njegovih iskaza i postavljanjem sve složenijih pitanja.⁴⁸ Istraživanje Crowe, Norris i Hoffman provedeno je s ciljem ispitivanja učinka poučavanja roditelja djece s jezičnim teškoćama o uključivanju u redovito interaktivno čitanje knjiga. Roditelji su educirani kako što bolje i češće reagirati na djetetove komunikacijske pokušaje i kako aktivno uključiti djecu u zajedničko čitanje priče. Rezultati su pokazali statistički značajno povećanje ukupnog broja riječi, ukupnog broja različitih riječi te češće uključivanje djece u komunikacijske izmjene. Autori zaključuju da kontekst zajedničkog čitanja knjiga i ravnopravna interakcija može biti poticajna strategija u radu s djecom s jezičnim teškoćama.⁴⁹

⁴⁵ Dickinson, D. K. et al. How Reading Books Fosters Language Development around the World. // Child Development Research (2012.), str. 1-15.

⁴⁶ Crain-Thoreson, C.; Dale, P. Enhancing Linguistic Performance: Parents and Teachers as Book Reading Partners for Children with Language Delays. // Topics in Early Childhood Special Education, 19(1999.), str. 28-39.

⁴⁷ Crain-Thoreson, C.; Dale, P. Enhancing Linguistic Performance: Parents and Teachers as Book Reading Partners for Children with Language Delays. // Topics in Early Childhood Special Education, 19(1999.), str. 29.

⁴⁸ Whitehurst, G. J.; Lonigan, C. J. Nav. dj., str. 23.

⁴⁹ Crowe L. K.; Norris J. A.; Hoffman, P. R. Training caregivers to facilitate communicative participation of preschool children with language impairment during storybook reading. // Journal of Communication Disorders, 37(2004.), str. 177-196.

Potrebno je uzeti u obzir da je zajedničko čitanje knjiga jezično utemeljena aktivnost, zbog čega djeci s jezičnim teškoćama može biti težak i zahtjevan zadatak. Komunikacijski zahtjevi prilikom zajedničkog čitanja često su puno veći nego u nekim drugim aktivnostima. Kako bismo povećali djetetovu motivaciju za češćim uključivanjem u interakciju za vrijeme zajedničkog čitanja, trebamo eksplicitno i implicitno ohrabrivati dijete da preuzme suradničku i aktivnu ulogu u aktivnosti, a smanjiti našu razinu verbalne i neverbalne kontrole. Zajedničko čitanje za dijete treba biti ugodno i pozitivno iskustvo u kojem ono ima određenu razinu kontrole. Suradnički potencijal povećava se kad smo visoko osjetljivi na djetetovu razinu uključenosti, interesa i jezičnih sposobnosti. Iako neka djeca vole odgovarati na pitanja i imenovati objekte za vrijeme čitanja slikovnice, druga to ne vole. Kod takve djece potrebno je smanjiti broj pitanja. Ako dijete djeluje zainteresiranije za ilustracije u knjizi nego za samu priču, ili mu je jezični sadržaj knjige prezahtjevan, potrebno je prilagoditi interakciju djetetovim interesima i sposobnostima. Suradnički potencijal može se povećati korištenjem pauza za vrijeme čitanja kako bi dijete moglo pogledati ilustracije, komentirati ili postaviti pitanje o tome što ga zanima, davanjem djetetu da ono drži knjigu, okreće stranice, bira gdje će se aktivnost čitanja odvijati, koju će knjigu čitati te sadržajnom i jezičnom prilagodbom same priče. Aktivno uključivanje djeteta u čitanje posebice je važno kada je cilj čitanja poticanje razvoja vještina rane pismenosti. Knjige pružaju bogat kontekst za razvoj svjesnosti i koncepta tiska. Za djecu koja su motivirana i aktivno sudjeluju u čitanju, možemo strukturirati interakciju za vrijeme čitanja tako da pozitivno utječe na razvoj znanja i vještina rane pismenosti. Primjerice, odabirom knjiga koje eksplicitno usmjeravaju djetetovu pažnju na tisak te korištenjem verbalnih i neverbalnih ponašanja koja potiču usmjeravanje djeteta na tisak. Odabiranjem knjiga koje imaju nekolicinu riječi po stranici, veći font slova te tekst, odnosno riječi koje se ponavljaju, stvaramo prilike da dijete usmjeri svoju pozornost na tisak i za razgovor. Ilustracije u knjigama mogu pomoći djeci u razumijevanju priče, motivirati ih na sudjelovanje u interakciji te imaju važnu ulogu u razvoju djetetovih vještina rane pismenosti. Primjerice, kada je tekst dio ilustracije, dijete razvija svjesnost o tisku iako mu je pozornost usmjerena na ilustraciju.⁵⁰ Istraživanje Sim i suradnika pokazuje da zajedničko čitanje knjiga ima pozitivne učinke na razvoj rane pismenosti. Rezultati pokazuju bolje razumijevanje koncepta tiska, napredak u rječničkim znanjima i bolje razumijevanje rime. Autori naglašavaju

⁵⁰ Justice, L. M.; Kaderavek, J. N. Nav. dj., str. 8-13.

važnost uključivanja roditelja u razvoj rane pismenosti te potrebu poučavanja roditelja kako da koriste određene strategije prilikom čitanja djeci. Dijaloško čitanje, a posebice dijaloško čitanje s usmjeravanjem pozornosti na tisak, učinkovita su sredstva za poticanje vještina rane pismenosti djece.⁵¹

U istraživanjima je pokazana vrijednost programa rane intervencije usmjerenih na razvoj vještina rane pismenosti kod djece koja su rizična za razvoj teškoća i potencijalni dugoročni učinci takvih intervencija na postignuća u čitanju. Smatra se da se najbolji rezultati mogu polučiti čestim uključivanjem djece u svakodnevne aktivnosti koje uključuju i pismenost, zato što se tako promiče pozitivan stav djece i interes za pismenost, te izravnim poučavanjem jezičnih sposobnosti i vještina koje su usko povezane s usvajanjem vještina čitanja i pisanja.⁵²

5. Zaključak

Kao što je u više navrata već naglašeno, vještine rane pismenosti, koje se usvajaju u predškolskom razdoblju, temelj su razvoja vještina čitanja i pisanja. Ti temelji grade se od rođenja razvojem komunikacijskih, jezičnih i govornih sposobnosti i primjerena iskustva s okolinom. Djeci je potrebno pružiti priliku da razviju i usvoje potrebna znanja i vještine jer im tako osiguravamo uspješan početak obrazovanja, ali i daljnjeg školovanja. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti djeci kod koje su uočena odstupanja u komunikacijskom, jezičnom i/ili govornom razvoju. Programima rane intervencije potrebno je djelovati kako bi se uočena odstupanja otklonila ili što više umanjila, a tako istovremeno pripremamo djecu za razvoj vještina ključnih za učenje i uspješno sudjelovanje u društvu.

Literatura

1. Anthony, J. L.; Francis, D. Development of phonological awareness. // *Current Directions in Psychological Science*, 14(2005.), str. 255-259.
2. Arrow, A.; Mclachlan, C. The emergent literacy approach to effective teaching and intervention. // *Perspectives on Language and Literacy*, 37(2011.), str. 35-38.

⁵¹ Sim, S. et al. A shared reading intervention with parents to enhance young children's early literacy skills. // *Early Child Development and Care* 184, 11(2013.), str. 1531-1549.

⁵² Justice, L.; Kaderavek, J. Embedded–Explicit Emergent Literacy Intervention I: Background and Description of Approach. // *Language, speech, and hearing services in schools* 35, (2004.), str. 201-211.

3. Boudreau, D. M.; Hedberg, N. L. A Comparison of Early Literacy Skills in Children With Specific Language Impairment and Their Typically Developing Peers. // American Journal of Speech-Language Pathology, 8(1999.), str. 249-260.
4. Brown, S. C. Language and Literacy Development in the Early Years: Foundational Skills that Support Emergent Readers. // The Language and Literacy Spectrum 24, (2014.), str. 35-48.
5. Crain-Thoreson, C.; Dale, P. Enhancing Linguistic Performance: Parents and Teachers as Book Reading Partners for Children with Language Delays. // Topics in Early Childhood Special Education, 19(1999.), str. 28-39.
6. Crowe, L. K.; Norris J. A; Hoffman P. R. Training caregivers to facilitate communicative participation of preschool children with language impairment during storybook reading. // Journal of Communication Disorders, 37(2004.), str. 177-196.
7. Davies, P.; Shanks, B.; Davies K. Improving narrative skills in young children with delayed language development. // Educational Review 56/3, (2004.), str. 271-286.
8. Dickinson, D. K.; Griffith, J. A.; Michnick Golinkoff, R.; Hirsh-Pasek, K. How Reading Books Fosters Language Development around the World. // Child Development Research (2012.), str. 1-15.
9. Gunn, B.; Simmons D. C.; Kameenui, E. J. Emergent Literacy : Synthesis of the Research, 2004.
10. Ivšac Pavliša, J.; Lenček, M. Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednog jezičnog razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 47, 1(2011.), str. 1-16.
11. Justice, L. M.; Kaderavek, J. N. Using Shared Storybook Reading to Promote Emergent Literacy. // Teaching Exceptional Children 34, 4(2002.), str. 8-13.
12. Justice, L.; Kaderavek, J. Embedded–Explicit Emergent Literacy Intervention I: Background and Description of Approach. // Language, speech, and hearing services in schools 35, (2004.), str. 201-211.
13. Kuvač Kraljević, J.; Lenček, M. Test za procjenjivanje predvještina čitanja i pisanja (PredČiP). Jastrebarsko: Naklada Slap, 2012.
14. Lawhon, T.; Cobb, J. Routines That Build Emergent Literacy Skills in Infants, Toddlers, and Preschoolers. // Early Childhood Education Journal, 30(2002.), str. 113-118.

15. Lenček, M.; Blaži, D.; Ivšac, J. Specifične teškoće učenja: Osvrt na probleme u jeziku, čitanju i pisanju. // *Magistra ladertina* 2, 2(2007.), str. 107-119.
16. Lenček, M.; Užarević, M. Rana pismenost – vrijednost procjene. // *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 52, 2(2016.), str. 42-59.
17. Lonigan, C.; Purpura, D.; Wilson, S., Walker, P.; Clancy, J. Evaluating the components of an emergent literacy intervention for children at-risk of reading difficulties. // *Journal of experimental child psychology* 114, 1(2013.), str. 111-130.
18. Ljubešić, M. Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja. // *Paediatrica Croatica*, 56(2012.), str. 202-206.
19. Nathan, L.; Stackhouse, J.; Goulandris, N.; Snowling, M. J. The Development of Early Literacy Skills Among Children With Speech Difficulties: A Test of the "Critical Age Hypothesis" // *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47(2004), str. 377-391.
20. Neuman, S. B. Explaining and understanding early literacy. // *Investigaciones sobre Lectura*, 2(2014.), str. 7-14.
21. Padovan, N.; Kuvač Kraljević, J.; Matić, A. Važnost prevencije i intervencije u logopedskom radu. // *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama* / uredila Jelena Kuvač Kraljević. Zagreb : Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. Str. 78-86.
22. Peretić, M.; Padovan, N.; Kologranić Belić, N. Rana pismenost. // *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama* / uredila Jelena Kuvač Kraljević. Zagreb : Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. Str. 52-62.
23. Puspitasari, N.; Damaianti, V.; Syihabuddin, S.; Sumiyadi, S. The Role of Narrative Ability on Emergent Literacy Skills and Early Word Reading of Early Childhood Students. // *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 22(2023.), str. 253-271.
24. Sim, S.; Berthelsen, D.; Walker, S.; Nicholson, J.; Field-Barnsley, R. A shared reading intervention with parents to enhance young children's early literacy skills. // *Early Child Development and Care* 184, 11(2013.), str. 1531-1549.
25. Snow, C. E. Early literacy development and instruction: An overview. // *The Routledge international handbook of early literacy education: A contemporary guide to literacy*

- teaching and interventions in a global context / uredili Natalia Kucirkova, Catherine E. Snow, Vibeke Grøver, Catherine McBride-Chang. Abingdon, Oxon; New York, NY : Routledge, 2017. Str. 5-13.
26. Ščapec, K.; Kuvač Kraljević, J. Rana pismenost kod djece s posebnim jezičnim teškoćama (PJT). // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 49, 1(2013.), str. 120-134.
27. Treatment and Persistence of Speech and Language Disorders in Children. // Speech and Language Disorders in Children: Implications for the Social Security Administration's Supplemental Security Income Program / uredili S. Rosenbaum, P. Simon. Washington (DC) : National Academies Press (US), 2016.
28. Wildová, R.; Kropáčková, J. Early Childhood Pre-reading Literacy Development. // Procedia - Social and Behavioral Sciences 191, (2015.), str. 878-883.
29. Whitehurst, G. J.; Lonigan, C. J. Emergent Literacy: Development from Prereaders to Readers. // Handbook of Early Literacy Research / uredili Susan B. Neuman, David K. Dickinson. New York; London : Guilford Press, 2003. Str. 11-29.
30. Center for Parent Information & Resources. URL: <https://www.parentcenterhub.org/ei-overview/> (26. 4. 2024.)
31. Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu. URL: <https://hurid.hr/rana-intervencija-u-djetinjstvu/obitelji-usmjeren-pristup/> (17. 4. 2024.)

CENTAR ZA POTICANJE RANE PISMENOSTI U GRADSKOJ KNJIŽNICI „IVAN GORAN KOVAČIĆ“ KARLOVAC

Kristina Čunović, knjižničarska savjetnica

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

kristina@gkka.hr

Sažetak

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac narodna je i županijska matična knjižnica za narodne i školske knjižnice Karlovačke županije te je važna njezina uloga glavnog inicijatora razvoja usluga i promicanja rane pismenosti. Tako jedan od posebnih ciljeva njezinog Strateškog plana naglašava poticanje čitanja, pismenosti i cjeloživotno učenje kroz promicanje rane pismenosti te je tijekom godina stvorila pozitivnu sliku u javnosti i roditelji je smatraju obiteljskim mjestom u zajednici. Karlovačka knjižnica u partnerstvu s Gradom Karlovcem od 2009. godine i svim bebama rođenima u karlovačkom rodilištu daruje člansku iskaznicu i besplatno članstvo do polaska u školu. Na Odjelu za djecu i mladež Knjižnica je otvorila 3. travnja 2023. godine inovativni Centar za poticanje rane pismenosti koji funkcionira kao županijski centar u kojem knjižničari surađuju s pedijatrima, odgojno-obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, nakladnicima i medijima s ciljem promicanja čitanja naglas od najranije dobi u Karlovačkoj županiji. Centar je mjesto gdje se odvijaju predavanja, radionice, webinar, predstavljanja slikovnica i stručne literature za knjižničare, odgojitelje, roditelje i druge stručnjake. U nastavku zagovaranja važnosti čitanja i razvoja govora za djecu rane dobi oblikovano je i izrađeno „čitateljsko gnijezdo“ za čitanje roditelja djetetu. Tu se nalazi polica s literaturom za roditelje te didaktičke igračke i materijali za djecu, kao i dodatna oprema. Otvaranjem Centra, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac podržava ciljeve prve nacionalne kampanje za poticanje čitanja naglas djeci od najranije dobi „Čitaj mi!“ i nacionalnog programa „Rođeni za čitanje“ koji je u Godini čitanja pokrenulo Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske u suradnji s Ministarstvom zdravstva uz podršku Hrvatskog pedijatrijskog društva te Hrvatskog društva za socijalnu i preventivnu pedijatriju.

Ključne riječi: Centar za poticanje rane pismenosti, inovacije u knjižničarstvu, interdisciplinarnost, narodna knjižnica, rana pismenost

Abstract

Public library "Ivan Goran Kovačić" Karlovac is the central public and county library for the public and school libraries of Karlovac County. The library plays an important role as the main initiator of service development and promotion of early literacy. One of the specific goals of its Strategic Plan emphasizes encouraging reading, literacy and lifelong learning through the promotion of early literacy. Over the years, the library has created a positive image in the public eye and parents consider it a family place in the community. Since 2009, the Karlovac library in partnership with the City of Karlovac has been giving all babies born in the Karlovac maternity hospital a membership card and free membership until they start school. On April 3, 2023, the Library opened an innovative "Center for Encouraging Early Literacy" in the Department for Children and Youth. The Center functions as a county center where librarians cooperate with pediatricians, educational and health institutions, publishers and the media with the aim of promoting reading aloud from an early age in Karlovac County. The center is a place where lectures, workshops, webinars, presentations of picture books and professional literature are held for librarians, educators, parents and other experts. In continuation of advocating the importance of reading and speech development for children at an early age, a "reader's nest" was designed and made for parents to read to their children. There is a shelf with literature for parents and didactic toys and materials for children, as well as additional equipment. With the opening of the Center, the Public Library "Ivan Goran Kovačić" in Karlovac supports the goals of the first national campaign to encourage reading aloud to children from the earliest age "Read to me!" and the national program "Born to Read" launched in the Year of Reading in cooperation with the Ministry of Culture and Media of the Republic of Croatia with the Ministry of Health, and with the support of the Croatian Pediatric Society and the Croatian Society for Social and Preventive Pediatrics.

Keywords: Center for Encouraging Early Literacy, innovations in librarianship, interdisciplinarity, public library, early literacy

1. Uvod

U brojnim državama uobičajena je praksa da dječje knjižnice i predškolske ustanove na nacionalnoj razini, a gdje je to moguće i u lokalnoj zajednici, surađuju s pedijatri i rodilištima kako bi čitanje naglas postalo dio svakodnevnih aktivnosti djece od najranije dobi. Svaka država ima jedinstvenu situaciju, uvjete i mogućnosti za poticanje obiteljske i rane pismenosti, pa se u skladu s time osmišljavaju i organiziraju projekti i programi na nacionalnoj i lokalnoj razini. Države Europe sve su zabrinutije za uspješno savladavanje odgojno-obrazovnih ishoda djece u vrtiću i nižim razredima osnovne škole, uključujući djecu s teškoćama u razvoju i onu koja kasne u razvoju. Dokaz za to je i pokretanje ELINET-a (The European Literacy Policy Network), dvogodišnjeg projekta uspostavljenog 2014. godine. U okviru ELINET-a isticalo se da svaki peti petnaestogodišnjak ili 75 milijuna odraslih osoba u Europi ima poteškoća u čitanju i pisanju. To je razlog, ne samo njihovom teškom pronalaženju posla, nego i teškoj socijalizaciji i inkluziji, ograničavajući njihovo sudjelovanje u kulturnom i društvenom životu. Pismenost je temelj razvoja osobe koja će biti sposobna smisleno živjeti i raditi, te koristiti sve blagodati zajednice u kojoj živi. Stoga je projekt pokrenut s ciljem poticanja pismenosti kako bi se smanjio broj djece i mladih slabih vještina čitanja i pisanja u Europi. U okviru projekta čak se 78 organizacija bavilo pitanjima pismenosti (ministarstva obrazovanja, nacionalne agencije, internacionalne organizacije, fondacije, sveučilišta, istraživački centri, institucije za obuku učitelja, volonterske organizacije, udruge). Projekt je financirala Europska komisija – Opća uprava za obrazovanje i kulturu u razdoblju od 1. 2. 2014. do 31. 3. 2016. Rezultati su projekta istraživanja, izrade smjernica i stručnih materijala, alata za podizanje svijesti o važnosti pismenosti i prikupljanje sredstava, te analize primjera dobre prakse. U izvještaju o stanju pismenosti u Hrvatskoj ističe se da postoji potreba za programima za podizanje svijesti među roditeljima da je poticanje pismenosti djece ključ do uspješnog učenja i daje temelje cjeloživotnom obrazovanju i kasnije lakše pronalaženje posla. Na temelju ovih, ali i drugih europskih i svjetskih smjernica Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ otvorila je 2023. godine inovativni Centar za poticanje rane pismenosti s ciljem poticanja rane pismenosti i suradnje knjižničara s pedijatri i, odgojno-obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, nakladnicima i medijima.

2. Poticanje rane pismenosti u Gradskoj knjižnici „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Hrvatska knjižničarska zajednica posljednjih godina posvećuje veliku pozornost

knjižničnim uslugama za djecu najranije dobi i njihove roditelje, o čemu svjedoči objavljivanje prijevoda IFLA-inih Smjernica za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi 2007. godine. Smjernice su usmjerene na prava i potrebe upravo najmlađe djece jer ukazala se potreba za preciznije određivanje uvjeta koje bi svaka knjižnica trebala osigurati kako bi bila mjesto dobrodošlice za roditelje s bebama (od rođenja do 12 mjeseci) i djecom rane dobi (12 mjeseci do 3 godine).

Karlovačka knjižnica u skladu sa Smjernicama zadovoljava istraživačke i osjetilne potrebe kao i potrebe za pismošću beba i djece rane dobi. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac narodna je i županijska matična knjižnica za narodne i školske knjižnice Karlovačke županije te je važna njezina uloga glavnog inicijatora razvoja usluga i promicanja rane pismenosti. Tako jedan od posebnih ciljeva njezinog Strateškog plana 2021. – 2025. naglašava poticanje čitanja, pismenosti i cjeloživotno učenje kroz promicanje rane pismenosti te je tijekom godina stvorila pozitivnu sliku u javnosti i roditelji je smatraju obiteljskim mjestom u zajednici.

Odjel za djecu predškolskog uzrasta provodi „Kraći program odgojno-obrazovnog rada za djecu predškolske dobi“ sukladno odredbama članka 3, stavak 6 Pravilnika o posebnim uvjetima i mjerilima ostvarivanja programa predškolskog odgoja i obrazovanja (NN 84/2021). Program je namijenjen mješovitim skupinama djece koja nisu uključena u redovne programe dječjeg vrtića, u dobi od 3. do 5. godine života i od 5. do 7. godine života djeteta te se provodi u dva jutarnja i dva poslijepodnevna termina u trajanju od 45 minuta. Program se odvija kroz područja koja obuhvaćaju govor, izražavanje i stvaranje, dijete i njegovu okolinu, tjelesne i zdravstvene aktivnosti, predčitalačke aktivnosti, grafomotoričke aktivnosti i stručnu obradu neknjižne građe (igračaka). Kroz kreativne i edukativne radionice na tom se odjelu nastoji poticati spoznajni razvoj djece putem uočavanja promjena u okolini kroz izmjenjivanje godišnjih doba, upoznavanja osoba iz svoje neposredne, ali i šire okoline, upoznavanjem različitih zanimanja i predstavnika tih djelatnosti te se prate važnija događanja i međunarodni dani kroz godinu. Također se nastoji poticati socio-emocionalni razvoj u kojem dijete stvara pozitivnu sliku o sebi, uočava svoju vrijednost i mjesto u društvu, usvaja da je druženje s drugom djecom vrlo važno kako bi ostvarilo sigurnost u interakciji.

Karlovačka knjižnica u partnerstvu s Gradom Karlovcem od 2009. godine svim bebama rođenima u karlovačkom rodilištu daruje člansku iskaznicu i besplatno članstvo do polaska u školu. Roditelji dobivaju edukativni letak o važnosti čitanja bebama te informacije o

druženjima obitelji s malom djecom. Karlovačka knjižnica organizira program za bebe i djecu do 3 godine starosti uz prisutnost roditelja pod nazivom „Bebe u knjižnici“. Za rad s bebama i djecom rane dobi knjižnica ima zaposlene kvalificirane knjižničare-odgojitelje s različitim vještinama i stručnim znanjima o dječjem razvoju, znanjima o ranoj pismenosti. Druženja obitelji s malom djecom odvijaju se uz vođenje knjižničara u prostoru Odjela za predškolski uzrast jedanput mjesečno, subotom. Na druženjima bebe i djeca rane dobi mogu se slobodno kretati, birati igračke, listati slikovnice uz pomoć roditelja, crtati, sudjelovati u prigodnim programima u skladu s njihovim mogućnostima. Za čitanje postoje slikovnice za najmlađe od tvrdih listova izrađenih od čvrstih materijala, slikovnice-igračke, slikovnice od pliša i mekih materijala i druge. Roditeljima ova druženja koriste za razmjenu iskustva i rješavanje nedoumica vezanih uz odgoj vlastitog djeteta. Knjižničari koriste prigodu osvještavati roditelje o važnosti čitanja, pričanja i prepričavanja raznovrsnih priča, bajki, basni, rimovanih pjesmica jer to utječe na skladan djetetov psihofizički razvoj. Što su djeca manja, to im je više potreban osobni kontakt kod pričanja i čitanja naglas. Kroz rad s djecom u njima se potiču opće kulturne navike, razmišljanje i logičko zaključivanje, koncentracija i pažnja, mašta i kreativnost, želja za likovnim izražavanjem i samostalnim čitanjem na jednom od najstarijih dječjih odjela u Hrvatskoj. Od 2014. godine Knjižnica redovito surađuje s Patronažnom službom Doma zdravlja Karlovac.

3. Centar za poticanje rane pismenosti u Gradskoj knjižnici „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Nacionalna strategija za poticanje čitanja (2017. – 2022.) u SWOT analizi čitanja u RH među slabostima ističe: nedostatak adekvatnih slikovnica za najmlađu dob usklađenih sa spoznajama psiholingvistike i neuroznanosti, nedostatnu osviještenost roditelja/skrbnika i odgojitelja o važnosti poticanja čitanja, nedovoljnu zastupljenost stručnjaka za rano prepoznavanje odstupanja u djetetovu razvoju te slabu umreženost i suradnju javnih i privatnih institucija koje provode programe vezane uz čitanje. Iz navedenog proizlazi potreba za opremanjem prostora i provođenjem programa koji bi povezivao pedijatre, knjižničare, odgojitelje i druge stručnjake u lokalnoj zajednici u svrhu poticanja rane pismenosti.

Na Odjelu za djecu i mladež Knjižnica je otvorila 2023. godine inovativni Centar za poticanje rane pismenosti koji treba funkcionirati kao županijski centar gdje će se odvijati predavanja, radionice, webinar i za knjižničare, odgojitelje, roditelje. Ovome su prethodili

pripremni radovi opremanja, organizacija programa svečanog otvorenja Centra i popratnih aktivnosti koji su provedeni u tekućoj godini, od 2. siječnja do 3. travnja 2023. godine. Uključivali su:

- opremanje Centra za poticanje rane pismenosti i „čitateljskog gnijezda / kutka“, dizajn i izradu funkcionalnog drvenog namještaja
- grafičko oblikovanje naljepnice za prepoznatljivo oslikavanje Centra
- organiziranje svečanog otvorenja Centra kroz redovite sastanke organizacijskog tima
- dogovaranje i organizacija stručnog predavanja Anite Peti-Stantić
- pripremanje izdavanja te organiziranje predavljanja slikovnice *Tko šiša miša?* autorice Danijele Jurac
- pripremanje tekstova, grafička priprema i tisak promotivnih materijala (plakati, letci, deplijan, promotivni bon...)
- objavljivanje sadržaja na mrežnoj stranici knjižnice te knjižničnim društvenim mrežama (službena Facebook stranica i Instagram profil)
- pravodobno slanje obavijesti o svim događanjima (svečano otvorenje, stručno predavanje, predavljanje slikovnice) vezanim uz otvorenje Centra medijima.

Otvorenjem Centra nastojat će se sustavno poticati suradnja knjižničara s pedijatrima, odgojno-obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, nakladnicima i medijima. U okviru Centra, stručne organizacije i skupine u društvu koje se bave najmlađim članovima zajednice moći će na jednom mjestu predstaviti svoje usluge te uspostaviti kontakt s roditeljima radi razmjene informacija. Nadalje, u Centru će karlovačka knjižnica kao inkluzivna knjižnica organizirati aktivnosti u kojima će posebnu pažnju posvetiti roditeljima s djecom s posebnim potrebama, uspostaviti suradnju s mjesnim društvima za dječju rehabilitaciju i s roditeljskim udrugama, a stručna predavanja održavat će logopedi Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac.

Na svečanom otvorenju Centra, 3. travnja 2023. godine, sudjelovali su predstavnica Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, Maja Zrnčić, prof., predstavnici osnivača Grada Karlovca, ravnateljica Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac, ravnatelji karlovačkih dječjih vrtića, voditeljica SenzoGYM fizio boutiquea Karlovac, te predstavnici Centra za odgoj i obrazovanje djece i mladeži Karlovac, Patronažne zdravstvene

službe Doma zdravlja Karlovac i osnovnih škola, zatim roditelji s bebama i malom djecom, kao i predstavnici nacionalnih i lokalnih medija.

Program Centra usklađen je s ciljevima Nacionalne strategije za poticanje čitanja (2017. – 2022.). Ciljevi Centra su:

- informiranje roditelja i drugih osoba koji se bave malom djecom o važnosti čitanja naglas
- ostvarivanje prava predškolskog djeteta na okruženje koje uključuje igračke, knjige, multimediju i izvore namijenjene njima i njihovim roditeljima, skrbnicima
- poticanje na što raniji dolazak obitelji s malom djecom u gradsku knjižnicu i korištenje kvalitetnih knjižničnih izvora kako bi se razvila ljubav prema čitanju
- povezivanje narodne knjižnice, dječjih vrtića, pedijatara, rodilišta, nakladnika i medija u Karlovačkoj županiji
- istraživanje čitateljskih navika obitelji s malom djecom u Karlovačkoj županiji
- pozicioniranje Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ kao glavnog inicijatora razvoja usluga i promicanja rane pismenosti.

Kao inkluzivna knjižnica, u Centru će nastojati organizirati aktivnosti u kojima će posebna pažnja biti posvećena roditeljima s djecom s posebnim potrebama. Uspostavit će se partnerska suradnja s mjesnim društvima za dječju rehabilitaciju i s roditeljskim udrugama te organizirati stručna predavanja u suradnji s Poliklinikom za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac.

U okviru Centra oblikovano je i izrađeno „čitateljsko gnijezdo“ za čitanje roditelja djetetu. Tu se nalazi polica s literaturom za roditelje te didaktičke igračke i materijali za djecu, kao i dodatna oprema (terminali, monitori...) za zaposlene roditelje koji će na ovom mjestu moći provesti više vremena uz rad na računalu dok je dijete smješteno u sigurnom čitateljskom kutku/gnijezdu.

Slika 1. Čitateljsko gnijezdo u Centru za poticanje rane pismenosti

Otvaranjem Centra za poticanje rane pismenosti Knjižnica daje podršku programu „Rođeni za čitanje“ koji je u Godini čitanja pokrenulo Ministarstvo kulture i medija RH u suradnji s Ministarstvom zdravstva RH uz podršku Hrvatskog pedijatrijskog društva i Hrvatskog društva za socijalnu i preventivnu pedijatriju. U skladu s IFLA-inim Smjernicama za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi karlovačka knjižnica postat će središte za unapređivanje službi i usluga za obitelji s malom djecom. U skladu s tim ciljevima knjižnica je razvila: knjižničnu uslugu za bebe i djecu rane dobi (besplatno članstvo), zbirku slikovnica visoke kvalitete, sigurnu, nepristranu i izazovnu za bebe, opremila siguran prostor igračkama, namještajem te odvojenim prostorom za dojenje i presvlačenje beba, suradnju s drugim organizacijama i stručnjacima (patronažna služba, više medicinske sestre, odgojitelji i drugi stručnjaci), educirano knjižnično osoblje kreativno u osmišljavanju programa za bebe i roditelje te sustav vrednovanja programa (intervjui s roditeljima, anketni upitnik).

U okviru programa svečanog otvorenja Centra za poticanje rane pismenosti i „čitateljskog gnijezda“, koje je održano 3. travnja 2023. godine u Ilirskoj dvorani organizirano je stručno predavanje „Metode poticanja obiteljske pismenosti u vrtiću i školi“ koje je održala dr. sc. Anita Peti-Stantić, redovna profesorica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Kroz predavanje je ukazala na to da prihvatimo li tezu da je čitanje pitanje javnog zdravlja, onda je jasno kako je s čitanjem najbolje započeti od najranije dobi, u obitelji i u zajednici. Na predavanju su sudjelovali nastavnici karlovačkih osnovnih škola, odgojitelji iz karlovačkih vrtića, edukacijski rehabilitatori iz Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac i Centra za odgoj i obrazovanje djece i mladeži Karlovac, psiholozi i pedagozi dječjih vrtića i osnovnih škola, knjižničari iz školskih i narodnih knjižnica te predstavnika osnivača Grada Karlovca i lokalnih medija.

Povodom otvaranja Centra 4. travnja 2023. autorica Danijela Jurac i ilustratorica Matea Škrtić predstavile su slikovnicu *Tko šiša miša?* Slikovnica je tiskana u suizdavaštvu Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac i Umjetničke organizacije „Lepeza“, uz financijsku podršku Grada Karlovca. Na susretu je sudjelovalo oko 120 djece predškolskog i ranog školskog uzrasta i odraslih (nastavnika, odgojitelja, roditelja). U okviru Centra predstavljaju se vrijedne i kvalitetne slikovnice te se ističe da kvalitetna slikovnica „raste“ s djetetom. Nije svaka slikovnica primjerena svakom djetetu. Pri odabiru slikovnice treba obratiti pažnju na kvalitetu. Kada govorimo o kvaliteti slikovnice mislimo ponajprije na tekst i ilustracije te njihovu usklađenost. U izdavanju slikovnica karlovačka knjižnica vodi se načelom da slikovnica mora biti psihološki, lingvistički i pedagoški ispravna. Loša slikovnica dijete može naviknuti na sklonost kiču i šundu, jezično ga može zbuniti, svojom dosadom odbiti ga od svijeta knjige što kao knjižnica nastojimo izbjeći.

4. Zaključak

Rana pismenost odnosi se na preduvjete, sposobnosti i vještine bitne za ovladavanje čitanjem, a koje dijete stječe rano u životu, prije nego što krene u školu. Prema brojnim istraživanjima u razvijanju pismenosti veliku ulogu imaju upravo rane godine djetetova života. Važno je preokrenuti trend prema kojem djeca sve manje čitaju, dijelom i zato što im se sve manje čita u ranom djetinjstvu. Osobito je to važno knjižnicama koje nastoje brojnim programima za djecu rane dobi i njihove roditelje poticati naviku svakodnevnog čitanja što posljedično utječe na cjelokupni razvoj djeteta.

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac provodi aktivnosti i programe s ciljem poticanja roditelja i drugih odraslih da s čitanjem naglas djetetu započnu već od njegova rođenja kako bi čitanje postalo dijelom svakodnevnog ugodnog druženja roditelja i djece. Podjednako važan cilj jest poticati roditelje da s najmlađom djecom što prije počnu dolaziti u lokalnu narodnu knjižnicu.

Otvaranjem Centra za poticanje rane pismenosti knjižnica je podigla cijelu priču na višu razinu. Centar funkcionira kao županijski centar u kojem knjižničari surađuju s pedijatrima, odgojno-obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, nakladnicima i medijima s ciljem promicanja čitanja naglas od najranije dobi. Centar je mjesto gdje se odvijaju predavanja, radionice, *webinari*, predstavljanja slikovnica i stručne literature i okuplja knjižničare, odgojitelje, roditelje i druge stručnjake. U rad Centra uključivat će se lokalni, nacionalni i međunarodni stručnjaci, uključujući stručnjake za opismenjavanje, stručnjake za rano djetinjstvo, psihologe i logopede, ali i stručnjake za vođenje kampanja za osvještavanje i senzibilizaciju javnosti i poznavatelje rada medija i društvenih medija. Kako bi program Centra zaživio u potpunosti te ostao dugoročno održiv, po provedenim pripremnim aktivnostima slijedi organizacija stručnih predavanja u suradnji s brojnim stručnjacima koji se bave odgojem i obrazovanjem najmlađih, *webinara* za roditelje i druge stručnjake, izvještavanje o provedenim aktivnostima te vrednovanje programa.

Literatura

1. Nacionalna strategija poticanja čitanja 2017-2022. URL: https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalna%20strategija%20poticanja%20%C4%8Ditanja_tekst.pdf (14. 9. 2024.)
2. Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi (Prijevod djela: Guidelines for library services to babies and toddlers). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008. Engleska verzija dostupna na: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/100.pdf> (27. 6. 2024.)
3. Strateški plan Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ 2021. – 2025. URL: <https://gkka.hr/strateski-plan/> (18. 9. 2024.)

JEZIČNE IGRE ZA RAZVOJ GOVORA I MIŠLJENJA, A ONDA I PISMENOST

prof. dr. sc. **Anita Peti-Stantić**, redovita profesorica u trajnom zvanju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

anita.peti-stantic@ffzg.hr

Sažetak

Polazeći od temeljne uloge jezika i igre u ljudskom životu, u radu se ističe kako upravo jezične igre omogućuju uspostavljanje veze između jezika i mišljenja, kako u (iz)govorenom, tako i u (na)pisanom obliku. Zbog toga treba propitati mjesto djece i odraslih u suvremenom, uvelike digitaliziranom svijetu, kao što neprestano treba isticati važnost jezičnih igara u razvoju metalingvističke svijesti i sposobnosti pripreme djece i mladih za to da budu ravnopravni građani, spremni i sposobni participirati u demokratskom društvu u kojem živimo. S tom mišlju, u drugom dijelu teksta navodi se nekoliko jezičnih igara koje je sve redom (kao i većinu drugih) moguće prilagoditi tako da odgovaraju različitim stupnjevima djetetova razvoja. Takve igre dijelom prate djetetov razvoj, a dijelom otvaraju prostor za nove korake u istraživanju vlastite kreativnosti i jezične sposobnosti. Ovdje su odabrane igre riječima i pripovijedanje priča, zato što smatram da je danas posebnu pažnju potrebno posvetiti usvajanju rječnika, specifično proširivanju i produbljivanju znanja o riječima i njihovim mogućim smislenim vezama.

Ključne riječi: govor, jezične igra, mišljenje, pismenost

Abstract

Starting from the fundamental role of language and play in human life, the paper points out how language games enable the establishment of a connection between language and thought, both in (spoken) and (written) form. For this reason, the role of children and adults in the modern, largely digitized world should be questioned. Also, the importance of language games in the development of metalinguistic awareness and the ability to prepare children and young people to be citizens ready and able to participate in the democratic society in

which we live, should be constantly emphasized. Therefore, in the second part of the paper, I mention several language games, all of which (as well as most others) can be adapted to suit the different stages of the child's development. Such games partly follow the child's development, and partly open up space for new steps in exploring one's own creativity and language competence. Word games and storytelling are chosen here, because I believe that today special attention should be paid to vocabulary acquisition, specifically expanding and deepening knowledge about words and their possible meaningful connections.

Keywords: speech, language games, thinking, literacy

1. Odrasli, djeca, jezik i igra

Jezik je, kao što je to još Edward Sapir formulirao, potpuno ljudski i neinstinktivni način prenošenja ideja, osjećaja i želja sredstvima svjesno proizvedenih simbola, dok je igra prirodna ljudska aktivnost određena pravilima koja je odvajaju od puke igrarije i samovolje. Huizinga u igri, govoreći o njoj, ističe njezinu intrinzičnu motiviranost koja u svakoj životnoj dobi pomaže otkrivanju materijalnog i socijalnog svijeta. Već na temelju rečenoga, u razmatranju uloge jezičnih igara u razvoju govora i mišljenja, a onda i pismenosti, valja krenuti od činjenice da je izražavanje jezikom jedno od čovjekovih najvidljivijih razlikovnih obilježja u odnosu na druga bića, dok je igra jedna od najprirodnijih dječjih aktivnosti. Upravo su zato to polazišta za razumijevanje ključne uloge jezičnih igara u djetetovu razvoju.

Vezano uz to, treba voditi računa i o činjenici da je djetetova jezična kompetencija s jedne strane omeđena simboličkom funkcijom jezika, a s druge strane percepcijom svijeta koji dijete okružuje, zbog čega su kvaliteta i doseg njegova napredovanja bitno određeni međudjelovanjem spoznajnoga i jezičnoga razvoja. Igra, a posebno jezična igra, u tom kontekstu omogućuje uspostavljanje veze između jezika i mišljenja, i to specifično govora kao primarnog načina izražavanja jezikom, ali i pismenosti, odnosno sposobnosti čitanja i pisanja kao složenih jezičnih aktivnosti.

Zbog toga u suvremenom, uvelike digitaliziranom svijetu treba stalno isticati mjesto jezičnih igara u razvoju metalingvističke svijesti i sposobnosti pripreme djece i mladih za to da budu ravnopravni građani, spremni i sposobni participirati u demokratskom društvu u kojem živimo, što mogu jedino osposobe li se za čitanje i razumijevanje raznolikih tekstova koji su im

na raspolaganju. Kako razumijevanja tekstove nema bez dobro razvijenog vokabulara, jezične su igre prvi korak na tom putu.

2. Tko su odrasli, a tko djeca?

Promislimo li o tome tko su odrasli o kojima govorimo u kontekstu smislenih, emocionalno, socijalno i intelektualno važnih bavljenja djecom u najranijoj, a onda i u kasnijoj dobi i kakva je njihova uloga u igranju i čitanju djeci i s djecom, važno je istaknuti kako su djeca okružena mnogim i raznolikim odraslima u prednosti pred djecom koja su okružena ograničenim krugom odraslih. To je važno primarno zbog raznolikosti uzora i raznolikosti modela interakcije s njima, a onda i raznolikosti modela igranja i čitanja. Ti su odrasli roditelji (i staratelji), odgajateljice i odgajatelji, knjižničarke i knjižničari, učiteljice i učitelji, ali i bake i djedovi, tete i tetci, ujne i ujaci, a, što je vrlo važno, i starije sestre i braća. A tko su u toj priči djeca? Djeca su mali ljudi razne dobi, malo veći ljudi razne dobi i (gotovo) odrasli ljudi razne dobi. Od toga kako poimamo djecu i njihove razvojne faze, njihove potrebe i naše potrebe bavljenja njima ovisi i to kako ćemo im pristupiti i što mislimo da možemo i trebamo raditi s njima. Naime, shvatimo li djecu kao ličnosti koje se oblikuju u različitim životnim situacijama, i u onima u kojima su odrasli s njima, i u onima u kojima nisu, brzo postaje jasno kako, kad je o igri i čitanju riječ, postoje tri relevantne situacije u kojima se djeca nalaze tijekom djetinjstva, a tiču se čitanja. Te su tri situacije sljedeće: 1. djeca prije nego što nauče čitati; 2. djeca tijekom procesa učenja čitanja; 3. djeca nakon što nauče samostalno čitati.

Te su tri situacije u nekim segmentima slične, a u nekima različite. Slične su po tome što su subjekti u svim trima djeca sa svojim karakteristikama i svojim željama, specifičnim obilježjima, u specifičnim razvojnim fazama. Slične su i po tome što se u svim trima, razmišljamo li o poticanju samostalnog čitanja te razvijanju interesa i motivacije za takvo čitanje kao osnovnom cilju bavljenja njima, primarno služimo jezikom, pričom, pripovijedanjem, pričanjem i prepričavanjem, razgovorom i razmjenom mišljenja do kojih dolazi i prije i tijekom i nakon zajedničkih igranja i čitanja.

U tom smislu, rad s djecom u svim trima navedenim situacijama treba slijediti načela postupnosti, praćenja vlastita ritma svakog pojedinog djeteta i čistih i smislenih poticaja. Premda se može učiniti kako je riječ o samorazumljivim načelima, svako se od njih može shvatiti na više načina.

Načelo postupnosti prije svega je vezano uz kognitivni i emocionalni razvoj djeteta pa se stoga s jedne strane odnosi na sadržaj i na teme koje se djetetu nude i kojima ga se izlaže u slikovnicama i knjigama koje mu se čita i koje se s njim čita, no isto tako i u razgovorima koji prate to čitanje. Osim toga, što je izuzetno značajno za jezične igre, načelo postupnosti koje proizlazi iz djetetova kognitivnog razvoja tiče se i tipa i složenosti jezičnih igara koje su prikladne za igru s djecom. Kod tipa jezične igre, misli se na to je li riječ o igrama glasovima (a kasnije i slovima), o igrama slogovima, riječima ili čitavim rečenicama. Naime, jezične igre, kao što znamo, mogu služiti raznim svrhama, od poticanja i uvježbavanja slušne osviještenosti, izgovora različitih glasova, vježbe glasa, vježbe koncentriranog slušanja, razgovijetnog izgovaranja riječi, do uočavanja i imenovanja suprotnosti, imenovanja i povezivanja pojmova, prepoznavanja i izricanja osjećaja, povezivanja slike i riječi, odgovaranja na pitanja, oblikovanja rečenica, a na kraju i oblikovanja teksta. Mnoge od jezičnih igara posredno služe bogaćenju rječnika, ali i vježbi logičkoga mišljenja i argumentacije, pa onda i uspostavljanja hijerarhijskih odnosa u svijetu kojim smo okruženi (uočavanje sličnosti i suprotnosti, razvijanje asocijacija). U tom smislu, treba osluškivati dijete te se truditi prilagoditi i čitanje i jezične igre danom trenutku njegova kognitivnog i emocionalnog razvoja.

Načelo praćenja djetetova ritma također se može učiniti samorazumljivim, no ipak treba istaknuti kako je iznimno važno razumjeti što sve ono može značiti. Poznato je da mala djeca, osobito u najranijem razdoblju do tri godine, prolaze intenzivne razvojne faze, što znači da i u motoričkom razvoju, u razvoju govora i u socio-emocionalnom razvoju postoje utvrđeni koraci koje svako dijete prolazi, i to određenim redoslijedom. Stoga je važno znati da je pretpostavka za svladavanje nekih vještina uvježbanost nekih drugih vještina. Tako je, na primjer, za svladavanje vještine čitanja i pisanja potrebno usvojiti i automatizirati neke korake, među kojima su i predčitalačke vještine vezane uz širinu i dubinu djetetova vokabulara, ali i njegove sposobnosti izražavanja vlastitih misli punim rečenicama. Vještine su to o kojima se danas mnogo govori, vezane uz grafomotoriku, ali i vještine raspoznavanja glasova u riječima, uočavanja veze između glasa i slova i povezivanja značenja s izgovorenim i napisanim riječima i rečenicama. Mnogi od spomenutih tipova jezičnih igara upravo tome služe i prije nego što dijete počne samostalno čitati, ali i tijekom procesa učenja čitanja, a bilo bi dobro, što se često zaboravlja, nastaviti s jezičnim igrama i kasnije, kad dijete već sasvim samostalno čita. Stoga praćenje djetetova ritma znači praćenje njegova razvoja, ali i praćenje njegove igre, načina na

koje se ta igra mijenja i otvara prostor mašti. To, konkretno, znači aktivno sudjelovati i prihvaćati situacije u kojima se dijete zaigra drugačije nego što je „predviđeno“ i „planirano“.

Isto je tako i s čestim i smislenim poticajima. Premda se na prvi pogled može učiniti da je riječ o tome da djetetu kažemo/predložimo čitanje i/ili jezičnu igru, poticaji na koje mislimo znatno su brojniji, nijansirani i neizravniji od toga. Dakako da djeca pozitivno i dobro reaguju na neposredne poticaje i da su i takvi poticaji u životu s djecom potrebni. No, i svi oni odrasli i svi stručnjaci koji se bave razvojem djece i njihovom dobrobiti znaju da većina djece izuzetno pozitivno reagira na poticaje u kojima ih se uključuje u aktivnosti, u kojima im se primjerom pokazuje kako mi, odrasli, uživamo radeći nešto što i oni mogu, kao što dobro reagira i kad se prihvaćaju i slijede njihovi poticaji i kad ih se ponekad pohvali. Kada bi se djecom smatralo ljude nedovoljno razvijene da shvate sve od nabrojanog, takvi bi poticaji bili besmisleni. No, smatramo li da su djeca mali, malo veći i gotovo odrasli ljudi koji urastaju u svoje „ja“ upravo u takvim oblicima interakcija, jasno je da su upravo takvi poticaji formativni, zato što s jedne strane postižu svrhu, a s druge strane uspostavljaju blizak odnos između odraslih i djece. U tom se kontekstu vraćamo se na određenje odraslih koji su u interakciji s djecom. Naime, odrasli su svime što rade, a ne samo onim što govore, uzor djeci, tako da je u tom kontekstu djecu važno poticati na to da samostalno biraju priče i knjige, vlastitim im primjerom pokazati da i mi to činimo, da rado čitamo, a onda ih što češće i pohvaliti zbog onoga što oni rade.

3. Jezične (i druge) igre za razvoj govora, mišljenja i pismenosti

Odrasli koji se žele igrati jezikom s djecom trebaju se voditi načelima postupnosti i jezične kreativnosti, na razini analize i na razini sinteze, zato što će tako pomoći i djeci i sebi da se udube u igru i prepuste joj se, što će dovesti do jezičnih i spoznajnih dobrobiti koje će s jedne strane pratiti djetetov razvoj, a s druge otvoriti prostor za nove korake u istraživanju vlastite kreativnosti.

U tom smislu ne treba zaboraviti spontane dječje igre, među kojima su vrlo česte igre glasom i zvukom, ali i različiti oblici leksičkih igara, od igara slogovima, morfološkim oblicima, riječima i rečenicama, sve do pripovijedanja priča. Važno je osluškivati dijete, razgovarati s njim i pratiti njegove poticaje, jer se samo tako spontanost svakodnevnih dječjih aktivnosti može pretočiti u vođene jezične igre u kojima se posebna pažnja ne posvećuje samo onome što djeca ionako rade, nego i onome na što ih igrom možemo navesti, a to su upravo metalingvistička znanja potrebna za tečno čitanje s razumijevanjem. Pri tome primarno mislim

na igre kojima je cilj usvajanje rječnika, i to specifično proširivanje i produbljivanje znanja o riječima i njihovim mogućim smislenim vezama.

U nastavku će se tumačiti četiri razvojne jezične igre u kojima je svima redom naglasak upravo na riječima i rečenicama, na vježbi pažnje i suradnje, razvijanju mašte, podizanju djetetova samopouzdanja i njegove sposobnosti da samostalno izrazi svoje misli i razvije ideje. Za svaku igru navest će nekoliko mogućih varijanti.

Prva igra je Priča iz vrećice. Voditelj/odrasla osoba pripremi platnenu vrećicu i razne sitne predmete. Predmeti mogu biti oni iz svakodnevnog života, kao što su gumb, špulica konca, spajalica, ključ, pikula i slično, a mogu biti i predmeti koji zaostanu iz raznih igara kojima se djeca više ne igraju ili koje su ostale rasparene, na primjer, razni sitni predmeti iz društvenih igara. Isto tako, za igru se mogu pripremiti i predmeti iz prirode, kao što su kamenčić, školjka, puževa kućica, komadić drveta, kesten i drugo. Djeca posjedaju u krug, a vrećica kruži od jednog do drugog. Svatko izvadi jedan predmet na temelju kojeg započinje priču koju drugi prate i onda nastavljaju koristeći u svom pripovijedanju riječ kojom imenuju predmet koji su oni izvukli iz vrećice. Priča može započeti ovako: Jednoga dana dječak i djevojčica krenuli su šetati šumom. Svako dijete izgovara po jednu rečenicu, a ako mu treba za priču, može i više. Priča se zajednički ispriča do kraja, a možemo je ponoviti, zapisati i pročitati, nacrtati, smisliti pjesmicu uz priču ili što skupina poželi. Kada se igra sa školskom djecom, u vrećicu umjesto predmeta možemo staviti i riječi ili rečenice, a možemo i kombinirati predmete i riječi. Kao i u svim ostalim igrama, dodatni je bonus kad u pripremu igre uključimo djecu. U ovom ćemo ih slučaju zamoliti da donesu sitne predmete koji mogu poslužiti u pripovijedanju priča. Ako tih predmeta bude mnogo, s njima ćemo birati one za koje smatramo da ih ima smisla staviti u jednu vrećicu. Pritom ćemo razgovarati, argumentirati svoje stavove, prihvatiti stavove svih koji sudjeluju u pripremi vrećice i podržati sve sudionike u izražavanju vlastitih mišljenja.

Kockasta priča igra je koja se logično nadovezuje na Priču iz vrećice zato što se njome djeca oslobađaju za više pripovijedanja, za samostalno smišljanje i izgovaranje priče. Voditelj/odrasla osoba ili voditelj s djecom (što je još bolje, naravno) pripremi materijal za igru. Materijal se sastoji od nekoliko kocaka. Na sve stranice kocki nalijepe se ilustracije ili crteži koji mogu biti slobodni ili na temelju ispričane ili pročitane priče, a mogu biti i tematske, vezane uz neku širu temu o kojoj se razgovara i kojom se u vrtiću ili u školi bavi dulje vrijeme. Nakon što su kocke pripremljene, djeca sjednu u krug. Prvo dijete baca kocku. Na temelju ilustracije koju vidi započinje pripovijedanje priče, a ako ga priča ponese, može ispričati i

čitavu priču. Priča u početku može biti sasvim kratka: tko je bio, gdje je bio, što je radio? Jedna moguća varijanta ove igre je takva da se na polovicu kocki nalijepe figurativne ilustracije, na drugu polovicu apstraktne pa se onda prilikom pripovijedanja kombiniraju po dvije kocke. Kada se djeci ponude takve opcije, često se dogodi da na temelju apstraktnih ilustracija izmišljaju fantastične događaje i likove, a nerijetko u takvim situacijama i figurativne ilustracije pretvore u zamišljena bića iz svoga izmašanog svijeta. Druga je varijanta igre ona u kojoj se na stranice kocki, umjesto ilustracija, nalijepe riječi ili sintagme, pa su onda one poticaj za pripovijedanje priče.

Treća igra/priča je Priča izmišljalice. Za nju nisu potrebna nikakva dodatna sredstva ni poticaji, samo dječja imaginacija. Igra se tako da djeca sjednu u krug, a prije početka se dogovori dinamika pripovijedanja priče. Za početak možemo pripovijedati priču tako da voditeljica/odrasla osoba kaže prvu rečenicu koja će biti početak zajedničke priče. Potom dijete do nje kaže drugu rečenicu kojom nastavlja priču i tako u krug, s tim da svatko tko nastavlja priču mora voditi računa o onome što je rečeno prije njega i na neki se način nadovezati na ispričano. Priča se može pričati koliko god dugo je možemo smišljati. Kada se uhodaju, djeca će željeti sama započinjati priču, što je upravo ono što želimo potaknuti. Jedna od mogućih varijanti igre je da se s djecom dogovori da se cijeli tjedan pripovijeda priča o istim likovima. Druga je varijanta da se među pričama koje su pripovijedane odabere onu koja je najzanimljivija pa se izrade lutke i osnovni rekviziti, a onda se priču dramatizira.

Posljednja igra je Spajalica. Za tu igru djeca moraju znati relativno dobro čitati, zato se može igrati školskoj dobi ili u predškolskoj vrtićkoj skupini tako da se samo osnovne riječi ispišu velikim slovima i stave na ploču, a ostale se „riječi“ predočavaju slikovno ili ilustracijama. Igra se tako da voditelj/odrasla osoba, odabere parove riječi suprotnih, komplementarnih ili teško spojivih značenja (npr. velik i malen, dan i noć, mladost i starost ili knjiga i nogomet). Pripremajući se za igru, odrasla osoba potraži i pripremi najčešće glagole ili imenice koji dolaze s jednom i s drugom riječi. Isprinta ih i izreže tako da svaki glagol i svaka imenica budu na jednom papiriću i spremi ih sve zajedno u jednu omotnicu za svaki par. Tako će, na primjer, za riječi velik i malen možda pronaći slon, miš, ljubav, problem, dinosaur, šuma, igračka i druge riječi. Sve će ih staviti u jednu omotnicu. Za par riječi knjiga i nogomet možda će pronaći riječi čitati, pisati, igrati, trenirati, voljeti, kupiti, gledati, posuditi, pratiti i druge riječi. Djeca se podijele u skupine po nekoliko sudionika, izvade riječi iz omotnice i razvrstavaju ih na one koji idu samo s jednom od dviju riječi iz para ili s obje. Nakon toga se razgovara o

tome zašto je tomu tako i smišljaju se rečenice u kojima će se upotrijebiti pronađene veze riječi. Moguća je varijanta igre da se umjesto glagola, ako su početne riječi imenice, koriste pridjevi (kakvo je što). Druga je moguća varijanta da se, ako se kao osnovni par odabere neka druga vrsta riječi (npr. glagoli), za stariju djecu, koja su to već učila u školi, u omotnicu stave objekti ili riječi sličnog ili suprotnog značenja. U svakom slučaju, treba odabrati jedan semantički odnos o kojem se promišlja i kojim se igra.

4. Proces, a ne samo zaključak

U ovom se kratkom prilogu primarno željelo pokazati dvoje. Prvo, to da djeca i odrasli u igri i u zajedničkom smišljanju priča i čitanju mogu i trebaju biti partneri, od samog početka. Drugo; na primjerima nekoliko jezičnih igara pokazati kako se svaka igra može razvojno prilagoditi različitim dobnim skupinama. Time se želi istaknuti važnost procesa koji nužno dovodi do dobrih rezultata. Osvijesti li se važnost jezičnih igara za djetetov jezični i kognitivni razvoj, njeguje li se humor u obiteljima, u vrtičkim skupinama i u razrednim odjeljenjima, igramo li se jezikom svakodnevno i neopterećeno, navikne li se dijete na pošalice, viceve i razne druge „jezične smicalice“, stvorit će se okruženje u kojem je i u obitelji, a ne samo u institucionalnom okviru dječjeg vrtića, škole ili knjižnice, normalno da se igramo jezikom, a uz to ćemo razviti toliko potrebnu toleranciju za različita mišljenja i empatiju prema drugima, ali i prema sebi.

Literatura

1. Huizinga, J. Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri. Zagreb: Naprijed, 1992.
2. Peti-Stantić, A. Čitanjem do (spo)razumijevanja: Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Zagreb: Naklada Ljevak, 2019.
3. Peti-Stantić, A.; Velički, V. Jezične igre za velike i male. Zagreb: Alfa, 2008.
4. Sapir, E. Jezik: uvod u istraživanje govora. Zagreb: Hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.
5. Stantić, V.; Peti-Stantić, A. Znati(želja): Zašto mladi trebaju čitati popularnoznanstvene tekstove, i to odmah?. Zagreb: Naklada Ljevak, 2021.

SLIKE POD PRSTIMA – VAŽNOST TAKTILNE SLIKOVNICE ZA RAZVOJ ČITALAČKIH NAVIKA KOD DJECE OŠTEĆENA VIDA

Tanja Šupe, profesor rehabilitator, specijalist za ranu intervenciju u edukacijskoj rehabilitaciji, dipl. bibl.

Osnovna škola Pećine – Odjel i knjižnica za djecu s oštećenjem vida, Rijeka

tanja.supe@gmail.com

Sažetak

Predčitalačke vještine važan su aspekt u radu s djecom predškolskog uzrasta. One se često zanemaruju u slučaju djeteta oštećena vida. Okolina u kojoj dijete raste okružena je mnoštvom slika koje djeci omogućavaju spontano učenje slova i stvaranje asocijacija koje će pomoći u kasnijem procesu čitanja. Postoje značajne razlike kada govorimo o mogućnostima slijepe djece. Slijepo dijete često knjigu kao medij upoznaje tek polaskom u školu. Nerijetko se radi o knjizi prilagođenoj tako da sadrži samo tekst bez slika. Bez obzira na nemogućnost vizualnog percipiranja, slijepo dijete neodvojivo je od okoline ispunjene slikama. Pojam slike ne mora biti nužno vezan za vizualan doživljaj. Taktilnim slikovnicama omogućavamo slijepoj djeci razvijanje predčitalačkih vještina koje će kasnije utjecati na vještine čitanja. Istraživanja pokazuju da se pročitani sadržaj, bez obzira na način čitanja, vizualni ili taktilni, obrađuje u istom dijelu mozga. U daljem tekstu slijedi prikaz specifičnih potreba slijepe djece u odnosu na čitanje i predčitalačke vještine, objašnjenje pojma taktilne slike i mogućnosti koje nam pruža te prikaz utjecaja dostupnosti literature na čitanje kod slijepe djece.

Ključne riječi: čitanje, dijete s oštećenjem vida, taktilna slika

Abstract

Pre-reading skills are an important aspect in working with children of preschool age, they are often neglected in the case of a visually impaired child. The environment in which a child grows up today is surrounded by a multitude of images that enable children to spontaneously learn letters and create associations that will help in the later reading process. Speaking of the possibilities of blind children, there are significant differences. A blind child often gets to

know books as a medium only when they start school. It is often a book adapted to contain only text without pictures. Regardless of the inability to perceive visually, a blind child is inseparable from the environment filled with images. The concept of an image does not necessarily have to be related to a visual experience. With tactile picture books, we enable blind children to develop pre-reading skills that will later affect reading skills. Research shows that the read content is processed in the same part of the brain, regardless of the visual or tactile reading method. The following text will describe the specific needs of blind children in relation to reading and pre-reading skills, explain the concept of tactile images and the possibilities it provides, and show the influence of the availability of literature on reading in blind children.

Keywords: reading, tactile picture, visually impaired child

1. Uvod

Suvremeno društvo teži izjednačavanju mogućnosti svih svojih članova, bez obzira na njihove mogućnosti. Uporište takvim nastojanjima nalazimo u nacionalnim zakonskim propisima, ali i međunarodnim dokumentu Konvencije Ujedinjenih naroda za osobe s invaliditetom koja invaliditet definira kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje proizlaze iz stajališta njihove okoline te iz prepreka koje postoje u okolišu, a koje onemogućuju njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na izjednačenoj osnovi s drugim ljudima. Republika Hrvatska jedna je od prvih potpisnica Konvencije čije je odrednice odlučila prihvatiti i ugraditi u nacionalno zakonodavstvo. U tom smislu kao društvo dužni svakodnevno raditi na uklanjanju prepreka. Govoreći o djeci s oštećenjem vida, taj proces u prvom redu podrazumijeva da djeci pružimo informacije za koje su ona zaklinuta zbog nedostatka važnog senzornog kanala. Znajući da vidom primamo 80 % informacija iz okoline, jasno je da je dijete s oštećenjem vida uskraćeno za mnoštvo važnih informacija. Informacije iz okoline temelj su na kojem se odvija proces učenja koji se u slučaju djeteta s oštećenjem vida ne odvija na isti način. Dijete ne uči na spontan način po modelu iz okoline, već putem onih informacija koje su mu dostupne. S obzirom na dominaciju vizualnih informacija, preostale informacije koje dijete prima putem drugih osjetila često zahtijevaju nadopunu, odnosno dodatno pojašnjenje. Konkretno, malo dijete bez utjecaja neke odrasle osobe koja će informacije učiniti dostupnima ili dostupnu informaciju pojasniti, ne može samostalno

spoznati i učiti. To znači da informacije koje dijete prima putem osjeta dodira ili nekog drugog osjetila bez dodatnih informacija neće dati cjelovitu sliku. Slijepo dijete uči iskustveno putem konkretna koje može spoznati preostalim osjetilima poput dodira, mirisa, zvuka. Sljedeća faza kojom se nadograđuju prve spoznaje dobivene putem konkretna učenje je putem medija. Prelazak iz faze konkretna u dvodimenzionalan prikaz složen je proces kojem prethodi usvajanje vještina potrebnih za korištenje knjige kao medija. Polaskom u školu učenje putem medija postaje nešto što se podrazumijeva da dijete treba prihvaćati bez poteškoća. Kad govorimo o praksi u Hrvatskoj, često se očekuje da dijete s oštećenjem vida koje će se školovati na Brailleovom pismu polaskom u školu bude pismeno, točnije da poznaje sva slova Brailleovog pisma, da se snalazi s knjigom kao medijem, odnosno da ima razvijene čitalačke vještine. Čitalačka je pismenost jedna od osnovnih vještina obrazovnog postignuća pojedinca. Poznato je da čitanje pomaže u oslobađanju emocija i boljem nošenju s problemima te pronalasku mogućih rješenja. „Brojna znanstvena istraživanja pokazala su da je čitanje djetetu od najranije dobi jednako važno za njegov razvoj kao i briga o njegovim osnovnim potrebama: potrebi za hranom, zdravljem, odmorom, igrom, sigurnošću, ljubavlju.“ Danas kad postoji svijest o važnosti čitanja još u najranijem djetinjstvu, jasno je kako se ta činjenica na jednak način odnosi i na djecu s oštećenjem vida. Čitanje kao proces interakcije s knjigom kao medijem u kontekstu djece s oštećenjem vida često se zanemaruje. Djeca su često pasivni slušači knjiga koje im čitaju odrasle osobe. Pri tome oni sami nemaju stvarnu percepciju što knjiga kao medij predstavlja. Ovdje treba ponoviti kako dijete s oštećenjem vida nema mogućnost spontanog učenja iz okoline, što u kontekstu knjige znači da ne može vidjeti kako listati knjigu, a što je čest primjer imitacije kod male djece. Kako držati knjigu, listati stranice, taktilno pretraživati stranice samo su neke od vještina koje će dijete iskustveno usvojiti uz pomoć odrasle osobe. U relativno nedavnoj prošlosti prva knjiga s kojom bi se dijete oštećena vida susrelo bio je udžbenik u prvom razredu, što svakako nema pozitivan učinak na razvoj čitalačke pismenosti tijekom daljnjeg procesa obrazovanja. Iz knjižničarske perspektive svijest o potrebi razvijanja predčitalačkih vještina u najranijem djetinjstvu kod šire populacije nije na zadovoljavajućoj razini, a u kontekstu djece s oštećenjem vida možemo reći da je ovo područje potpuno zanemareno.

2. Zašto taktilna slikovnica

Čitanje potiče maštu, budi emocije i potiče misli. Knjige objašnjavaju i zabavljaju. U ne tako davnoj prošlosti postojao je otpor čak i među odraslim osobama s oštećenjem vida prema potrebi slika za one koji ih vizualno ne mogu doživjeti. Knjiga za djecu s oštećenjem vida nije podrazumijevala potrebu za slikama pod argumentom da su slike rezervirane samo za videću populaciju. Pretpostavka da slike pripadaju videćem svijetu polazi od pogrešne premise da postoje dva svijeta, ali i videća i slijepa djeca žive u istom svijetu. U tom zajedničkom svijetu, koji svi dijelimo, slike su dio svakodnevice. Slike nas okružuju kroz zaslone na našim uređajima, reklame na ulici, na stranicama naših knjiga. Bilo bi nemoguće dijete s oštećenjem vida izolirati od takvih sadržaja, zato je nužno da im omogućimo taktilnu sliku. Ona, naravno, ne može u potpunosti dočarati na istovjetan način vizualnu informaciju, ali može pružiti jedan aspekt doživljaja i prenijeti glavni sadržaj i poruku slike.

3. Uloga taktilne slikovnice

Taktilnu slikovnicu možemo definirati kao knjigu u kojoj su osim teksta prilagođene i slike tako da se one u potpunosti mogu doživjeti prstima. Ovdje je važno naglasiti kako taktilna slikovnica nije doslovni prijevod vizualne u taktilnu informaciju. Postoji niz razlika u perspektivi između tih dviju vrsta informacija, zato je nužno zadovoljiti neke kriterije za kvalitetnu taktilnu slikovnicu, a pod kvalitetnom mislimo na korisnost takve slikovnice za dijete s oštećenjem vida. Uzimajući u obzir specifičnosti u procesu učenja kod djeteta s oštećenjem vida o kojima je bilo riječi ranije u tekstu, taktilnu slikovnicu možemo koristiti kao sredstvo u odgojno obrazovnom procesu. U prilog toj tvrdnji, taktilnu slikovnicu treba izrađivati tako da ona udovoljava postavljenim standardima. Važnost poštivanja pravila pri izradi postaje jasnija kad shvatimo značaj taktilne slike za dijete s oštećenjem vida.

Primarna je uloga taktilne slike pružiti informaciju. Učenje putem slike, osim kao nadogradnja, može biti mogućnost da djetetu pružimo neke nove spoznaje koje je teško prikazati konkretima. Primjer su odnosi veličina, nebeska tijela, vremenske prilike. Slijepo dijete, primjerice, nema pravu percepciju odnosa među stvarima što kroz sliku može percipirati na odgovarajući način. Taktilna slika, osim toga, pruža bogat izvor taktilnih iskustava što je od ključnog značaja u slučaju djeteta s oštećenjem vida koje se školuje na Brailleovom pismu. Poticanje mašte i kreativnosti još je jedna važna značajka taktilne slike. Naposljetku, možda najvažnija uloga taktilne slikovnice je ona socijalizacijska, odnosno

inkluzivna. Taktilna slika djetetu s oštećenjem vida pruža jednake mogućnosti u odnosu na njegove vršnjake. Navedeno će biti jasnije kada zamislimo situaciju u razredu u kojoj djeca razgovaraju o slici u udžbeniku. U knjizi djeteta s oštećenjem vida po uhodanoj praksi na mjestu slike stoji tekstualna bilješka da se tu nalazi slika. Kao što smo već prije naglasili, slike su dio naših života i nije moguće prilagoditi svakodnevni život tako da ih ne koristimo. U tom smislu u inkluzivnom okruženju nema potrebe da dijete s oštećenjem vida, koje je već uskraćeno za vizualni aspekt slike, dodatno uskraćujemo za drugačiji aspekt doživljaja iste slike.

U procesu izrade taktilne slikovnice vrlo je važno odrediti namjenu i korisnike za koje se slikovnica izrađuje. Osim kronološke dobi djeteta, treba uzeti u obzir vrstu i stupanj oštećenja, razvojnu razinu i iskustva koja korisnik posjeduje. Govoreći o namjeni, slikovnice se mogu podijeliti na one edukativne i one s umjetničkim sadržajem, pri čemu su obje namjene jednako važne. Te dvije odrednice uvelike će pomoći pri odabiru primjerene količine sadržaja i u njegovoj prilagodbi.

Standardi i pravila pri izradi taktilne slikovnice mogu se naći u međunarodnim smjernicama udruge Tiphlo & Tactus koja djeluje od 2000. godine i radi na promicanju taktilne slikovnice. Hrvatske smjernice za izradu taktilne slikovnice autorica Javorke Milković i Tanje Šupe mogu se naći na stranicama Agencije za odgoj i obrazovanje. Udruga Tiphlo & Tactus organizira međunarodno natjecanje u području taktilne slikovnice koje trenutno okuplja 23 države članice. Države sudionice natjecanja dužne su organizirati nacionalno prednatjecanje na kojem odabiru pet slikovnica koje predstavljaju tu državu na Međunarodnom natjecanju. U Republici Hrvatskoj, koja na natjecanju sudjeluje od 2011. godine, organizator prednatjecanja je Odjel i Knjižnica za djecu s oštećenjem vida koji djeluju pri Osnovnoj školi Pećine u Rijeci. Slikovnica *Dar* autorica Katarine Matković, Sanje Bencetić i Tihane Pećirko osvojila je drugo mjesto u natjecanju, što je svakako dalo doprinos promociji taktilne slikovnice u Hrvatskoj.

Slika 1: Slikovnica *Dar* autorica Katarine Matković, Tihane Pećirko i Sanje Bencetić (preuzeto s <http://web1.os-pecine-ri.skole.hr/>)

4. Izazovi u izradi taktilne slikovnice

Argumenti koji govore u prilog taktilnoj slikovnici i njezinoj važnosti u životu djeteta s oštećenjem vida su nesporni, ali oni čine samo jedan dio priče o taktilnoj slikovnici. Financijski aspekt je također vrlo važan čimbenik, nerijetko odlučujući u procesu. Izrada taktilne slikovnice višestruko je skuplja u odnosu na uobičajene slikovnice. Razlog tome može se ponajprije tražiti u složenosti postupka izrade. Kako bi taktilna slikovnica bila taktilno zanimljiva i zadovoljavala kriterij taktilnog kontrasta, nužno je koristiti mnoštvo različitih materijala. Kod izrade unikatne slikovnice to možda ne predstavlja veliku prepreku, ali kod serijske proizvodnje to drastično poskupljuje proces. Serijska izrada u nekoj tiskari koja zahtjeva lijepljenje različitih materijala i dodatan trošak za materijal i ljude koji će ručno lijepiti dijelove slikovnice, utječe na formiranje cijene koja je dvostruko skuplja u odnosu na tisak standardne slikovnice. To je razlog zašto postoji relativno mali broj serijskih izdanja taktilnih slikovnica. Upravo zbog toga mali broj postojećih taktilnih slikovnica na tržištu ima visoku cijenu. Primjerice, cijena jedne slikovnice za dijete predškolskog uzrasta iznosi 54 €, što svakako nije prihvatljiva cijena koja ju čini dostupnom roditeljima. U ovom trenutku na tržištu ima samo nekoliko taktilnih slikovnica u ponudi Hrvatskog saveza slijepih koje se mogu kupiti u slobodnoj prodaji. Ostale slikovnice krajnji su proizvod različitih projekata, bilo onih u

serijskoj nakladi poput izdanja u Prvoj dječjoj knjižnici za djecu s oštećenjem vida ili nekih projekata pojedinaca u kojima su napravljene unikatne slikovnice. Zato uglavnom govorimo o unikatnim slikovnicama koje su vrlo korisne, ali su zbog nemogućnosti serijske proizvodnje nedostupne većem broju djece.

Drugi problem koji utječe na visoku cijenu taktilne slikovnice je malo tržište. Broj djece s oštećenjem vida u Republici Hrvatskoj je relativno malen u odnosu na ostalu populaciju ako uzmemo u obzir podatke da prema registru Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo ukupan broj osoba s oštećenjem vida iznosi 22 000. Navedeno je jedan od razloga neisplativosti procesa izdavanja taktilne slikovnice.

5. Mogućnosti i rješenja u području taktilne slikovnice

Na temelju višegodišnjeg iskustva u promociji taktilne slikovnice može se reći kako ona, bez obzira na sve izazove, polako dobiva značaj koji joj pripada u odnosu na djecu s oštećenjem vida. Uloga knjižnica i u tom procesu od velikog je značaja. U Republici Hrvatskoj postoje razne inicijative koje pridonose pristupu informacijama za osobe koje ne mogu koristiti standardni tisak poput rada Komisije za prilagodbu i pristupačnost knjižničnih usluga, izdavačka djelatnost Zaklade „Čujem, vjerujem, vidim“, Knjižnice za slijepce te projekti Hrvatskog saveza slijepih. Ipak, kada govorimo o izdavaštvu taktilnih slikovnica, riječ je samo o projektima čiji je rezultat taktilna slikovnica za pojedinu instituciju ili dijete. Sustavnog rješenja, u smislu značajnije naklade taktilnih slikovnica, još nema. Knjižnice u tome procesu imaju vodeću ulogu. U području taktilne slikovnice zadaću pokretača promjena preuzela je Prva dječja knjižnica za djecu s oštećenjem vida koja djeluje u Osnovnoj školi Pećine u Rijeci. Knjižnica djeluje od 2008. godine. Osim prikupljanja literature, didaktičkih igračaka i pomagala, što je bila primarna ideja, knjižnica je postala mjesto edukacije, senzibiliziranja šire populacije, platforma za razne ideje, projekte i suradnje s ciljem podizanja kvalitete života djece s oštećenjem vida kao primarnih korisnika. Suradnjom s fakultetima, srednjim školama, vrtićima, kulturnim ustanovama na projektima, knjižnica je na lokalnoj, ali i nacionalnoj razini, osvijestila potrebe djece s oštećenjem vida. Poseban naglasak je stavljen na taktilnu slikovnicu kao relativnu novinu. Radionice, izložbe, Prednatjecanje Međunarodnom natjecanju u području taktilne slikovnice aktivnosti su kroz koje smo radili na cilju spoznavanja važnosti taktilne slikovnice za život djece s oštećenjem vida te na spoznaji kako taktilna slikovnica može

biti korisna svoj djeci i biti sredstvo koje će pomoći u senzibiliziranju djece za potrebe njihovih vršnjaka s oštećenjem vida.

Osim što su promotor, uloga knjižnica je pružiti rješenja u izazovima koji su navedeni kao prepreke u izdavaštvu taktilne slikovnice. Zato je u sklopu knjižnice 2016. realiziran projekt „Popularizacija taktilne slikovnice za slijepu i slabovidnu djecu“ u sklopu kojeg su izdane dvije serije taktilnih slikovnica u suradnji s tiskarom koja do tad nije imala sličnih iskustava. Projekt je financiran sredstvima Zaklade „Hrvatska za djecu“, a tiskane su slikovnice *Nestašna crtica* autorice Tanja Šupe i slikovnica *Posudi mi svoja krila* autorice Javorke Milković. Cilj projekta bio je pokazati kako se taktilne slikovnice mogu tiskati i u serijskoj nakladi, premda je to iziskivalo dvostruko veća sredstva u odnosu na standardni tisak slikovnice.

Slika 2: Taktilne slikovnice izdane u sklopu projekta Odjela i knjižnice za djecu s oštećenjem vida

Time su zasigurno napravljeni temelji za neke buduće serije taktilnih slikovnica. Mogućnosti koje pruža 3D ispis istražene su kroz projekt izdavanja slikovnice *Palica Sv. Nikole* autorice Ivane Brlić-Mažuranić koja je također dio fonda knjižnice.

Slika 3: Slikovnica izdana u tehnici 3D printa (preuzeto s <https://www.skolskiportal.hr>).

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, koji ima uporište u propisima Ugovora iz Marakesha, pruža nove mogućnosti suradnje s ostalim pružateljima usluga za djecu s oštećenjem vida, što će pridonijeti procesu razmjene informacija, mogućnosti i rješenja. Ugovor je usvojen na diplomatskoj konferenciji u Marakeshu u lipnju 2013. godine te pripada skupu ugovora o autorskim pravima koje je usvojila Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO). Na snagu je stupio 30. rujna 2016. godine. Ima kulturnu i humanitarnu dimenziju te je važan za društveni razvoj. Ono najvažnije što Ugovor donosi razmjena je postojećih primjeraka prilagođenih knjiga, čime će se izbjeći dupliciranje i resurse usmjeriti u neka nova izdanja. U tom smislu potpisivanje Ugovora je povijesno važan događaj za osobe koje ne mogu koristiti standardni tisak. Uloga knjižnica u svjetlu ovog Ugovora, koji podrazumijeva suradnju i razmjenu dostupnih informacija, postaje još značajnija. Otvaraju se nove mogućnosti, čime će i taktilna slikovnica postati dostupnija svakom djetetu koje se zbog oštećenja vida ne može služiti slikovnicama na standardnim tisku.

6. Zaključak

Taktilna slikovnica kao medij u poticanju čitalačkih navika kod djece s oštećenjem vida važno je sredstvo u odgojno obrazovnom radu. Primarna uloga taktilne slikovnice je pružiti informaciju i potaknuti senzorni razvoj i maštu kod djeteta. Ne manje važna uloga je i ona socijalizacijska koja proizlazi iz suvremenog poimanja o izjednačenim mogućnostima za sve članove društva. Ograničenja u vidu skupog izdavačkog procesa izrade taktilne slikovnice ne smiju biti prepreka, već poticaj u promišljanju novih projekata izdavanja taktilnih slikovnica kroz oblik javnog financiranja. Ugovor iz Marakesha otvara nove mogućnosti suradnje između knjižnica kao pokretača promjena i informacijskih središta.

Literatura

1. Castellano, C. Because books matter: Reading Braille books with young blind children. Boston: National Braille Press, 2000.
2. Kako napraviti taktilnu slikovnicu za slijepu i slabovidnu djecu? URL: <https://www.azoo.hr/izdavacka-djelatnost-arhiva/kako-napraviti-taktilnu-slikovnicu-za-slijepu-i-slabovidnu-djecu/> (4. 6. 2024.)
3. Kent, D. Because Pictures Matter: A Guide to Using, Finding, and Creating Tactile Imagery for Blind Children. Boston: National Braille Press, 2008.
4. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. URL: www.krila.hr/UserDocsImages/Konvencija_UN.pdf (4. 6. 2024)
5. Međunarodni dan bijelog štapa | Hrvatski zavod za javno zdravstvo. URL: <https://www.hzjz.hr/dogadaj/međunarodni-dan-bijelog-stapa-4/> (4. 6. 2024.)
6. OŠ Pećine: Taktilna slikovnica za slijepu i slabovidnu djecu. URL: <https://arhiva.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/13631/osnovna-skola-pecine-taktilna-slikovnica-za-slijepu-i-slabovidnu-djecu> (4. 6. 2024.)
7. Prva dječja knjižnica za djecu s oštećenjem vida. URL: <https://pdkzdov.xyz/> (4. 6. 2024.)
8. Radonić, M. Rođeni za čitanje promocija ranog glasnog čitanja djeci od najranije dobi. // Paediatrica Croatica 53, 1(2009.), str. 7-11. URL: <http://tactus.org/participate-in-the-competition/tips/> (4. 6. 2024.)

9. Ugovor iz Marakeša o pristupu slijepih i slabovidnih osoba objavljenim djelima: EU otvorio put za ratifikaciju. URL: <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2017/05/10/marrakesh-treaty/> (4. 6. 2024.)

„OGULINSKI MALJANI“ – POTICANJE RANE OBITELJSKE PISMENOSTI U GRADSKOJ KNJIŽNICI I ČITAONICI OGULIN

Anita Brozović Šolaić, mag. edu., mag. bibl.

Gradska knjižnica i čitaonica Ogulin

knjiznica@gkc-ogulin.hr

Sažetak

Knjižnične usluge za djecu do treće godine u Gradskoj knjižnici i čitaonici Ogulin iznimno su bogate mnogobrojnim sadržajnim programima koji obuhvaćaju održavanje čitateljsko-kreativnih radionica s ciljem poticanja rane obiteljske pismenosti pod stručnim vodstvom odgojitelja i knjižničara. U radu će biti riječ o Igraonici za maljane koja djeluje od studenoga 2016. godine, a otvorena je u prizemlju Gradske knjižnice i čitaonice Ogulin. Početkom 2022. godine Gradska knjižnica i čitaonica Ogulin aktivno je započela s provođenjem čitateljsko-kreativnih radionica pod naslovom „Ogulinski maljani“ koje se provode jedanput mjesečno.

Ključne riječi: čitanje, igraonica, knjižnica, Ogulinski maljani, slikovnica

Abstract

Library services for children up to the age of three at the Ogulin City Library and Reading Room are exceptionally rich in numerous content programs that include holding reading and creative workshops with the aim of encouraging early family literacy under the professional guidance of educators and librarians. The paper will focus on the Littleones Playroom, which has been operating since November 2016 and was opened on the ground floor of the Ogulin City Library and Reading Room. At the beginning of 2022, the Ogulin City Library and Reading Room actively began conducting reading and creative workshops under the title „Ogulin Maljani“, which are held once a month.

Keywords: reading, playroom, library, Ogulin Littleones, picture book

1. Uvod

Čitanje je potreba i navika koja se formira u najranijoj dobi, stoga čitanje priča djeci ima veliku važnost u poticanju kreativnosti, koncentracije, kritičkog mišljenja, komunikacijskih vještina te razvoja empatije. „Čitanjem djetetu od najranije dobi potičete razvoj njegovih govornih sposobnosti, sposobnosti pamćenja, koordinaciju pokreta, razumijevanje okoline, logičko zaključivanje. Osim toga, čitanje djetetu utječe na razvoj pažnje, emocija, znanja, mašte te potiče radoznalost i motivaciju.“ Dostupnost knjižničnih usluga za bebe i djecu rane dobi od iznimne je važnosti. Istraživanja o ranom razvoju mozga dokazala su nesumnjiv utjecaj koji pričanje, pjevanje i čitanje bebama i djeci rane dobi mogu imati na njihovo usvajanje govora i jezika. „Pričanje, slušanje, čitanje i druge vještine neophodne za pismenost trebaju se uvesti i osnaživati u najranijim razvojnim stadijima. U dječjim se knjižnicama roditeljima i svima koji se bave malom djecom treba osigurati mogućnost učenja te organizirati radionice s kojih će svoje radove moći ponijeti sa sobom.“ S ciljem poticanja čitanja, razvoja vještine slušanja i rane obiteljske pismenosti za djecu do treće godine Gradska knjižnica i čitaonica Ogulin nastoji aktivnim djelovanjem radionica za maljane u specijaliziranom prostoru Igraonice za maljane razvijati kontinuirani edukativni program održavanjem čitateljsko-kreativnih radionica pod stručnim vodstvom odgojitelja i knjižničara.

2. Igraonica za maljane

Igraonica za maljane djeluje od studenog 2016. godine, a otvorena je u prizemlju Gradske knjižnice i čitaonice Ogulin. „Maljani“, u značenju maleni, arhaični je ogulinski zavičajni izraz svojstven ogulinskom dijalektalnom idiomu koji su u obiteljskoj komunikaciji od milja koristile ogulinske bake i majke, originalan i stoga idealan za naziv igraonice. Igraonica je didaktički opremljen prostor u prizemlju Knjižnice s ciljem da igrom i čitanjem edukativnih slikovnica potakne motorički, emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj djece. „Igra je osnovna dječja aktivnost – obogaćuje spoznaju djece i uči dijete o svijetu u kojem živi. U igri dijete stječe različite spoznaje i razvija svoje tjelesne i umne sposobnosti koje su temelj za razvoj tijekom kasnije dječje i adolescentske dobi. Igra uvodi dijete u svijet komunikacije i odnosa te razvija maštu i kreativnost.“ Razvoj likovnog izražavanja djeteta slijedi razvoj njegovih spoznaja, motorike i mogućnosti baratanja likovnim materijalima, dok se igrama i pričama potiče samopouzdanje i samopoštovanje.

Slika 1. Igraonica za maljane

Slika 2. Informativno-edukativni paketi za novorođenčad i roditelje

3. Ogulinski maljani

Sukladno nazivu igraonice početkom 2022. godine Gradska knjižnica i čitaonica Ogulin aktivno je započela s provođenjem čitateljsko-kreativnih radionica „Ogulinski maljani“. Voditeljica radionica je odgojiteljica, uz stručnog suradnika knjižničara. Radionice se provode jedanput mjesečno subotom od 10 do 11 sati uz prethodne prijave roditelja koji su ujedno i prisutni na radionicama. Vođeno čitanje pomno biranih tematskih slikovnica, igra, ples, likovno izražavanje, druženje roditelja, razmjena iskustava te rješavanje nedoumica vezanih uz odgoj samo su djelić dobrobiti koju osiguravaju organizirane radionice.

Igraonica za maljane otvorena je i dostupna svim građanima Ogulina, ali i šire, u radnom vremenu knjižnice u prijepodnevnim i poslijepodnevnim satima te subotom. Tijekom prve godine održano je šest radionica, dok je 2023. održano ukupno devet radionica, što govori o iznimnom interesu roditelja. Programska aktivnost poticanja čitanja „Ogulinski maljani“ za 2023. i 2024. godinu prepoznata je i sufinancirana sredstvima Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske na temelju Javnog poziva za financiranje projekata u kulturi. Cilj je programa poticanje čitanja naglas djeci od najranije dobi, čime je Gradska knjižnica i čitaonica Ogulin aktivan sudionik nacionalne kampanje „Čitaj mi!“ te novopokrenute kampanje „Rođeni za čitanje“ Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Glavni je cilj poticati roditelje i druge odrasle osobe da s čitanjem naglas djetetu započnu već od njegova rođenja kako bi čitanje postalo dijelom svakodnevnog ugodnog druženja roditelja i djece te kako bi se ujedno stvorila posebna emocionalna veza između

djeteta i odrasle osobe koja mu čita. Prilikom odabira slikovnica za čitanje iznimno je važno obratiti pozornost na stručne preporuke knjižničara. Educiranjem roditelja o kvalitetnom izboru slikovnica i druge građe za čitanje naglas razvijaju se roditeljske vještine potrebne za unapređivanje djetetova razvoja i predčitalačkih vještina. Podjednako važan cilj jest poticati roditelje da s najmlađom djecom što prije počnu dolaziti u lokalnu narodnu knjižnicu, a organizirane radionice idealne su za to. „Najvažnija je pozitivna slika dječjih knjižnica u javnosti jer roditelji i odgajatelji te svi koji se bave bebama i djecom rane dobi smatraju knjižnicu obiteljskim mjestom u zajednici gdje mogu dovesti svoju malu djecu radi zabave, sastajanja s drugom djecom i obiteljima te sudjelovati u programima i predavanjima o roditeljskim vještinama.“

Slika 3. Vođena čitateljsko-kreativna radionica „Ogulinski maljani“

Slika 4. Posjećenost radionica „Ogulinski maljani“

Gradska knjižnica i čitaonica Ogulin vrlo je rado i rano prihvatila ideju da nijedno dijete nikada nije premaleno za člansku iskaznicu i uključila se u hvalevrijednu nacionalnu kampanju „Čitaj mi!“ koja u Republici Hrvatskoj promiče čitanje naglas djeci od rođenja. U suradnji s rodilištem Opće bolnice i bolnice branitelja Domovinskog rata Ogulin Knjižnica od samih početaka kampanje daruje novorođenčad i njihove roditelje informativno-edukativnim paketima koji sadrže informativni letak o blagodatima čitanja djeci od najranije dobi, člansku iskaznicu s jednogodišnjom besplatnom članarinom za novorođenče te slikovnicu kartonskog uveza.

4. Zaključak

Svaka čitateljsko-kreativna radionica „Ogulinski maljani“ subotom najavljena je reprezentativnim i prepoznatljivim plakatima putem mrežnih stranica Gradske knjižnice i čitaonice Ogulin, YouTubea, Facebooka i Instagrama s naznakom za obveznu prethodnu prijavu. Organizirane edukativne radionice besplatnog su karaktera, osim što populariziraju ranu obiteljsku pismenost koja je temelj za stvaranje cjeloživotnog učenja, objedinjuju i osnovno poslanje knjižničara: poticanje rane pismenosti pisanom književnom riječju neprocjenjivom za razvoj obrazovnog i naprednog društva. Rano upoznavanje s knjižnicom utjecat će na to da djeca knjižnicu doživljavaju kao ugodno mjesto gdje u svakom trenutku mogu potražiti potrebnu pomoć i odgovore na brojna pitanja uz razvoj vještina prijeko potrebnih za učenje čitanja.

Literatura

1. Čitaj mi. URL: <https://www.citajmi.info/slikovnice/preporuke/> (22. 5. 2024.)
2. Lista dobrih knjiga za djecu, mlade i roditelje objavljenih u 2023. godini. URL: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/drustvena/di/catalog/view/52/15/421> (22. 5. 2024.)
3. „Ogulinski maljani“ Gradske knjižnice i čitaonice Ogulin. URL: <https://gkc-ogulin.hr/kategorija/ogulinski-maljani/>
4. Perrow, S. Bajke i priče za laku noć. Velika Mlaka: Ostvarenje, 2020.
5. Perrow, S. Iscjeljujuće priče II: 101 terapijska priča za djecu. Velika Mlaka: Ostvarenje, 2013.
6. Petrić, D.; Bonta, G.; Sesvečan, M. Igrajmo se! Čitaj mi! Priče, igre, pjesmice za bebe i malu djecu: Preporuke roditeljima za poticanje rane pismenosti. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica, 2012.
7. Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008.

KNJIGE ZA BEBE: ISKUSTVA, IZAZOVI I REZULTATI PROVOĐENJA PROGRAMA ZA POTICANJE RANE PISMENOSTI

Danijela Petrić, knjižničarka

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica

danijela@knjiznica-koprivnica.hr

Sažetak

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica 1999. godine pokrenula je pilot-projekt „Knjige za bebe“ po uzoru na stranu praksu. Projektom se omogućuje da svako dijete rođeno u koprivničkom rodilištu primi svoju prvu slikovnicu, a roditelji materijale s informacijama o važnosti poticanja rane pismenosti. Nastao je po uzoru na stranu praksu te je postao stalni program Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica koji se provodi sve do danas. Istraživanja o provođenju sličnih projekata pokazala su da su uključena djeca imala kod kuće više dostupnih materijala za čitanje, da su roditelji više posuđivali knjige za djecu u knjižnicama te da su im više čitali. Upravo su to važni čimbenici za poticanje rane pismenosti. Program „Knjige za bebe“ u 25 godina mijenjao se ovisno o financijskim sredstvima i u skladu s potrebama u zajednici. Knjižnica je pokrenula programe za djecu do 3. godine i njihove roditelje te radi na promociji s ciljem osvještavanja roditelja i šire javnosti o važnosti stvaranja poticajnog okruženja u kojem će se kod djeteta razvijati predčitalačke vještine i cjelokupni razvoj. Rezultat provođenja projekta je porast broja najmlađih korisnika u koprivničkoj knjižnici, a praksa koprivničke knjižnice uspješno se prenosi kolegama u stručnoj zajednici.

Ključne riječi: djeca rane dobi, „Knjige za bebe“, Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica, poticanje čitanja, rana pismenost

Abstract

The pilot project Books for Babies was launched by Fran Galovic public library Koprivnica in 1999. Parents are provided with information on the importance of encouraging early literacy and every child born in Koprivnica hospital gets their first picture book through the project. This library's pilot project was inspired by programs in foreign countries and is still being carried out today. Research of similar projects showed that the children involved had more

reading materials available at home, that parents borrowed more books for children in libraries and that they read them more. These are the crucial factors in promoting early literacy. Over the past 25 years, the Books for Babies program has undergone changes based on financial resources and community needs. The library also launches programs for children up to three years of age and their parents and works on promotion in order to make parents and the general public aware of the importance of creating a stimulating environment in which the child will develop pre-reading skills. As a result of the implementation of the project, the number of the youngest users in the Koprivnica library is increasing and the practice of the Koprivnica library is being successfully transferred to colleagues in the professional community.

Keywords: children of early age, "Books for Babies", Fran Galovic public library Koprivnica, encouraging reading, early literacy

1. Uvod

Dječji knjižničari u svom radu fokusirani su na promicanje dječjih prava, razvoj pismenosti te na širenje informacija o važnosti pismenosti i čitanja. Pismenost treba poticati već od najranije dobi. Takvu pismenost nazivamo rana pismenost, a podrazumijeva sve što dijete zna o čitanju i pisanju prije nego što krene samo čitati. Jedan od glavnih čimbenika koji utječu na razvoj rane pismenosti je poticajno okruženje koje uključuje dostupnost materijala za čitanje te čitanje odraslih osoba djeci. Osobito su ugrožena djeca slabijeg društveno-ekonomskog statusa. Istraživanje UNICEF-a iz 2013. godine, u koje su bili uključeni roditelji djece predškolske dobi koji su korisnici socijalne pomoći u centrima za socijalnu skrb, pokazalo je da roditelji najčešće ne mogu djeci priuštiti slikovnice. Zaključuju da takva djeca žive u obrazovno manje poticajnom okruženju i rijetko im čitaju slikovnice. Također, čak 61 % djece romske nacionalne manjine ne posjeduje niti jednu slikovnicu, kao ni 35 % djece s teškoćama u razvoju. S druge strane, istraživanje o provođenju programa „Bookstart“, kojim se promiče čitanje djeci od rane dobi u Nizozemskoj, pokazuje pozitivne rezultate. O tome pišu de Bondt i Bus u istraživanju o dugoročnom učinku intervencije programom „Bookstart“. Dostupnošću slikovnica djeci kod kuće poboljšano je okruženje za njihovo opismenjavanje, a pokazalo se i da su sesije čitanja knjiga djeci postale duže. Do sličnih rezultata došli su Wade i Moore evaluirajući prvih pet godina provođenja projekta „Bookstart“ u Velikoj Britaniji. Istraživanje

je pokazalo da se u obiteljima koje su bile uključene u projekt posuđivalo više knjiga u knjižnicama, više se čitalo te da su roditelji više cijenili zajedničke trenutke čitanja s djetetom. Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica prati suvremene trendove, pa tako već 1999. godine u fokus svog poslovanja stavlja poticanje rane pismenosti i to kroz program „Knjige za bebe“, a po uzoru na „Bookstart“ koji se počeo provoditi u Velikoj Britaniji 1992. godine. „Bookstart“ se provodio u suradnji s neprofitnom organizacijom Book Trust, Sveučilištem Birmingham, Knjižnicom Birmingham te Upravom za zdravstvo Južnog Birminghama. Bio je to prvotno pilot-projekt u koji je uključeno 300 djece, a evaluacijom projekta pokazalo se da roditelji uključene djece imaju pozitivniji stav prema čitanju u odnosu na one koji nisu bili uključeni, da više posuđuju knjige u knjižnicama i da više čitaju svojoj djeci rane dobi. Projekt se uskoro proširio Velikom Britanijom i obuhvaćao je više od 30 sličnih projekata. Koprivnički knjižničari o ovim su iskustvima slušali na stručnim skupovima i studentskim boravcima, što ih je potaknulo da pokrenu sličnu uslugu i u svojoj sredini.

2. Program „Knjige za bebe“

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica pokrenula je 1999. godine pilot-projekt „Knjige za bebe“ u suradnji s Općom bolnicom „Dr. Tomislav Bardek“ Koprivnica. Cilj je bio skrenuti pozornost roditelja na važnost poticanja čitanja djece od najranije dobi, ali i skrenuti pozornost javnosti o važnosti poticanja rane pismenosti. Knjižničari su u Mjesecu hrvatske knjige 1999. ugostili roditelje i djecu rođenu u tjednu obilježavanja Međunarodnog dana pismenosti te im uručili paketiće s prvom slikovnicom i besplatnu člansku iskaznicu s pravom korištenja tijekom sljedećih pet godina. Uz knjižničare, bebe i roditelje, u programu je sudjelovala i medicinska sestra, a predstavljena im je knjižnica i usluge kojima se podupire rana pismenost. Takav način provođenja projekta pokazao se uspješnim te dobro prihvaćenim među roditeljima, pa postaje stalni program koprivničke knjižnice koji se prilagođava ciljnim skupinama korisnicima ovisno o financijskim sredstvima. Već sljedeće godine proširio se na Koprivničko-križevačku županiju. Uključile su se narodne knjižnice u Križevcima i Đurđevcu. Od 2003. godine uključena su sva novorođena djeca u koprivničkom rodilištu i njihove majke koje primaju startne pakete u bolnici nakon rođenja djeteta. Paketić je sadržavao malu slikovnicu te letak s informacijama zašto je važno čitati djeci od rođenja.

Slika 1. Prvi paket „Knjige za bebe“ od 1999. do 2008. godine

Uz provođenje ovog programa, mijenja se i struktura članova Dječjeg odjela te raste broj učlanjene djece rane dobi u ukupnom članstvu. Tako je 2011. godine u Dječji odjel učlanjeno 128 djece od rođenja do treće godine, što je 6 % od ukupnog broja članova Dječjeg odjela, a godinu dana kasnije 180 djece do treće godine ili 8,5 % članova Dječjeg odjela.

Ciljevi projekta prije svega su potaknuti roditelje na stvaranje stimulativnog okruženja u obiteljima, što podrazumijeva dostupnost materijala za čitanje, potaknuti roditelje da budu uzor djeci, odnosno roditelji koji i sami čitaju. Također, cilj je bio potaknuti cjelokupni razvoj djeteta, ali i informirati roditelje i širu javnost o važnosti poticanja čitanja od najranije dobi te u tom smislu omogućiti svakom novorođenom djetetu jednake mogućnosti. Budući da program obuhvaća svu novorođenu djecu u koprivničkom rodilištu, važan je segment provođenja programa i njegov utjecaj na djecu s manje mogućnosti kojima je ovo jedina knjiga tijekom odrastanja i prilika da ih roditelj besplatno učlane u knjižnicu.

2.1. Kreiranje paketa „Knjige za bebe“

Zahvaljujući većoj donaciji koprivničke „Podravke“ 2008. godine izrađen je dizajn programa te su osmišljeni novi sadržaji. Koprivničke knjižničarke izradile su brošuru za roditelje s informacijama zašto je važno čitati djeci, kako čitati prvu slikovnicu, kako pomoći djetetu da postane samostalan čitatelj te su ponudile preporuke roditeljima za čitanje od rođenja do treće godine, od treće do pete godine te do polaska u školu. Kreirane su prijavnice za besplatno učlanjenje, nabavljene kvalitetne slikovnice te je izrađen logo projekta, donacija ilustratorice Sanje Rešček Ramljak. Dizajn je napravio koprivnički grafički dizajner Alen Pavlović. Cijeli sadržaj upakiran je u male platnene torbe s logom projekta te sloganom: „Roditelji i bebe, čekamo vas u koprivničkoj knjižnici!“.

Slika 2. Sadržaj paketa „Knjige za bebe“ od 2008. godine

2.2. Način izvođenja programa

Koprivnička knjižnica svake godine nabavlja potrebne materijale za program. U Knjižnici se slažu paketići i dostavljaju u rodilište jednom mjesečno, a osim knjižničara povremeno se uključuju i volonteri knjižnice te studenti, stipendisti Grada Koprivnice koji odrađuju praksu u obliku društveno-korisnog rada. Medicinsko osoblje Neonatološkog odjela koprivničke bolnice nakon rođenja djeteta uručuje pakete majkama s informacijom o važnosti čitanja i pričanja djeci. Za djecu koja nisu rođena u koprivničkom rodilištu, paketi se uručuju i u koprivničkoj knjižnici te proslijeđuju u narodne knjižnice Virje, Križevci i Đurđevac te se tamo uručuju majkama. Godišnje se uruči prosječno 800 paketa, a roditelji se povratno javljaju u narodne knjižnice i bibliobuse na području županije, učlanjuju svoju djecu te koriste usluge i programe knjižnica. Povremeno se održavaju i sastanci sa suradnicima u projektu, medicinskim sestrama i pedijatrima, tijekom kojih se razmatraju i novi oblici suradnje poput uključivanja pedijatrice u Pričaonice za bebe i malu djecu, otvaranje i dopuna materijala za čitanje u Malim knjižnicama u pedijatrijskim ambulantama, provođenje nacionalnog projekta „Rođeni za čitanje“ u pedijatrijskim ambulantama, letci za Odjel pedijatrije s popisima slikovnica za lakšu prilagodbu djece tijekom boravka u bolnici i letci za tečajeve za trudnice s popisima knjiga o trudnoći i podršci roditeljima u prvim danima nakon rođenja djeteta.

2.3. Financijska podrška

Budući da se program danas provodi u suradnji s Općom bolnicom i svim narodnim knjižnicama u Koprivničko-križevačkoj županiji, najveći izazov je prikupljanje sredstava na godišnjoj razini, što provodi koprivnička knjižnica kao koordinator programa. Program se financira sredstvima Grada Koprivnice, osnivača knjižnice (45 %), sredstvima Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske u okviru podupiranja akcija i manifestacija u knjižničnoj djelatnosti (35 %), sredstvima Koprivničko-križevačke županije za sufinanciranje programa i projekata u kulturi (15 %) i sredstvima koprivničke knjižnice (5 %). Povremeno se projekt financira i donacijama lokalnih tvrtki („Podravka“ i Hartman), nakladnika koji osiguravaju povoljniju nabavu slikovnica te donacijom ilustratorice Sanje Rešček Ramljak koja je 2008. i 2021. godine poklonila ilustracije za promidžbu projekta.

2.4. Promocija, rezultati i vrednovanje programa

Tijekom dvadeset i pet godina provođenja programa neprestano se radi na promociji, pa su uz prepoznatljiv logo programa i paket 2021. godine izrađeni plakati koji su distribuirani u sve narodne knjižnice i bibliobuse u Županiji, bolnice i domove zdravlja, vrtiće, škole i prostore lokalnih samouprava. Uz plakate izrađeni su i ostali promotivni materijali, poput bookmarkera i deplijana s podacima o svim narodnim knjižnicama i bibliobusima u Županiji. Na svim materijalima korištene su ilustracije koje je za ovu prigodu izradila Sanja Rešček Ramljak, a koje povezuju cijeli projekt, od primanja paketa u bolnici, dolazaka djece i roditelja u knjižnice i bibliobuse te čitanja u domu.

Slika 3.

U svrhu promocije izrađena su i dvije videosnimke. Videosnimka „Books for Babies“ rađena je za potrebe predstavljanja programa na 1. međunarodnoj konferenciji stručnjaka na temu rane pismenosti „Prepare for Life!“ koja je održana u Leipzigu 2013. godine. Videosnimka s roditeljima i djecom kao korisnicima programa i knjižnice te paketi za bebe prezentirani su na zajedničkoj izložbi „Bookstart over the world“, a tim je programom koprivnička knjižnica predstavljala Republiku Hrvatsku.

Koprivnički knjižničari su u suradnji s dr. med. spec. pedijatricom Zorkom Valentić, dugogodišnjom suradnicom koprivničke knjižnice, 2021. godine izradili novi video. U videosnimci pedijatrica poručuje roditeljima zašto je važno čitati djeci od rođenja. Sa stručnog aspekta poruku roditeljima uputila je i dr. sc. Anita Peti-Stantić, redovna profesorica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. O svom iskustvu čitanja djeci ispričala je korisnica programa, majka Ana Prentašić, a u videosnimci su i primjeri iz njezine obitelji kako čitaju slikovnice, koliko uživaju u čitanju priča i kako koriste paket „Knjige za bebe“. U vrednovanju programa koriste se kvantitativni i kvalitativni podaci. Kvantitativni pokazatelji su statistički podaci o broju podijeljenih paketa za bebe, broju učlanjene djece rane dobi u sve narodne knjižnice i bibliobuse na području Koprivničko-križevačke županije, broj programa održanih za bebe i djecu rane dobi i njihove roditelje te posjete programima. (Tablica 1.) Od 1999. do lipnja 2024. godine 19 089 beba i njihovih obitelji primili su pakete „Knjige za bebe“. Jedan od pokazatelja je i broj učlanjene djece od rođenja do treće godine na godišnjoj razini i usporedba s prethodnom godinom. U 2023. godini učlanjeno je 453 djece u dobi do 3. godine u Dječji odjel i Bibliobus što je 6,3 % od ukupnog broja članova Knjižnice, od toga izravno je iz projekta u 2023. godini učlanjeno 45 djece (23 ili za 5,3 % više u odnosu na 2022. godinu).

Također, kvantitativni pokazatelj je i broj održanih programa. U 2023. godini u koprivničkoj knjižnici održano je 9 programa, „Pričaonica za bebe i djecu rane dobi“ i njihove roditelje, pri čemu je ostvareno 359 posjeta (40 po programu), što je za 160 ili 88 % više u odnosu na 2022. godinu. Taj podatak govori nam da se nakon razdoblja restrikcija u doba pandemije uzrokovane virusom COVID-19 korisnici počinju ponovno vraćati i približavati punom opsegu korištenja usluge knjižnice.

Tablica 1. Statistički podaci o korisnicima rane dobi prije i nakon pandemije COVID-19 u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica

Godina	Podijeljeni paketi „Knjige za bebe“	Učlanjeno djece do 3 godine u Dječji odjel i Bibliobus	Učlanjeni izravno iz projekta s pristupnicom primljenom u rodilištu	Broj programa za djecu do 3 godine	Posjete programima za djecu do 3 godine
2019.	800	337	51	9	475
2020.	740	306	19	5	199
2021.	720	371	53	7	136
2022.	700	430	33	7	191
2023.	820	453	45	9	359

Tu su i kvalitativni podaci – iskustva korisnika programa i njihovo zadovoljstvo. U okviru projekta „Nostalgija: priče iz pričaonice“ snimljen je video s nekadašnjim polaznicima pričaonica koji nastoje motivirati roditelje da čitaju svojoj djeci te da ih redovito vode u knjižnicu. Pričaju i o iskustvu primanja prve slikovnice Mišica Mejzi te voli iz paketa za bebe, kako su voljeli kada su im roditelji čitali, a kasnije i sami zavoljeli čitanje. Ovakve promocije programa osobito su važne kako bi se potaknulo na učlanjenje što većeg broja djece rane dobi, posudbu građe i posjete programima. Video s korisnicom programa u 6 mjeseci imao je 569 pregleda.

Slika 4. Videosnimka s jednom od korisnica programa „Knjige za bebe“ i „Pričaonice za bebe i djecu rane dobi“

O iskustvima u provođenju programa u Neonatološkom odjelu koprivničkog rodilišta, izvještavaju i medicinske sestre. Voditeljica tima Neonatološkog odjela izjavljuje: „S obzirom na to da rano čitanje doprinosi boljem psihomotoričkom razvoju djece, medicinske sestre rado sudjeluju u programu. Primjećuju da su majke uglavnom vrlo zainteresirane, veliki dio njih odmah pregledava sadržaj paketa, same čitaju slikovnice, a neke ih počinju čitati bebama već u rodilištu.“ S ciljem održavanja kvalitete programa, koprivničke knjižničarke koje rade s djecom rane dobi kontinuirano se stručno usavršavaju u Hrvatskoj i inozemstvu. Aktivno su sudjelovale i na međunarodnoj konferenciji o ranoj pismenosti i predstavljale praksu u zemlji i inozemstvu. Ovaj program i usluge za bebe predstavlja se i kolegama knjižničarima u okviru Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara putem tečaja „Razvijanje knjižničnih usluga za poticanje rane i obiteljske pismenosti“ i istoimenog *webinara*.

2.5. Kreiranje usluga za bebe i njihove obitelji u Knjižnici

Porastom broja učlanjene djece pokreću se i programi za tu ciljanu skupinu korisnika. Od 2008. godine održavaju se „Pričaonice za bebe i djecu rane dobi“. Knjižnica je time postala mjesto druženja beba i njihovih obitelji gdje se i međusobno razmjenjuju iskustva i uči zajedno. Djeca rane dobi usmjerena su na svoju bližu okolinu i aktivno primaju sve informacije oko sebe, a dječje knjižnice idealno su mjesto za zdrav društveni razvoj djeteta. Na temelju iskustva iz pričaonica, voditeljice programa 2012. objavljuju priručnik za roditelje Igrajmo se! Čitaj mi!: priče, igre i pjesmice za bebe i malu djecu: preporuke roditeljima za poticanje rane pismenosti s praktičnim primjerima za poticanje razvoja govora i komunikacije aktivnostima, pjesmicama i preporukama građe za poticanje rane pismenosti. Radi bolje dostupnosti materijala za čitanje, na području Koprivnice otvaraju se Male knjižnice u pedijatrijskim ordinacijama, Odjelu pedijatrije, specijalističkim ambulantama, vrtićima, Centru za pružanje usluga u zajednici. Provodi se nacionalna kampanja „Čitaj mi!“ s ciljem promicanja rane pismenosti.

3. Zaključak

Narodne knjižnice u posljednjim su desetljećima sve više prepoznate kao mjesta za bebe i njihove roditelje. Rezultat je to zajedničkih napora dječjih knjižničara, nacionalnih kampanja, programa i projekata. Koprivnička knjižnica na vrijeme je prepoznala ulogu knjižnice kao važnog čimbenika u lokalnoj zajednici koji okuplja i povezuje sve relevantne

sudionike s ciljem potpore obrazovanju i cjelokupnom razvoju najmlađih članova. Jedan od izazova je održati kontinuitet provođenja programa „Knjige za bebe“ te ga prilagođavati u skladu s potrebama ciljanih skupina korisnika. Knjižničari će i nadalje pri tome nastojati identificirati sve potencijalne suradnike u zajednici te uspostavljati nove oblike suradnje s ciljem poticanja rane pismenosti. Također, u predstojećem razdoblju knjižničari će se nastojati povezati s pedijatrima s koprivničkog područja koji su uključeni u nacionalni program „Rođeni za čitanje“ kako bi im predstavili usluge knjižnice namijenjene korisnicima projekta „Rođeni za čitanje“.

Literatura

1. Books for Babies. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=agiTSh5dPFw> (18. 6. 2024.)
2. Čunović, K.; Petrić, D. Nacionalna kampanja „Čitaj mi!“ – rezultati i utjecaj na zajednicu. // Mreža narodnih knjižnica - suradnja u razvoju digitalnih usluga i predstavljanju javnosti: zbornik radova. Promjene u narodnom knjižničarstvu - stvarnost, potrebe i suvremeni trendovi: zbornik radova, 11. i 12. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj - s međunarodnim sudjelovanjem / uredile Dunja Marija Gabrijel i Frida Bišćan. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2022. Str. 282-294.
3. De Bondt, Marel G.; Bus Adriana G. Tracking the long-term effects of the Bookstart intervention: Associations with temperament and book-reading habits. *Learning and Individual Differences*, 98 (2022.)
4. IFLA-ine smjernice za knjižnične usluge za djecu od rođenja do 18 godina / uredila Carolyn Rankin. Nizozemska: IFLA Library Services to Children and Young Adults Section, 2018.
5. Izvješće o radu 2011. godine: prilog statistički podaci. URL: <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/o-nama/dokumenti/sluzbeni-dokumenti/izvjestaji-o-radu/> (17. 6. 2024.)
6. Izvješće o radu 2012. godine: prilog 1 i 2 – tablice sa statističkim podacima za knjižnicu i Medijsko sveučilište. URL: <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/o-nama/dokumenti/sluzbeni-dokumenti/izvjestaji-o-radu/> (17. 6. 2024.)
7. Knoll, D. Engaging babies in the library: putting theory into practise. Whicaho: American Library Association, 2016.

8. Knjige za bebe: S knjigama od rođenja. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iJBjarOgFnc> (18. 6. 2024.)
9. Nostalgija: Priče iz pričaonice. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ISUJ9dKff8Y> (20. 6. 2024.)
10. Petrić, D.; Vajzović, J. Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica. // Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008., Str. 39-40.
11. Petrić, D.; Bonta, G.; Sesvečan, M. Igrajmo se! Čitaj mi!: priče, igre i pjesmice za bebe i malu djecu: preporuke roditeljima za poticanje rane pismenosti. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica, 2012.
12. Petrić, D.; Vajzović, J.; Vugrinec Lj. Knjige za bebe. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica, 2008. URL: <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/wp-content/uploads/2021/01/knjige-za-bebe-brosura.pdf> (17. 6. 2024.)
13. Petrić, D.; Vajzović, J. Prepere for Life! – raising awareness for early literacy education: 1. međunarodna konferencija stručnjaka na temu rane pismenosti. // Svezak 15 (2013), str. 70-72. URL: https://issuu.com/drutvoknjijinicarabilogorepodravineik/docs/svezak_15_2013 (20. 6. 2024.)
14. Predstavljanje projekta „Knjige za bebe“. URL: <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/vijesti/predstavljanje-projekta-knjige-za-bebe/> (18. 6. 2024.)
15. Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2015. URL: <https://www.unicef.org/croatia/reports/siromastvo-i-dobrobit-djece-predskolske-dobi-u-republici-hrvatskoj>
16. Sponzorstva i donacije. URL: <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/o-nama/tko-smo/sponzorstva-i-donacije/> (6. 9. 2024.)
17. Stričević, I.; Čunović, K. Knjižnične usluge za djecu rane dobi i roditelje u Hrvatskoj. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 3, 56(2013.), str. 47-66. URL: <https://hrcak.srce.hr/115194> (17. 6. 2024.)
18. Wade, B.; Moore, M. Bookstart: the first five years – a description and evaluation of an exploratory British project to encourage sharing books with babies. London: Book Trust, 1998.
19. Wade, B.; Moore, M. A Sure Start with Books. // Early Years 20, 2(2000.), str. 39-46.

KAD SLIKOVNICE OŽIVE

Ivana Palčić Borić, knjižničarka

Knjižnica Ivana Gorana Kovačića, Knjižnice grada Zagreba

ivana.palcic.boric@kgz.hr

Ana Gabaj Miloš, knjižničarka

Knjižnica Ivana Gorana Kovačića, Knjižnice grada Zagreba

ana.gabaj.milos@kgz.hr

Sažetak

Rana pismenost podrazumijeva sposobnosti i vještine bitne za ovladavanje čitanjem prije formalnog oblika obrazovanja, a obuhvaća fonološku svjesnost, grafičko oblikovanje slikovnica, pripovijedanje, bogaćenje vokabulara i predčitalačke vještine. S ciljem poticanja rane pismenosti kroz kreativnu interakciju s književnim i umjetničkim sadržajem u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića u Zagrebu 2019. godine pokrenut je dramsko-literarni program Kad slikovnice ožive. Program se temelji na dramatizaciji slikovnica i odabranih tekstova za djecu predškolske i rane školske dobi koji u svim njegovim segmentima (ideji, dramatizaciji, izvedbi, kostimima, scenografiji, efektima...) zajednički osmišljavaju i izvode knjižničarke Knjižnice Ivana Gorana Kovačića, Knjižnice grada Zagreba. Povezujući slikovnice i kazalište stvara se čarobno i mistično okruženje unutar knjižnice, oživljavaju likovi iz svijeta slikovnica, potiče se kritičko čitanje i logičko razmišljanje, bogate se dječji doživljaji i razumijevanje umjetnosti. Kazališno uprizorenje sadržaja slikovnica također omogućuje knjižničarkama prenošenje umjetničke i edukativne poruke nadopunjujući pisanu riječ i sliku dramskim izričajem. Naglašavanjem jezičnog izražavanja bogati se djetetovo iskustvo čitanja i razumijevanje pročitano. Kroz interaktivno iskustvo djeca komuniciraju s likovima, promišljaju o njihovim motivima te nude rješenja dramskog sukoba. Kad slikovnice ožive ne predstavlja samo kulturni doživljaj za djecu, već je i originalni alat od društvenog značaja kojim knjižnica postaje dinamično okruženje za učenje, zabavu i igru, a knjižničarke prikazuje u posve novom svjetlu.

Ključne riječi: dramska igra, improvizacija, narodna knjižnica, poticanje čitanja, umjetnički odgoj

Abstract

Early literacy implies abilities and skills essential for mastering reading before formal education, and includes phonological awareness, graphic design of picture books, storytelling, vocabulary enrichment and pre-reading skills. With the aim of encouraging early literacy through creative interaction with literary and artistic content, the drama-literary program *When picture books come alive* was launched in 2019. The program is based on the dramatization of picture books and selected texts for children of preschool and early school age, which in all its segments (idea, dramatization, performance, costumes, scenography, effects...) are jointly designed and performed by librarians from the Ivan Goran Kovačić Library, Libraries of the city of Zagreb. By connecting picture books and theater, a magical and mystical environment is created inside the library, characters from the world of picture books come to life, critical reading and logical thinking are encouraged, children's experiences and understanding of art are enriched. Theatrical presentation of the contents of picture books also enables female librarians to convey an artistic and educational message by complementing the written word and image with dramatic expression. Placing an emphasis on language expression enriches the child's reading experience and understanding of what is read. Through an interactive experience, children communicate with the characters, think about their motives and offer solutions to the dramatic conflict. When picture books come to life is not only a cultural experience for children, but also an original tool of social significance, which makes the library a dynamic environment for learning, fun and play, and shows librarians in a completely new light.

Keywords: dramatic play, improvisation, public library, encouraging reading, art education

1. O pismenosti

„Koji umije, zna čitati i pisati; koji zna sadržajno i potkrijepljeno pravilno pisati i govoriti.“

Pojam pismenost svoju višeznačnost zahvaljuje ponajprije svojoj, danas ograničenoj, ali najužoj definiciji, a to je sposobnost čitanja i pisanja.

Čitanje se definira kao proces usvajanja teksta na temelju prethodnog poznavanja barem njegova jezika i pisma, a podrazumijeva čitateljsku sposobnost uočavanja, prepoznavanja, povezivanja i tumačenja znakova radi završnog shvaćanja sadržaja, poruke,

ideje, značenja ili smisla za koje se obično smatra da ih tekst prenosi. Pisanje podrazumijeva umijeće bilježenja slova, brojki ili drugih znakova, sastavljanje i pismom bilježenje teksta, bilo da se radi o kratkoj obavijesti, pismu ili o nekom sveobuhvatnijem književnom ili znanstvenom djela. Onaj koji umije čitati i pisati, koji zna sadržajno i potkrijepljeno pravilno govoriti i pisati, ima temelje za nove interpretacije pismenosti.

2. Rana pismenost

Razdoblje opismenjivanja može se podijeliti na predčitalačko i čitalačko razdoblje u odnosu na početak formalne poduke. Predčitalačko razdoblje najvećim dijelom određuje rana pismenost koja obuhvaća sposobnosti i vještine koje su pretkazatelji vještine čitanja u kasnijem školskom razdoblju. Nadalje, Kuvač Kraljević u Priručniku za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama navodi kako ranoj pismenosti prethodi izranjajuća pismenost. Pojam izranjajuća pismenost predstavlja spontani i samostalni interes djeteta za pisani sadržaj i pojavljuje se već oko prve godine djetetova života. Djeca pažnju usmjeravaju na knjige, pretvaraju se da čitaju, a pri tome ne poznaju ni jedno slovo i drže knjigu naopačke. Imajući na umu da je čitanje vještina koja je posljedica kulturnog, a ne biološkog razvoja čovjeka, važnu ulogu u razvoju rane pismenosti ima kvalitetna poticajna okolina. Kvalitetna poticajna okolina (roditelji, vrtić, škole i knjižnice) stvaraju čitačko ozračje na primjeru korištenja i odašiljanja pisanih obavijesti, uživanja u pričama i zanimljivostima o kojima čitaju. U takvom ozračju osvještava se uгода koju pruža čitanje, razvija se ljubav prema knjizi, ali i djetetove govorne sposobnosti koje su nužan preduvjet čitačke sposobnosti i kasnijega napretka u školi. Medij koji podržava komunikaciju između djeteta i odrasle osobe, medij koji je vrijedna osnova vođenja djeteta prema tekstu jest upravo slikovnica. U visokoškolskome udžbeniku i priručniku za učitelje Dječja književnost iz 1967. godine Milan Crnković tematizira slikovnicu kao prvu djetetovu knjigu. Sastavljena od slike i teksta ona zapravo predstavlja dvodimenzionalnu knjigu. Crnković navodi da se procjena umjetnosti u slikovnici ne iskazuje samo riječima, već osebujnom kombinacijom likovnog i literarnog izraza. Umjetnički dosezi slikovnice ovise o savršenoj sinergiji slika i teksta. Tekst u slikovnici mora biti jasan i sadržajan, dok slika treba biti umjetnička transpozicija stvarnosti. Ipak doživljaj slikovnice najviše se očituje u prezentaciji i interpretaciji.

3. Od slikovnice do glumišta

Slikovnica je osnovno sredstvo rada dječjeg knjižničara i temelj brojnim kreativnim programima na dječjim odjelima u knjižnicama. Jedan od takvih poticajnih i kreativnih programa pokrenut je 2017. godine u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića – Knjižnice grada Zagreba. Program „Kreativni svijet“ priča sastoji se od edukativne pričaonice s kreativnom radionicom, a cilj mu je istaknuti podjednaku važnost slike i teksta u slikovnici, odnosno njezinu dvodimenzionalnost. Nakon pročitane slikovnice među djecom se rađaju brojne ideje povezane s radnjom i sadržajem slikovnice. Učestalost programa i posjećenost pričaonice potaknula je ideju za trećom komponentom, odnosno oživljavanje likova izvan korica slikovnice.

Slika 1. Program „Kreativni svijet priča“

Dječju svijest oblikuju nove spoznaje o svijetu koji ih okružuje. Proživljavanje novih sadržaja i oponašanje novih situacija s kojima se dijete susreće ostvaruje se simboličkim igrama. Takva igra riznica je kreativnosti. Dijete stvara, izmišlja, osmišljava i kreira sve što mu

padne na pamet. Simbolička igra koja se odvija nakon čitanja i gledanja slikovnice tijekom programa „Kreativni svijet priča“ nametnula je ideju za kazališnim uprizorenjem slikovnice. Povezujući ideju, dramsko iskustvo i kazalište kao medij učenja i sredstvo odgoja, 2018. godine osmišljeno je glumište u knjižnici kao logičan nastavak čitanja i gledanja slikovnice. Za razliku od drugih umjetnosti, kazalište se stvara, traje i nestaje istodobno i isključivo tijekom susreta s gledateljem, stoga izvođač, u ovom slučaju knjižničarke, ima veliku odgovornost jer prenosi, komunicira i oživljava likove iz slikovnice. Novi dramsko-literarni program nastao je s ciljem poticanja rane pismenosti kroz interakciju s književnim i umjetničkim sadržajem, a nazvan je „Kad slikovnice ožive“. Kombiniranje literarnih, likovnih i scenskih elemenata slikovnice u kazališnom uprizorenju omogućuje knjižničarkama prenošenje umjetničke i edukativne poruke koristeći riječi, slike i pokret dok prostor knjižnice pretvara u mistično i bajkovito okruženje koje potiče maštu i iščekivanja. U takvom okruženju nastaju žive slike onoga što su djeca vidjela u slikovnici koju su pročitale.

Ovakav holistički pristup slikovnici potiče čitanje i ranu pismenost, razvija govor, mišljenje, pažnju i koncentraciju djece, ali i obogaćuje dječje doživljaje i razumijevanje umjetnosti. Osim toga, kazališne predstave nude jedinstvenu priliku za edukaciju i podizanje svijesti o važnosti umjetnosti i književnosti u odgoju djece.

4. Integracija teksta, ilustracija i kazališne umjetnosti

Vodeći se različitim preporukama književnih kritičara te privatnim i profesionalnim iskustvom u radu s djecom, pazeći pritom na sadržaj i likove s obzirom na glumačku zastupljenost, slikovnica koja se dramatizira treba biti umjetnički, lingvistički i pedagoški korektna. Dramatizacija podrazumijeva „prilagodbu književnog teksta, obično pripovjednoga ali i dramskoga, za potrebe kazališne izvedbe te filmske ili televizijske ekranizacije. Uglavnom proširuje dijalog i monolog i na one dionice teksta što su čitatelju posredovane glasom pripovjedača, pa bi zbog toga ostale nedostupne opažaju publike. U nekim se istraživanjima (npr. kod N. Batušića) razlikuju teorijska dramaturgija (teorija drame) i praktična dramaturgija (prilagodba teksta za kazališnu izvedbu).“

U nastavku rada naglasak će biti na praktičnoj dramatizaciji.

Dramatizacija koju provode knjižničarke u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića – Knjižnice grada Zagreba kroz program „Kad slikovnice“ ožive počinje nizanjem scena koje slijede izvorni predložak. Neke priče zahtijevaju sažimanje, dok se one kraće proširuju kako bi odgovarale

trajanju predstave. Navedeno se posebno odnosi na razgovor o doživljaju pročitano i interpretaciju kroz likove. Tekst se oblikuje kao dijalog na sceni, dok se scenografija temelji na ilustracijama iz slikovnice i dramatiziranom predlošku. Kao rezultat toga kreiraju se kostimi koji odražavaju karakter lika, ambijent radnje, osobnosti knjižničarki i dostupne materijale za izradu. Tijekom same izvedbe improvizacija je od ključne važnosti. S obzirom na to da predstava treba zadržati pažnju djece, cjelokupna izvedba traje od 30 do najviše 45 minuta. Predstava završava edukativnim dijelom u kojem likovi razgovaraju s djecom, promiču važnost čitanja i pozivaju ih u knjižnicu. Do sada su osmišljene i izvedene tri predstave, od kojih je jedna u formi kazališta sjena.

Snjegović Snješko na čaju kod vještice Klotilde prva je predstava iz ciklusa koja je nastala prema istoimenoj slikovnici Želimira Hercigonje i ilustratorice Ivane Guljašević Kuman.

Slika 2. Predstava Snjegović Snješko na čaju kod vještice Klotilde

Premijera predstave održana je 11. siječnja 2019. godine ispred 60 posjetitelja.

Slika 3. Premijera predstave u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića

Slika 4. Predstava održana u Osnovnoj školi Tituša Brezovačkog u Zagrebu za više od 100 djece

Nakon premijere uslijedili su brojni pozivi na gostovanja, što nam je potvrdilo misiju i potrebu za programom.

Druga je predstava lutkarska, a nastala je u formi kazališta sjena prema slikovnici Davida

Mellinga Kraljevska pusa.

Slika 5. Pogled iza kulisa tijekom predstave Kraljevska pusa

Slika 6. Predstava Kraljevska pusa

Treća predstava nastala je prema istoimenom stripu Benjamina Rennera Veliki zli lisac.

Slika 7. Fotografija za plakat predstave Veliki zli lisac

Slika 8. Edukativni završetak predstave Veliki zli lisac

Slika 9. Izvedba predstave Veliki zli lisac na obilježavanju Dana Dupca

5. Zaključak

Svrha je programa „Kad slikovnice ožive“ poticanje ljubavi prema čitanju popularizacijom knjige i knjižnice povezujući slikovnicu i kazališnu umjetnost. Njegova originalnost proizlazi iz kreativnog pristupa kojim se stvara nova dimenzija slikovnice. Cjelokupan program (ideja, dramatizacija, izvedba, kostimi, scenografija, efekti...) zajednički osmišljavaju i izvode knjižničarke, stvarajući pritom univerzalan proizvod koji ističe raznolikost knjižničarske struke. Program promovira knjižnicu kao poticajno okruženje za učenje kroz igru, zabavu i druženje, doprinoseći širem cilju promicanja kulture čitanja među najmlađom populacijom. Kazališnim uprizorenjem slikovnica djeci su ponuđene i njezine nove dimenzije. Oživljeni likovi iz slikovnice komuniciraju s djecom u stvarnom vremenu, ekspresivni su i reaktivni te tako sudjeluju u razvijanju mišljenja, empatije, koncentracije, kreativnosti i mašte dajući djeci prostor za izražavanje i interpretaciju. Edukativni završetak predstave dodatno promiče važnost čitanja te poziva djecu u knjižnicu jer upravo je ona mjesto gdje se nalaze odgovori i „tajna znanja“ o kojima govore njihovi omiljeni likovi iz slikovnica. Sve te komponente čine program ne samo originalnim već i društveno značajnim, o čemu svjedoči i statistika. Naime, od siječnja 2019. godine do 16. svibnja 2024. godine (uz stanku od godinu i pol dana zbog pandemije) realizirane su tri predstave s ukupno 48 izvedbi ispred 2390 posjetitelja. Programom je ostvarena suradnja s brojnim knjižnicama, vrtićima i školama, od kojih se posebno ističe Smotra dječjih amaterskih kazališnih grupa „Priprema, pozor... knjižnica!“ u Knjižnici Silvija Strahimira Kranjčevića te suradnja s Knjižnicom Dubec na obilježavanju Dana Dupca. Autorice programa smatraju kako su stvorile konkretan proizvod namijenjen svima, osobito djeci, i to vlastitim snagama.

Literatura

1. Apel, K.; Masterson, J. J. Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti - potpuni vodič za roditelje i odgajatelje. Lekenik: Ostvarenje, 2004.
2. Čudina-Obradović, M. Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja. Zagreb: Školska knjiga, 2003.
3. Dramatizacija. // Hrvatska enciklopedija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/dramatizacija> (14. 5. 2024.)

4. Grginič, M. Što petogodišnjaci znaju o pismenosti? // Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja. 141(2007). URL: <http://hrcak.srce.hr/file/32253> (14. 5. 2024.)
5. Huizinga, J. Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri. Zagreb: Naprijed, 1992.
6. Knjižnica Ivana Gorana Kovačića. URL: <https://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-ivana-gorana-kovacica/projekti-37934/kad-slikovnice-ozive/52803> (22. 5. 2024.)
7. Kuvač Kraljević, J. Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta, 2015.
8. Moomaw, S.; Hieronymus, B. Igre čitanja i pisanja: aktivnosti za razvoj predčitačkih vještina i početnog čitanja i pisanja u predškolskoj dobi i prvom razredu. Buševac: Ostvarenje, 2008.
9. Nacionalna strategija poticanja čitanja. URL: <https://min-kulture.gov.hr/nacionalna-strategija-poticanja-citanja/16264> (22. 5. 2024.)
10. Peti-Stantić, A. Čitanjem do (spo)razumijevanja : od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Zagreb: Naklada Ljevak, 2019.
11. Pisati. // Hrvatski jezični portal. URL: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eV1mWxc%3D (21. 5. 2024.)
12. Pismenost. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pismenost> (14. 5. 2024.)
13. Radonić, M.; Stričević, I. Rođeni za čitanje: promocija ranog glasnog čitanja djeci od najranije dobi. // Paediatr Croat, 53 (2009) (Supl 1), str. 7-11
URL: <http://hpps.kbsplit.hr/hpps-2009/pdf/dok02.pdf> (14. 5. 2024.)
14. Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati. Zagreb: Medicinska naklada, 2022.
15. Ščapec, K.; Kuvač Kraljević, J. Rana pismenost kod djece s posebnim jezičnim teškoćama. // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 49 1(2013), str. 120-134 URL: <http://hrcak.srce.hr/file/153227> (14. 5. 2024.)
16. Zimmermann, S.; Hutchins, C. 7 ključeva čitanja s razumijevanjem: kako pomoći djeci da čitaju i razumiju pročitano. Buševac: Ostvarenje, 2009.

TERAPIJA PRIČOM KAO ALAT ZA OSJETLJIVO I ODGOVORNO RODITELJSTVO U SVRHU PREVENCIJE NAPUŠTANJA ŠKOLE U RANJIVIM ZAJEDNICAMA, POSEBICE MEĐU ROMIMA

Gonca Zaprova Anastasova, viša knjižničarka

LUB „Blagoj Jankov Mucheto“ Strumica

zaprovagonca@gmail.com

Anica Gligorova Mileva, knjižničarka savjetnica

LUB „Blagoj Jankov Mucheto“ Strumica

a.mileva@yahoo.com

Sažetak

Posljednjih godina sve se češće primijenjuju različite metode u knjižničarskoj struci, posebice vezano uz nacionalne manjine. Makedonsko društvo općenito nije tolerantno prema Romima kao etničkoj zajednici i ne poduzima konkretne korake za poboljšanje položaja te skupine građana. Kao knjižnica dužni smo provoditi programe u korist ovih skupina korisnika kako bismo im pružili mogućnost učenja, obrazovanja i stjecanja sredstava za uspješno informiranje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Ovaj rad predstavlja terapiju pričom kao priliku za podizanje osjetljivosti roditelja „izgubljene generacije“ tranzicije. Praktično-primijenjeni dio uključuje prezentaciju priče, kao i mehanizam rada s roditeljima u maloj skupini.

Ključne riječi: djeca, roditelji, Romi, terapija pričom

Abstract

In our modern way of life, it is more and more modern to apply different work methods, especially in relation to national minorities. In recent years, this has been happening more and more often. Macedonian society is generally not tolerant towards the Roma as an ethnic community and does not take concrete steps to improve the position of this group of citizens. As a library, we are obliged to implement programs for the benefit of these groups of users in order to provide them with the opportunity to learn, educate and acquire resources for successful information and quality leisure time. This paper presents story therapy as an

opportunity to raise the sensitivity of parents of the „lost generation“ of the transition. The practical-applied part includes the presentation of the story, as well as the mechanism of working with parents in a small group.

Keywords: children, parents, Romani, story therapy

1. Uvod

Romska zajednica, kao ranjiva zajednica u društvu, ima ograničen pristup nekoliko institucija. Nezaposlenost, siromaštvo, diskriminacija, stigmatizacija i odbačenost od društva, nedostatak pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, ali i zaštiti od strane institucija, posljedice su odnosa društva prema toj skupini ljudi. Kako bi se takve situacije prevladale, potrebno je iznaći načine za njihovo rješavanje, posebice staviti naglasak na jačanje kapaciteta stručnog osoblja iz institucija i donositelja odluka o znanjima i praksama za rad s ranjivim zajednicama i promicanje njihovih prava.

Slika 1.

Nekoliko domaćih i međunarodnih dokumenata ukazuje na to da je segregacija prisutna i u Republici Makedoniji, prije svega segregacija Roma u obrazovanju, ali i u drugim društvenim sferama. Segregacija Roma u osnovnom obrazovanju ima različite razmjere i prvenstveno je posljedica stereotipa koji postoje među stanovništvom i sistavne segregacije koja je postojala u prošlosti.

Činjenica da romska djeca napuštaju školu ima ozbiljne društvene posljedice. Niže obrazovanje ove djece utječe na njihov osobni razvoj, ne daje im priliku da otkriju svoje pune kreativne potencijale, onemogućuje njihovu potpunu realizaciju i, u konačnici, pogoršava kvalitetu njihova života. Sve to utječe na razvoj cjelokupnog društva koje gubi vrijedne ljudske resurse. Problem je ozbiljan za svu djecu koja iz različitih razloga napuštaju školu. Međutim, za romsku je djecu to od posebne važnosti, jer među njima je postotak onih koji napuštaju školu mnogo veći. Time se naglašava važnost roditeljstva kao izlazne paradigme za definiranje inicijativa, projekata, događanja i drugog, čime će se romski roditelj već u najranijoj fazi privući kao partner u obrazovnom procesu.

Izazovi napuštanja škole povezani su i sa starijim bratom ili sestrom koji su školske dobi, ali ne pohađaju školu. Uzor brata i sestre koji rade što žele vrlo je primamljiv djeci koja ulaze u tinejdžerske godine. Reprodukcijski tog modela zahtijeva nužnost traženja načina preventivnog rada, kako s konkretnim djetetom, tako i s obitelji. Jedan od pristupačnih načina terapija je pričom. U jednom od svojih radova Elena Prudis daje primjere, osim za priče koje su prikladne za rad s roditeljima, i za kinoterapiju, tj. predlaže i konkretne filmove o kojima se može razgovarati nakon gledanja.

Napuštanje škole među romskom djecom često je povezano s različitim čimbenicima koji mogu biti duboko ukorijenjeni u kulturnim, društvenim i ekonomskim okolnostima. Glavni razlozi koje romski roditelji navode kao uzroke napuštanja škole uključuju:

- spriječavanje od strane roditelja da pohađaju nastavu: u nekim slučajevima, roditelji mogu smatrati da je obrazovanje manje prioritetno zbog drugih obaveza u obitelji, poput rada, brige o mlađoj djeci, ili u slučajevima kada smatraju da obrazovanje nije ključno za opstanak u društvu
- napuštanje škole kao tradicija: u mnogim romskim zajednicama obrazovanje djece nije uvijek visoko cijenjeno ili smatra se nepotrebnim, što može biti rezultat kulturnih normi i tradicija; to može uključivati vjerovanje da je rano stupanje u brak, rad ili migracija važnije od obrazovanja
- migracija u inozemstvo: obitelj može odlučiti preseliti se u inozemstvo, gdje djeca često ne nastavljaju školovanje zbog jezičnih barijera, ekonomske nužnosti ili drugih životnih uvjeta; u nekim slučajevima, djeca ne mogu završiti školu jer obitelj odlazi u potrazi za boljim uvjetima života

- društveni i ekonomski faktori: osim specifičnih razloga unutar same obitelji, djeca iz romskih zajednica često se suočavaju s vanjskim društvenim izazovima, poput diskriminacije, siromaštva, nesigurnosti stanovanja i pristupa osnovnim uslugama, što može dodatno ometati njihovo obrazovanje.

Ovi podaci prikupljeni su u razgovoru s roditeljima romske djece. Svi ovi faktori utječu na obrazovne mogućnosti i pristup školovanju romske djece, što zahtijeva specifične pristupe u obrazovnim politikama i podršci kako bi se smanjila stopa napuštanja škole i omogućila inkluzivnija obrazovna iskustva. S druge strane, roditelji djece iz romskih škola smatraju da pohađanje škole ne dovodi do bitne promjene društvenog statusa te da su im važniji svakodnevni život i preživljavanje. Stoga djeca ne mogu očekivati veliku podršku obitelji. Posljedica navedenog mala je prisutnost predstavnika obitelji na roditeljskim sastancima u vrtićima i školama, a manjak je i romskih roditelja u školskim odborima u segregiranim školama.

Ne smije se zanemariti činjenica da u školskoj dobi učenici imaju osjećaj nesnalaženja u predmetima i neuspjeha, što ih obeshrabruje i odvaja od drugih, pa postupno dolazi do čestih izostanaka s nastave, i kao konačnog rezultata – napuštanja škole. Stvaranje prijateljske konkurencije i podrške jedan je od mehanizama podizanja interesa i pohađanja škole. Krug prijatelja može biti motivirajući, a može izazvati trajna i negativna sjećanja u djetinjstvu te odvratiti i najmanju želju za napredovanjem kod djeteta/učenika.

Prvi susreti s dječjom publikom iznimno su stresno iskustvo za mlade učitelje, no mnogi iskusniji često imaju sukobe s učenicima zbog nemogućnosti učinkovite pedagoške komunikacije. Prema Kameliji Mirchevoj, poteškoće u socijalizaciji ne čine proces nemogućim. Razumijevanje djetetovih emocija, potreba i problema je u njegovoj srži. Stoga je komunikacija u svim aspektima interpersonalnog sustava roditelj-dijete neophodna za pravilan psihofizički razvoj djeteta/učenika.

Maja Sotirova napominje da „pojam komunikacijske kompetencije, koji je uveo D. Hymes, ne označava samo specifično jezično znanje, već i znanje potrebno govorniku i slušatelju za primjerenu upotrebu jezičnih oblika, tj. komunikacijska kompetencija ima jezična, psihofizička i socijalna obilježja“. Ostaje pitanje koja je dimenzija komunikacije u interakciji roditelj-dijete i zadovoljava li ona potrebe djece.

U edukaciji za roditelje, uključivanje priča i igranje uloga na temelju tih priča može biti izuzetno korisno sredstvo za razvoj komunikacijskih vještina između roditelja i djeteta. Kroz

ove aktivnosti, roditelji mogu nenametljivo, ali svjesno prenijeti djetetu vrijednosti, kao i razviti njegove kognitivne sposobnosti.

Edukacija bi se trebala fokusirati na nekoliko ključnih područja.

Razumijevanje djetetovih potreba: priče mogu poslužiti kao alat za predstavljanje situacija koje reflektiraju stvarne potrebe djeteta, ne samo fizičke, već i emocionalne, socijalne i kognitivne. Kroz likove u pričama i njihove interakcije, roditelji mogu uočiti i razmisliti o načinu na koji dijete percipira i komunicira svoje potrebe.

Sustav vrijednosti: priče su moćan alat za izgradnju sustava vrijednosti. Kroz narative o tome što je „dobro“, a što „zlo“, roditelji mogu pomoći djetetu da razumije osnovne moralne smjernice. Ove priče omogućuju roditeljima da na nenametljiv način pokažu djetetu kako prepoznati i postupiti u različitim životnim situacijama.

Razvijanje vokabulara i kognitivnih procesa: korištenje različitih riječi u pričama ne samo da proširuje rječnik djeteta, već i razvija njegove sposobnosti razmišljanja i izražavanja. Kroz aktivno slušanje i sudjelovanje u pričama, dijete vježba i koristi nove riječi, što potiče razvoj njegovih jezičnih i kognitivnih sposobnosti.

Pozitivan utjecaj na odnos s djetetom: kroz priče, roditelj ima priliku izgraditi kvalitetniji odnos s djetetom, jer priče omogućuju dijalog, izražavanje osjećaja i misli, te pružaju priliku za zajedničku refleksiju o situacijama u priči. Ovo također doprinosi izgradnji povjerenja i međusobnog poštovanja.

S obzirom na sve ove aspekte, priče postaju mnogo više od zabave; one su alat za odgoj i razvoj, stvarajući temelje za emocionalni i kognitivni razvoj djeteta.

Slika 2. Ezopove basne – kazalištem do osvajanja znanja

U romskim obiteljima, u ruralnim i urbanim sredinama, od edukativnih materijala kupuju najviše dječje bojanke. Znamo to iz mnogih istraživanja kulturnih potreba u ruralnim i urbanim sredinama. Roditelje uglavnom zanimaju dvije stvari: „Je li dijete jelo?“ i „Je li ga netko tukao?“ Time se u pitanje dovodi adekvatna roditeljska skrb i podrška pravilnom psihofizičkom razvoju.

Prema riječima Mirčeve, vrlo je važno da se dijete/učenik ne osjeća zabrinuto i zbunjeno, ako traži pomoć ili zaštitu od odrasle osobe. Iz do sada iznesenih podataka razvidno je da u ovoj fazi uključenost roditelja u organizaciju odgojno-obrazovnog sustava nije prilagođena specifičnostima romske zajednice te ima još mnogo prostora za napredak.

2. Praktična primjena

Praktično primijenjeni dio terapije igrom u romskoj zajednici temelji se na sljedećih nekoliko koraka.

Korak 1: bez očekivanja. Nemojte se opterećivati predrasudama i stereotipima s kojima ste se susreli. Jednostavno, vaša bi početna paradigma trebala biti ljubav i briga za dijete.

Korak 2: identificirajte i ispravno odaberite grupu s kojom ćete raditi. U svakoj zajednici postoje podskupine i podjele. Formirajte grupe za rad s roditeljima koristeći sociometrijski pristup, vodeći računa o temeljnim kulturnim karakteristikama i razlikama koje se mogu pojaviti. Bilo bi lakše raditi u strukturno homogenim skupinama (socioekonomski, obrazovni status i sl.). Na taj ćete se način u svakoj grupi usredotočiti na različite početne teme za raspravu i olakšati svoj proces facilitacije.

Korak 3: zaslužite povjerenje roditelja. To je najteže, a ujedno i najlakše – pristupiti roditelju s povjerenjem i otvorenosti. Ako to uspijemo, roditelj će biti pridobiven i rezultati provedbe aktivnosti u vrtiću/školi bit će pozitivni.

Korak 4: provođenje programa terapije razgovorom. Ne treba zanemariti činjenicu da je bitna pravilna procjena resursa i kapaciteta roditelja i njegovih individualnih mogućnosti. Ponekad zaboravljamo da roditelj možda nema naše iskustvo za izvršavanje zadataka, na način na koji nismo ni zamišljali, a rezultat može biti šokantan - bio pozitivan ili negativan.

Korak 5: Povremene pohvale. Ne bojte se ohrabriti roditelje – „Dobra riječ željezna vrata otvara“, pogotovo kada je poštena i primjerena postignućima djeteta/učenika i roditelja.

3. Obuka za rad s roditeljima romske nacionalnosti

Trening se razvija u skladu s etno-kulturološkim potrebama roditelja i to dovodi do promjene odnosa prema djetetu kao osobi sa svim fizičkim, psihičkim i emocionalnim potrebama. Obuka se sastoji od temeljnih sesija i sesija podrške, od kojih svaka traje oko 75 minuta i temelji se na pripovijedanju i naknadnoj raspravi.

Savjeti za trenere: uvedite osnovna pravila za rad u maloj grupi. Razgovarajte s njima kako biste bili sigurni da vas razumiju. Zapišite pravila na papir, bijelu ploču ili Power Point slajd tako da ih svi mogu vidjeti i dodati nova po potrebi. Navedite okvir rada s roditeljima – broj susreta, vrijeme početka i završetka obuke. Nemojte pretjerivati s vremenom. Neka sesija ne bude duža od 75 minuta. Pažljivo birajte riječi, igre i njihov raspored u prezentaciji. Planiranje je bitan dio uspjeha treninga. Zapamtite, ne biste trebali osuđivati roditelje i suprotstavljati se njihovim vrijednostima i tradicijama. Nemojte govoriti ni prebrzo ni presporo. Uključite igre „topljenja leda“. Nije toliko bitno hoćete li roditeljima prezentirati sve što ste pripremili, koliko da svi mogu pratiti tempo grupe.

Upotrijebite paralelu s pričama i objasnite smjernice u radu s djecom, potaknite roditelje na aktivnost. Ne tražite previše od njih; treba naći zlatnu sredinu, jer nisu djeca/učenici i školska disciplina je zaboravljena.

Moguće je da se neki roditelji ne mogu nositi s pisanjem i čitanjem. Stoga pažljivo birajte i rasporedite grupne zadatke. Budite opraštajući, strpljivi i pozitivni. Dajte pozitivne povratne informacije i potaknite kreativnost kod roditelja bez izazivanja podjela i ljubomore.

Uvijek završite sesiju pregledom onoga o čemu ste razgovarali i onoga što slijedi sljedeći put. Na kraju sesije saznajte emocionalno stanje svakog od sudionika, a najbolji način za to je kroz verbalnu komunikaciju reći kako se osjećaju brojevima od 0 do 10.

Glavne teme uključene u rasprave su sljedeće:

- djeca do 18 godina
- dječji vrtić kao središte razvoja
- škola kao centar razvoja
- kako naučiti razgovarati sa svojim djetetom
- tolerancija, podrška, diskriminacija
- vrtić i budućnost mog djeteta
- škola i rani brak
- što za mene znače zajednica i etnička pripadnost

- roditeljstvo
- sukobi u vrtiću
- sukobi u školi
- sanjamo li.

Slika 3. i Slika 4. Primjer autorovih priča i kratkih priča za raspravu

4. Priča o prednostima obrazovanja

Priča o dječaku koji je postao najveći engleski pisac svih vremena – Charles Dickens „Godine 1824. moj je otac otišao u zatvor zbog bankrota; majka me ispislala iz škole – bez puno skrupula, moram dodati – i poslala me raditi u tvornicu bojanja cipela. To me jako duboko povrijedilo. Imao sam samo 12 godina i osjećao sam se užasno poniženim što sam radio u toj prljavoj šupi, gdje nisam dobivao nikakvu potporu ili ohrabrenje ni od koga i bio sam plaćen 7 šilinga tjedno koje sam davao svojoj obitelji.

Majka nije htjela da prestanem raditi ni kad je otac izašao iz zatvora; međutim, jednog me dana vidio kako radim kroz prozor tvornice i... prasak! Donio je odluku: 'Ovaj dječak ide odmah u školu, draga', rekao je mojoj majci.“

Priča o diskriminaciji:

Priča o nevjerojatnom dječaku koji je osvojio 4 zlatne medalje na Olimpijskim igrama u Berlinu – Jesse Owens

„Trčanje mi je dalo slobodu da idem u bilo kojem smjeru, da pratim vjetar, da otkrivam nova mjesta. I, što je najvažnije, kad sam trčao, zaboravio sam da mi je mjesto na zadnjim sjedalima autobusa jer su crnci uvijek morali sjediti straga, u zadnjim redovima.“

Priča o toleranciji, podršci i diskriminaciji:

Prva žena koja je putovala u svemir – Valentina Tereškova

„Otac mi je umro u ratu kad sam imala samo dvije godine, pa je moja majka, nekvalificirana radnica u tvornici, ostala brinuti o meni i mojoj braći i sestrama. Zato sam sa šesnaest godina morala napustiti školu i početi raditi u tvornici; međutim, toliko sam željela naučiti da sam mogao steći diplomu pohađajući večernju školu.“

Priča o toleranciji, podršci i diskriminaciji:

Priča o dječaku koji je postao vođa najvećeg mirovnog pokreta u povijesti – Mahatma Gandhi

„Možete pokrenuti revoluciju i preokrenuti tijek povijesti čak i dok hodate na prstima, tiho. Možeš biti vojnik i bez oružja. Ne bojte se, moja je revolucija zapravo počela vrlo sporo.

Kao dijete bio sam slab, plah i sramežljiv preko svake mjere. U školi mi nije išlo i drugovi su me zadirkivali, pa sam većinu vremena radije ostajao kod kuće, držeći se za mamin sari...

Kao tinejdžer sam počeo švercati cigarete i krasti po nekoliko novčića. Međutim, ubrzo sam se osjećao toliko krivim da sam sve priznao ocu, u pismu koje sam mu dao. Mislila sam da će se naljutiti, da će me udariti. Naprotiv, nakon što ga je pročitao, poderao ga je na komade i počeo plakati bez riječi. Bila je to za mene najgora kazna: prvi put sam shvatio da istina u sebi sadrži nenasilje. Budite promjena koju želite vidjeti u svijetu.“

5. Zaključak

Svake godine, naša knjižnica nastoji uključiti razne zajednice, poput Roma i drugih marginaliziranih grupa, u svoje aktivnosti, s posebnim naglaskom na obilježavanje međunarodnih praznika. Ova inicijativa za cilj ima podizanje svijesti o važnosti uključivanja tih zajednica u društvene i kulturne aktivnosti, te osiguranje da svi imaju pristup resursima, informacijama i obrazovanju. Praznici poput Međunarodnog dana Roma, Dan romskog jezika, ili Dana ljudskih prava mogu poslužiti kao prilika za razmjenu iskustava, učenje o različitim kulturama i jačanje socijalne kohezije.

U kontekstu socijalne teorije interakcije, koja je važna u razmatranju odgoja i razvoja djece, naglasak je na ideji da dijete nije samo pasivni primalac u procesu socijalizacije, već aktivno oblikuje svoje identitete kroz interakciju s društvom. Prema ovoj teoriji, dijete je „prazan list“ (tabula rasa), što znači da njegov razvoj i obrazovanje nisu unaprijed definirani, već ih oblikuje okruženje u kojem odrasta: uključujući obitelj, školu, zajednicu, medije i druge vanjske faktore. Tako se u knjižnici, kroz suradnju s raznim zajednicama, može stvoriti inkluzivno okruženje u kojem svako dijete, bez obzira na njegovu pozadinu, može razviti svoje potencijale. Knjižnice postaju mjesta gdje se različite društvene skupine mogu povezati, podijeliti svoja iskustva i međusobno učiti. To uključuje ne samo formalno obrazovanje, već i kulturne i socijalne interakcije koje omogućuju djeci da razumiju i cijene raznolikost.

Društvene teorije, poput teorije socijalne interakcije, pomažu oblikovati metodologiju koja uključuje:

- socijalnu inkluziju – inicijative koje potiču aktivno sudjelovanje svih zajednica u životu knjižnice
- osnaživanje zajednice – kroz suradnju i zajedničke aktivnosti, knjižnice mogu biti katalizatori za promjene u društvu
- obrazovni pristup – korištenje knjižnice kao obrazovnog prostora za djecu i odrasle iz marginaliziranih zajednica, u kojem se uključuju specifični praznici i kulturni događaji koji mogu podići svijest i osnažiti identitete tih zajednica.

Kombiniranjem obrazovnih i kulturnih pristupa, naša knjižnica ne samo da ima obrazovnu ulogu, već i društveno odgovornu funkciju u zajednici, omogućujući djeci i odraslima da bolje razumiju sebe i druge, kao i njihov položaj unutar šireg društva.

Literatura

1. Gnezdilov, A. V. Terapija autorskom pričom: Dim iz starog ognjišta. Sankt Peterburg: Reč, 2003.
2. Ilieva, M. Interakcija s romskom obitelji u multikulturalnom odgojno-obrazovnom okruženju (za odgajatelje u vrtićima i školama). Stara Zagora: Kontrast-Marinov-Marinova et al., 2017.
3. Mirčeva, K. Kako izbjeći rat s našom djecom. Stara Zagora, 2012.
4. Prudius, E. K. Terapija bajkama za roditelje. Postoje čarobnjaci. Reč, 2006. URL: <http://www.kleh.ru/jzu>

5. Popovski, M. Epistemologija znanstveno-spoznajnih prizmi. Skopje, 2019.
6. Sotirova, M. Višejezičnost i interkulturalna komunikacija u obrazovnom prostoru. // Retorika i komunikacije (SU Sv. Kliment Ohridski), 2011.
7. Spasovski V. Segregacija Roma u obrazovanju u Republici Makedoniji?! : izvještaj iz istraživanja javnog mnijenja Roma. Skopje, 2015.
8. Temkov Kiril. Etika kulture: Kavadarci, 2010.

POTRČI ZA KNJIGOM – KRETANJEM DO (RANOG) ČITANJA

Maja Pranić

Komisija za čitanje HKD-a

Knjižnice grada Zagreba

maja.pranic@kgz.hr

Arijana Herceg Mićanović

Komisija za čitanje HKD-a

Knjižnice grada Zagreba

arijana.herceg.micanovic@kgz.hr

Sažetak

Proces čitanja, počevši od prvih slikovnica, preko knjiga i složenijih tekstova, potiče razvoj i bogatstvo vokabulara, maštu i kreativnost te razvija empatiju i sposobnost logičkog razmišljanja. Cilj je svake knjižnice stvoriti budućeg čitatelja. Međutim, puno je teže među djecom privući one koji nisu čitatelji i korisnici knjižnica, nego one koji već imaju određene čitalačke navike. Uzroci nečitanja, odnosno kasnijeg otpora prema čitanju, leže između ostalog u izostanku odgovarajućih poticaja u obitelji i izvan nje od najranije dobi djeteta, a takozvani „nečitatelji“ zahtijevaju različite strategije knjižničara kao promotora čitanja jer ako dijete ne može doći do knjige, knjiga treba doći do njega. Stoga je Komisija za čitanje Hrvatskoga knjižničarskog društva performansom izvedenim 2023. godine povodom Svjetskog dana pismenosti inicirala osnivanje prvog nogometnog čitateljskog kluba u Republici Hrvatskoj te djeci koja treniraju u Nogometnom klubu DOŠK Drniš donirala više od 200 slikovnica i knjiga za djecu. Čitanje i nogomet povezani su s ciljem da se čitanje zavoli motiviranošću iznutra, a ne da ono djeci bude nametnuto. Rad opisuje teorijska ishodišta, nastanak, izvedbu i odjeke aktivnosti kojima se kroz kretanje i sport potiču čitanje, kreativnost i maštovitost. Budući da je nogomet timska igra, ujedinjeni nogometni i čitateljski klub potiču društvenu interakciju i suradničke vrijednosti te tako jačaju kulturu suradnje obilježenu jakim osjećajem pripadnosti. Povezivanje čitanja s kretanjem, odnosno s fizičkom aktivnošću

predstavljeno je kao model nenametljivog i kreativnog poticanje čitanja te razvoja društvene interakcije i suradničkih vrijednosti od najranije dobi.

Ključne riječi: društvena interakcija, igra, Komisija za čitanje, nogometni čitateljski klub, poticanje čitanja

Abstract

The process of reading, starting from the first picture books onwards, through books and more complex texts, encourages the development and richness of vocabulary, imagination and creativity, and develops empathy and logical thinking skills. The goal of every library is to create a future reader. However, it is much more difficult to attract non-readers and non-library users among children than those who already have certain reading habits. The reasons for not reading, or later resistance to reading, lie, among other things, in the lack of appropriate incentives within and outside the family from an early age, and so-called non-readers require different strategies from librarians as reading promoters because if the child cannot come to the book, the book must come to the child. Therefore, the Reading Committee of the Croatian Library Association, with a „performance“ conducted in 2023 on the occasion of International Literacy Day, initiated the establishment of the first football reading club in Croatia and donated more than 200 picture books and children's books to children training at the Football Club Drniš. Reading and football are connected with the aim of fostering a love for reading motivated intrinsically, rather than making it imposed on children. The paper describes the theoretical foundations, creation, implementation, and responses to the activity that encourages reading, creativity, and imagination through movement and sports. Since football is a team game, the united football and reading clubs promote social interaction and cooperative values, thereby strengthening a culture of cooperation marked by a strong sense of belonging. Linking reading with movement, or physical activity, is presented as a model for unobtrusively and creatively encouraging reading and developing social interaction and cooperative values from an early age.

Keywords: encouraging reading, football reading club, playing, Reading Committee, social interaction

1. Izazovi stvaranja budućeg čitatelja i približavanje ne-čitateljima

Cilj je svake knjižnice stvoriti budućeg čitatelja. Prema Stričević puno je teže među djecom i mladima privući one koji nisu čitatelji i korisnici knjižnica, nego one koji već imaju određene čitalačke navike. Više je uzroka otporu prema čitanju, „od izostanka odgovarajućih poticaja u obitelji i izvan nje od najranije dobi djeteta do mladima nezanimljivih materijala za čitanje koje prema njihovom mišljenju nude knjižnice ili im se općenito nameću kao obvezno čitanje.“ Takozvani „nečitatelji“ zato zahtijevaju različite strategije knjižničara kao promotora čitanja jer ako dijete ne može doći do knjige, knjiga treba doći do njega, pa djecu i mlade treba motivirati zanimljivim čitalačkim sadržajima, projektima i programima koji odgovaraju njihovim interesima u stvarnom životu. Potrebno im je stvoriti rutinu čitanja i približiti čitanje da ga zavole u svoje slobodno vrijeme, vrijeme dokolice, a ne da ga dožive samo kao nametnut i obvezan čin. Generalno, razlikujemo čitanje koje je dobrovoljno i predstavlja zabavu i užitak te ono koje je usmjereno na dobivanje informacija i učenje. Te su dvije vrste čitanja neodvojive jer kompetencije stečene u čitanju radi dobivanja informacija utječu na motivaciju za čitanje iz užitka i obrnuto – čitanje iz užitka, naročito ono koje započinje u ranoj dobi, utječe na tzv. akademske vještine i školski uspjeh. Prema Peti-Stantić „čitanje je istovremeno:

1. neurološka sposobnost povezana s onim što nas oblikuje kao ljudska bića
2. vještina, koja proizlazi iz specifičnosti pisma kao jednog od najznačajnijih civilizacijskih dostignuća u povijesti ljudskog roda
3. pomaknuto, produženo i prošireno sporazumijevanje, povezano s onim što nas oblikuje kao društvena bića
4. spoznavanje kulture kao prostora discipline i prostora slobode, povezano s onim što nas oblikuje kao misaona bića sposobna pojmiti intelektualni napor kao uzbudljiv čin.“

Metoda koja se koristi pri učenju čitanja izuzetno je važna te je nužna priprema koja započinje od djetetova rođenja i uvelike ovisi o roditeljima i odgajateljima koji oblikuju djetetov univerzum pisanim i govornim sadržajima te ga na taj način privikavaju na njegovo razumijevanje i korištenje. Najvažniji dio pripreme, odnosno predčitačke vještine, jest razvijanje raspoznavanja glasova u riječi, jer tek potpuna razvijenost predčitačkih vještina omogućuje glatko i jasno usvajanje vještine čitanja, što utječe čak i na čitanje u odrasloj dobi. Ott Franolić i Bukvić Pažin navode kako čitatelji trebaju prijeći tri stepenice da bi čitanje bilo iz užitka i razumljivo: prva je stepenica osnovna vještina čitanja koja podrazumijeva

dekodiranje poruke. Kad se ta vještina savlada i automatizira, prelazi se na drugu stepenicu — čitanje s razumijevanjem — čitatelj je sposoban integrirati nove spoznaje u prethodno usvojene informacije. Treća je stepenica dubinsko čitanje, odnosno čitanje onkraj doslovnog shvaćanja teksta, kad čitatelj potpuno automatizira dekodiranje poruke i čitanje te uključuje nova znanja i podatke. Dubinsko čitanje mijenja strukturu mozga čitatelja i čini ga ispunjenijim, koncentriranijim, samostalnijim i sretnijim.

Čitanje utječe i na buduće učenje. Akumulacija činjeničnog znanja, svojstvena hrvatskim kurikulumima, može biti važna, ali nije dovoljna za razvijanje iskusnog načina učenja i vrednovanja vlastitoga mišljenja. Zato je potrebno da školska i knjižničarska zajednica potiču sposobnost vrednovanja informacija i kritičkog mišljenja. Učenje bi trebalo biti otkrivanje i istraživanje, stvaranje i imaginacija. Lonka u Fenomenalnom učenju iz Finske navodi da se do informacija može doći na različite načine i iz različitih izvora: iz osobnog iskustva, od akademskog autoriteta, deduktivnim mišljenjem (polazeći od teorija) ili induktivnim mišljenjem (polazeći od činjenica). Upravo su razumijevanje raznolikosti informacija i sposobnost kritičkog mišljenja i propitivanja koncepata temeljne vještine potrebne za interpretaciju i razumijevanje podataka. „Vještine kritičkog mišljenja uključuju i razumijevanje različitih načina stvaranja znanja“. Ono igra ključnu ulogu u vrednovanju različitih ideja i ishoda te biranju najboljeg rješenja nekog zadatka.

Uz vrednovanje informacija i kritičko mišljenje nadograđuje se i kreativno mišljenje svojstveno djeci, ali ono ipak opada tijekom školovanja. Igrifikacija i zaigranost mogu potaknuti kreativnost i maštovitost djece. One su ništa drugo doli vještina razmišljanja koja je naučiva, poput kreativnosti, poput čitanja. To su radnje koje nam nisu urođene, ali se itekako mogu razvijati. „Kreativnost traži vještine, znanje, ljudske interakcije koje nas obogaćuju i društvenu podršku.“ Emocionalni faktori poput znatiželje, zbunjenosti i interesa također su okidači za kreativnost. Kreativan proces nije linearan, on zahtijeva upornost i ustrajnost, a napredak rezultira malim koracima.

2. Društvena interakcija i suradnička kultura kroz kretanje i čitanje

U ranom učenju kretanje omogućuje kontakt s konkretnim fenomenima, što je temelj za kasniju apstrakciju. Kretanje je ne samo urođena djetetova potreba, nego i izuzetno učinkovit način učenja o svijetu, važan za cjelovit djetetov razvoj.

Zbog potrebe za kretanjem dijete uči o okolini i zbog potrebe za učenjem kreće se u okolini. Bez kretanja dijete bi izgubilo jedan od najosnovnijih načina učenja. Rano učenje je uspješnije kada je uključeno više senzomotoričkih područja, a kretanje to omogućuje. Što se više kreće, i pritom svladava i zadaće poput, primjerice, čitanja ili računanja, dijete brže uči te jača svoje intelektualne, emocionalne i socijalne vještine. Budući da je potreba za kretanjem urođena, instinktivna i prirodna, a aktivnosti koje uključuju fizičku aktivnost uglavnom omiljene i zabavne, i aktivnosti koje djeci nisu urođene te ih treba (na)učiti – poput primjerice čitanja – kada su povezane s kretanjem, postaju djeci manje naporne i komplicirane, motiviranija su i opuštenija, spremnija usvajati nova znanja i razvijati zahtjevnije vještine.

Razumijevanje kretanja zahtijeva integraciju različitih znanstvenih disciplina kako bi se obuhvatile sve njegove dimenzije. Kretanje nam je urođeno, za razliku od čitanja, ali i ono se, poput čitanja, danas nalazi na „kliskom“ terenu, barem što se tiče djece i mladih. Premalo se kreću i premalo čitaju, stoga je nužna podrška okoline da bi djeca razvila povjerenje u vlastite sposobnosti i znanje. Takvim pristupom, spajanjem dviju životno važnih aktivnosti – kretanja i čitanja – može se postići revolucionarno i inovativno razmišljanje, povezivanje naizgled nepovezivog te jačanje motivacije za obje aktivnosti.

Poticanje čitanja i kretanja potrebno je razvijati kroz suradnju i podršku stvarajući tako ravnopravne članove u skupini. Društvena interakcija i suradnička kultura učenja put su u oblikovanje boljeg društva i boljeg pojedinca. Poput čitanja, i kretanje ima važnu ulogu u društvenim interakcijama i društvenoj koheziji. Kretanje je temeljna komponenta života koja uključuje širok spektar bioloških, fizioloških i socijalnih aspekata. Sudjelovanje u sportu i rekreativnim aktivnostima potiče socijalizaciju, timski rad i zajedništvo. Aktivnosti na otvorenom, poput planinarenja i grupnih sportova pridonose emocionalnom blagostanju i stvaranju društvenih veza, a kad tome pridružimo i čitanje, dodatno se potiču usporenost uma, kreativnost i maštovitost. Novija znanstvena istraživanja pokazuju kako strpljivija, manje ciljana stanja uma koja rezultiraju situacije u kojima nismo sigurni što treba uzeti u obzir, pa čak ni koja pitanja postaviti, dovode do pribjegavanja kreativnosti, odnosno razmišljanja na sporiji i kreativniji način.

Razumijevanje kretanja iz interdisciplinarne perspektive omogućava dublji uvid u njegovu ulogu u evoluciji, zdravlju, društvenim interakcijama, ali i čitanju. Preko kretanja, u ovom konkretnom slučaju – nogometa, djeca razvijaju povjerenje u vlastite sposobnosti i znanje. Spajanjem dviju aktivnosti koje se usavršavaju vježbanjem/ponavljanjem, od čega je

jedna aktivnost djeci omiljena i zabavna (nogomet), a druga zahtjevnija, napornija pa stoga i manje omiljena (čitanje) – djeca mogu na ugodniji način usvajati vještinu čitanja i, što je izuzetno važno za odgoj cjeloživotnog čitatelja, pronaći užitek u njemu. Čitanje ima svoju intrinzičnu vrijednost bez obzira na to je li doživljavano kao obveza ili užitek, no upravo poticanje čitanja iz užitka primarna je zadaća knjižnica i knjižničara. Čitanje može obogatiti ljudsko iskustvo, proširiti horizonte i potaknuti duboka razmišljanja, baš kao i kretanje. Čitanje i kretanje omogućuju nam odmak od svakodnevice, smirivanje misli, usporavanje bila. Potiču promišljanje o izvanjezičnoj stvarnosti, svakodnevi i zbilji, općenito svijetu koji nas okružuje. Usto, čitanje klasičnih tiskanih knjiga i boravak, odnosno kretanje na otvorenom, predstavljaju svojevrsni „digitalni detoks“ koji je potreban u hiperdigitaliziranom svijetu s čijim se negativnim učincima djeca susreću već u najranijoj dobi.

Istraživanja pokazuju da nedostatak pokreta i sjedilački način života, popraćen čestim korištenjem uređaja koji su im dostupni, mogu dovesti do određenih poremećaja kod mlađe djece (disleksija, disgrafija, diskalkulija, sve veći broj djece s ravnim stopalima), posebno među djecom koja kreću u prvi razred osnovnih škola.

3. Nogometni čitateljski klub – igrifikacija kroz čitanje i kretanje

U Hrvatskoj se danas provode brojni projekti i programi poticanja čitanja i kretanja poput Brda knjiga, Nature Obscure – knjige na planine!, ZKD biciklista i ostalih. Takvoga usmjerenja bila je i ideja o osnivanju nogometnog čitateljskog kluba u Drnišu koji je pokrenula Komisija za čitanje Hrvatskoga knjižničarskog društva. Misija Komisije je poticanje, istraživanje i unapređivanje čitanja i pismenosti u okvirima knjižničarske struke i izvan nje te provedba, s uporištem u Nacionalnoj strategiji poticanja čitanja i uz potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, razvojnog projekta „Potencijali razvitka manjih mjesta i gradova promicanjem knjige i čitanja“. Promicanje čitanja kao društvena vrijednost ostvaruje se, smatra Komisija za čitanje, upravo dosljednim, promišljenim i dobro financiranim poticanjem dostupnosti knjige i razvijanjem kulture čitanja u manjim i izoliranim sredinama.

Realizaciji osnivanja nogometnog čitateljskog kluba 11. rujna 2023. godine pridružila se Narodna knjižnica Drniš, Knjižnice Grada Zagreb — Knjižnica Marije Jurić Zagorke s otprije postojećim projektom pokrenutim 2019. godine pod nazivom „Natura obscura – knjige na planine!“ u okviru kojeg se promiče čitanje na nekonvencionalnim mjestima opremanjem hrvatskih planinarskih domova knjigama. Ideja osnivanja nogometnog čitateljskog kluba Drniš

jest približiti čitanje djeci i mladima na sportskim terenima, danas često zaluđenima isključivo nogometom, dok se čitanje knjiga doživljava kao nametnuta, dosadna pa samim time i nezanimljiva aktivnost kojoj djeca pružaju otpor. Upravo zbog njihovog otpora, Komisija za čitanje pri Hrvatskom knjižničarskom društvu donirala je djeci, članicama i članovima nogometnog kluba Drniš, više od 200 slikovnica i knjiga za djecu i mlade te na taj način knjigu i čitanje učinila dostupnima na licu mjesta, na nogometnom terenu.

Sva dosadašnja iskustva pokazuju da nije dovoljno samo opremiti knjižnične police knjigama i čekati da ih djeca ondje pronađu, već čitanje, čitalačke materijale i aktivnosti poticanja čitanja treba dovesti na mjesta na kojima se djeca nalaze i, što je možda još važnije, na kojima se nalaze vlastitom voljom i angažmanom, u svoje slobodno vrijeme. Nogometno igralište djeca povezuju s osjećajem slobode, veselja, druženja i zajedništva jer je nogomet aktivnost koja je u njihovoj svijesti snažno obojena pozitivnim emocijama. Napor uloženi u nogometni trening rado podnose jer im igranje nogometa pričinja zadovoljstvo i užitek. Zbog toga je, nogometnim žargonom rečeno, Komisija za čitanje „asistirala“ djeci na terenu te „zabila“ knjige u mrežu u doslovnom smislu riječi zahvaljujući kooperativnosti i razumijevanju Hrvoja Dujića, nogometnog trenera i voditelja nogometnog kluba DOŠK, te ravnateljice Narodne knjižnice Drniš, Danijele Drezga, i knjižničarke Ane Marin. Djeca su bila „ometena“ novom i neočekivanom akcijom i ta je neočekivanost proizvela zbunjenost. Upravo su zbunjenost i očučenje, isprovocirani izvrtanjem aktivnosti koja im je inače dobro poznata i vrlo draga, ono što se željelo postići, poticaj da povezuju naizgled nepovezivo te da razmišljaju izvan okvira. Aktivnosti nogometnog čitateljskog kluba provodit će Narodna knjižnica Drniš koja će nekoliko puta godišnje održavati aktivnost pričanja priče u klubu, a Komisija će se pridružiti nekoj od akcija sukladno svojim mogućnostima. Budući da Nogometni klub DOŠK planira renovaciju interijera, cilj je da donirane knjige postanu dio biblioteke novog dnevnog boravka u kojem će i odrasli moći čitati dok čekaju djecu. U međuvremenu su djeca osmislila interni book crossing, odnosno razmjenu knjiga, pri čemu također donose, poklanjaju i razmjenjuju knjige iz vlastitog doma. Nogomet je timski igra, a sukladno tome nogometni klub i čitateljski klub ujedinjeni potiču društvenu interakciju, suradničke vrijednosti i tako jačaju kulturu suradnje obilježenu kritičkim razmišljanjem, maštom i jakim osjećajem pripadnosti. Promoviranje kulture u lokalnoj zajednici specijalizacija je narodnih knjižnica koje su prema svojem poslanju također i socijalne, kulturne i obrazovne institucije. Nogometni su treninzi često popraćeni lošim vremenom kad djeca nisu u mogućnosti odraditi trening, stoga je ideja osnivanja

nogometnog čitateljskog kluba dobro i kvalitetno provođenje slobodnog vremena uz knjigu i kretanje. Promoviranje kulture u lokalnoj zajednici specijalizacija je narodnih knjižnica koje su prema svojem poslanju također i socijalne, kulturne i obrazovne institucije.

Slika 1. Društvena mreža nogometnog kluba DOŠK u Drnišu

4. Zaključak

Sposobnost čitanja nije nam urođena kao govor i kretanje, a također nam nije urođena ni kreativnost, stoga je iznimno važno imati vanjski poticaj koji će njegovati jedno i drugo. Čitanje nije samo značajka pojedinca, već i obitelji, škole i cjelokupne društvene zajednice. Knjižničarke koje prate društvene, ekonomske i tehnološke trendove imaju vodeću ulogu u poticanju i provedbi programa za razvoj čitanja na lokalnoj i nacionalnoj razini. Stoga je njihova uključenost u projekte poticanja čitanja koji se provode u sklopu nastavnih i izvannastavnih aktivnosti bitna spona u povezivanju djece i mladih, ali i odraslih, s knjigama i čitanjem, kritičkim i kreativnim mišljenjem, sposobnošću refleksije i samorefleksije te vrednovanjem informacija općenito. Danas je općepoznato da su za mentalno zdravlje osobito bitni fizičko kretanje i mentalna aktivnost, što se upravo ostvaruje kroz osnivanje

nogometnog čitateljskog kluba Drniš koji teži cjelovitom razvoju djeteta. Sveobuhvatno učiti znači razumjeti nešto umom i tijelom.

Kad se govori o čitanju, činjenica je da većina djece i mladih uživa u čitanju, bilo da sami svladavaju tekst ili da im netko drugi čita, što je bitan slijed, od pomoći do samostalnosti, da se mladog čovjeka pripremi na sudjelovanje u intelektualnom životu zajednice kojoj pripada. Jednako je i s kretanjem, pa djeci kojoj ono nije omiljeno trebaju pomoći i potaknuti ih na kretanje roditelji, odgojitelji pa i knjižničari. U obrazovnom se sustavu čitanje i kretanje često nameću kao obveze, bilo da se radi o lektiri, bilo obveznim satovima tjelesne i zdravstvene kulture u školama. Knjige pružaju znanje, obogaćuju vokabular, potiču kritičko razmišljanje. Kretanje pruža slobodu, hrani naš um i tijelo, poboljšava zdravlje, obogaćuje život i osjećaj zadovoljstva. Poticanje čitanja i kretanje nisu samo ključni za individualni razvoj, već i za stvaranje obrazovanog, informiranog, empatičnog, zdravog i samosvjesnog društva u cjelini. Budući da je nogomet timska igra, nogometni i čitateljski klub ujedineni potiču društvenu interakciju i suradničke vrijednosti te tako jačaju kulturu suradnje obilježenu jakim osjećajem pripadnosti. Povezivanje čitanja s kretanjem, odnosno s fizičkom aktivnošću, predstavlja model za nenametljivo i kreativno poticanje čitanja te razvoj društvene interakcije i suradničkih vrijednosti od najranije dobi.

Literatura

1. Bahč, T. Kreativni pokret za brže razmišljanje. // Varaždinski učitelj, 6, 11(2023), str. 329-333. <https://hrcak.srce.hr/287441> (3. 6. 2024.)
2. Bukvić Pažin, A.; Ott, Franolić, M. Velika važnost malih priča: zašto i kako čitati djeci. Zagreb: Ljevak, 2023.
3. Cleese, J. Kreativnost: kratak i veseo vodič. Zagreb: Planetopija, 2021.
4. Cvitković, A.; Freškura; Herceg Mićanović, A. Potencijali razvitka manjih mjesta i gradova promicanjem knjige i čitanja. // Vjesnik Bibliotekara Hrvatske, 66, 1(2023), str.177-199. URL: <https://doi.org/10.30754/vbh.66.1.1057> (3. 6. 2024.)
5. Čičko, H. Knjižnica širom otvorenih vrata: projekt nagrađen 2008. godine drugom nagradom Zaklade Erste na Natječaju za projekte za društvenu integraciju u zemljama Srednje i Jugoistočne Europe. // Čitanje – obaveza ili užitek : zbornik / uredila Ranka Javor. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2009. Str. 57-62.

6. Čudina-Obradović, M. Igrom do čitanja : igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja. Zagreb: Školska knjiga, 2022.
7. Herceg Mićanović, A.; Pranić, M. Igraj svoju igru – čitaj!. // Novi uvez 21, 40(2023), str. 24-33. URL: <https://hrcak.srce.hr/313102> (14. 6. 2024.)
8. Intervju s Natašom Govedić. // Velika važnost malih priča: zašto i kako čitati djeci / Bukvić Pažin, A.; Ott, Franolić, M. Zagreb: Ljevak, 2023. Str. 38-39.
9. Lonka, K. Fenomenalno učenje iz Finske. Zagreb: Ljevak, 2020.
10. Nacionalna strategija poticanja čitanja za razdoblje od 2017. do 2022. godine. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2017. URL: https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalna%20strategija%20poticanja%20%C4%8Ditanja_tekst.pdf (13. 6. 2024.)
11. Peti-Stantić, A. Užitak čitanja: intelektualna razbibriga i/ili intelektualna potreba. // Čitanje - obaveza ili užitak : zbornik / uredila Ranka Javor. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba. Str. 5-8.
12. Pranić, M.; Herceg Mićanović, A. Mala mjesta, velike ideje: Budi od riječi –čitaj! // Novi uvez 20, 37(2022), str. 20–27. URL: <https://hrcak.srce.hr/280238> (3. 6. 2024.)
13. Ružić-Baf, M.; Rajović R.; Debeljuh, A. ICT, Digital Rest (or Tiredness?) Spending Free Time in Front of a Screen. // TEM Journal, 6, 4(2017.), str. 883-887. URL: https://www.temjournal.com/content/64/TemJournalNovember2017_883_887.pdf (4. 6. 2024.)
14. Stantić, V; Peti-Stantić, A. Znatiželja: zašto mladi trebaju čitati popularno-znanstvene tekstove, i to odmah. Zagreb: Ljevak, 2021.
15. Stričević, I. Čitanje u kontekstu školskih i narodnih knjižnica: uloga knjižnica u poticanju funkcionalnog čitanja i čitanja iz užitka. // Čitanje - obaveza ili užitak : zbornik / uredila Ranka Javor. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. Str. 41-51.

UPORABA GINGOTALK PROIZVODA U POTICANJU RANE PISMENOSTI

Petra Kavšek Vrhovec, mag. prof. logoped, surdopedagog

LOGOPETKA – zaseb a logopedska svetovalnica

info@gingotalk.com

Martina Ristovski, mag. logoped

LOGOPETKA – zasebna logopedska svetovalnica

martinaristovski@gmail.com

Sažetak

Logopedski portal GingoTalk osnovala su slovenske logopetkinje Petra Kavšek Vrhovec i Meta Dolinar. Portal pruža sve bitne informacije na slovenskom jeziku vezane uz komunikacijski i jezično-govorni razvoj djece. Od 2021. godine, uz pomoć vanjske suradnice i logopetkinje Martine Ristovski, materijali i didaktika postaju dostupni i na hrvatskom tržištu. Razvoj proizvoda GingoTalk javio se kao odgovor na duge liste čekanja na terapijsku obradu, nedostatak logopeda i nedovoljno specijaliziranih terapijskih materijala u Sloveniji. Danas proizvode GingoTalk koriste logopedi, pedagozi, odgajatelji i učitelji u različitim ustanovama. Sve je više roditelja koji posežu za sadržajima i proizvodima GingoTalk s ciljem adekvatnog informiranja i pružanja pomoći djetetu. U terapijskom i pedagoškom procesu važno je naglasiti da materijali potiču ne samo komunikacijski i jezično-govorni razvoj, nego i razvoj kognitivnih funkcija i socioemocionalni razvoj djece. Izdanja prevedena na hrvatski jezik su logopedska knjiga *Gingo u zemlji riječi* te logopedske kartice za poticanje oro-motornog razvoja „Brbljajmo!“ i ručna lutka Gingo.

Ključne riječi: GingoTalk, jezično-govorni razvoj, lutka Gingo terapija, terapijski materijali

Abstract

The speech therapy portal GingoTalk was founded by Slovenian speech therapists Petra Kavšek Vrhovec and Meta Dolinar. The portal provides all the essential information in

Slovenian related to the communication and language and speech development of children. Since 2021, with the help of external collaborator and speech therapist Martina Ristovski, materials and didactics have also become available on the Croatian market. The development of the GingoTalk product came as a response to long waiting lists for therapeutic treatment, a lack of speech therapists and insufficiently specialized therapeutic materials in Slovenia. Today, GingoTalk products are used by speech therapists, pedagogues, educators and teachers in various institutions. More and more parents are reaching for GingoTalk content and products with the aim of adequately informing and providing assistance to their child. In the therapeutic and pedagogical process, it is important to emphasize that the materials stimulate not only communication and language and speech development, but also the development of cognitive functions and socio-emotional development of children. Publications translated into Croatian include the speech therapy book "Gingo in the Land of Words", the speech therapy cards for stimulating oro-motor development "Let's Chat!", and the Gingo hand puppet.

Keywords: GingoTalk, language and speech development, Gingo therapy doll, therapeutic materials

1. Uvod

S obzirom na sve veću potrebu za inovativnim alatima u edukacijskoj praksi, didaktički materijali poput onih razvijenih u okviru GingoTalk inicijative postaju neizostavan dio suvremenog pristupa ranom obrazovanju. Ti materijali, osmišljeni s ciljem poticanja komunikacijskih i jezično-govornih sposobnosti djece, pružaju prilagođena rješenja za različite razine jezično-govornog razvoja. Konkretno, interaktivni alati kao što su slikovne kartice, lutke i edukativne knjige omogućuju djeci učenje kroz igru, kreativnu ekspresiju i praktične aktivnosti. Integriranje GingoTalk proizvoda u svakodnevne obrazovne aktivnosti omogućava djeci da kroz igru razvijaju i usvajaju predvještine čitanja i pisanja. Taj pristup ne samo da podržava razvoj rane pismenosti, već potiče kreativnost, maštu i socijalnu interakciju, čime djeca razvijaju dublje razumijevanje jezika i svijeta oko sebe. Takvi didaktički materijali osiguravaju sveobuhvatan pristup učenju koji je prilagodljiv potrebama svakog djeteta, čineći proces usvajanja predvještina čitanja i pisanja zanimljivim, interaktivnim i učinkovitim.

2. O ranoj pismenosti i njezinim temeljnim sastavnicama

Rana pismenost, kao prvi korak prema funkcionalnoj pismenosti, uključuje širok spektar vještina koje se počinju razvijati od najranije dobi djeteta. Prema definiciji, rana pismenost odnosi se na vještine, znanja i stavove koji prethode formalnom učenju čitanja i pisanja te postavljaju temelje za njihovo kasnije usvajanje. Ključni aspekti rane pismenosti uključuju fonološku svjesnost, svjesnost o tisku, razvoj rječnika i pripovjednih vještina, imenovanje slova i predvještine pisanja.

2.1. Fonološka svjesnost

Fonološka svjesnost smatra se jednim od najvažnijih prediktora uspješnog čitanja i pisanja. Podrazumijeva sposobnost prepoznavanja, stvaranja i manipulacije dijelovima manjim od riječi, sposobnost prepoznavanje riječi koje se rimuju, prebrojavanje slogova, prepoznavanje prvog i zadnjeg glasa te izdvajanje pojedinačnih glasova unutar riječi. Istraživanja pokazuju da je razvoj fonološke svjesnosti ključan za razumijevanje veze između grafema i fonema, što predstavlja temelj za dekodiranje riječi.

2.2. Svjesnost o tisku

Svjesnost o tisku odnosi se na djetetovo razumijevanje funkcija i strukture pisanog jezika. Ona uključuje prepoznavanje da su riječi sastavljene od slova, da tekst ima određeni smjer čitanja i da pisani tekst prenosi značenje. Te su vještine posebno važne u ranom djetinjstvu jer pripremaju dijete za formalno učenje čitanja i pisanja.

2.3. Razvoj rječnika i pripovjednih vještina

Rječnik i narativne vještine imaju ključnu ulogu u razumijevanju pročitane teksta. Širenje rječnika omogućava djetetu bolje povezivanje novih informacija s postojećim znanjem, dok razvijene narativne vještine olakšavaju razumijevanje i organizaciju informacija u smislene cjeline. Pripovijedanjem dijete razvija sposobnost strukturiranja priča s jasno definiranim početkom, sredinom i krajem, što dodatno jača njegove komunikacijske vještine.

2.4. Imenovanje slova

Povezivanje grafema (slova) s fonemima (zvukovima) temelj je procesa dekodiranja, ključnog za čitanje. Djeca najčešće počinju učiti ovo povezivanje kroz igru i interaktivne

aktivnosti, poput slaganja slova i glasova ili prepoznavanja prvog slova u riječima. Ta se vještina često povezuje s razvojem svjesnosti o tisku kako bi se osiguralo djetetovo razumijevanje funkcionalnosti pisanog jezika.

2.5. Predvještine pisanja

Predvještine pisanja obuhvaćaju osnovne motoričke i kognitivne vještine potrebne za kasniji razvoj sposobnosti pisanja. To uključuje aktivnosti poput držanja olovke, precrtavanja slova, crtanja linija i geometrijskih oblika te povezivanje grafema s fonemima. Tim aktivnostima djeca razvijaju fine motoričke vještine koje su ključne za pravilno oblikovanje slova i brojeva.

3. O GingoTalku

Razvoj GingoTalk proizvoda 2020. godine bio je odgovor na duge liste čekanja na terapijsku obradu, nedostatak logopeda i nedovoljno specijalizirane terapijske materijale u slovenskoj logopedskoj praksi. Danas GingoTalk proizvode koriste logopedi, edukacijski rehabilitatori, pedagozi, odgajatelji i učitelji u različitim ustanovama u Sloveniji, ali i u drugim zemljama Europske unije. Sve je više i roditelja koji posežu za GingoTalk sadržajima i proizvodima s ciljem adekvatnog informiranja i pružanja podrške djeci. U terapijskom i pedagoškom procesu važno je naglasiti da, osim komunikacijskog i jezično-govornog razvoja, materijali potiču i razvoj kognicije i socio-emocionalni razvoj. Dosadašnja razvijena didaktika na slovenskom jeziku obuhvaća slikovne kartice VEM-POVEM i MINI SET-POZICIJA UST, dječju knjigu *Gingo v deželi besed*, slikovne kartice za poticanje oro-motornog razvoja KLEPETAJMO! i ručnu luku GINGO. U suradnji s logopetkinjom iz Hrvatske 2021. godine postaje dostupna hrvatska inačica GingoTalk proizvoda, i to slikovne kartice za poticanje oro-motornog razvoja Brbljamo! te dječja knjiga *Gingo u zemlji riječi*.

4. Primjeri dobre prakse

4.1. Uporaba ručne lutke *Gingo* u poticanju rane pismenosti

Dosadašnja istraživanja pokazala su da je kreativna lutkarska aktivnost uspješna metoda poučavanja i primjerena svim područjima kurikuluma te kao takva nužna u suvremenom obrazovanju. Ona omogućava kreativno verbalno izražavanje djece te ih potiče na samostalnu i spontanu igru u kojoj se također emocionalno i socijalno razvijaju. U

kontekstu rane pismenosti, kreativna lutkarska aktivnost pomaže boljem zadržavanju pažnje, obogaćivanju rječnika i razumijevanju semiotičkih znakova i pročitanoj teksta. Korištenjem lutke Gingo djeca mogu ponavljati i usvajati nove riječi iz knjiga i slikovnica, čime se proširuje njihov jezični repertoar. Ta interaktivna metoda omogućava aktivno sudjelovanje djece u čitanju, oživljavanje likova iz priče te razvijanje mašte i jezičnih vještina. Također, kroz razgovor s djetetom nakon čitanja i korištenje lutke kao potpore, djeca mogu povezivati ideje iz priče sa stvarnim životom. Pitanja koja dijete postavlja lutki potiču dublje razumijevanje i analizu teksta, čime se razvijaju pripovjedne vještine i sposobnost interpretacije pročitanoj.

4.2. Uporaba knjige *Gingo u Zemlji riječi* u poticanju rane pismenosti

Knjiga je namijenjena djeci uzrasta između dvije i osam godina. Sadrži 22 priče od kojih svaka ima pažljivo postavljen logopedski cilj i savjete. Tekst koji obično govori lutka Gingo nalazi se u šarenim govornim oblačićima, pa se knjiga može čitati i pomoću Gingo lutke. Priče su kratke i jednostavne te posebno pogodne i za onu djecu koja su manje pažljiva pri čitanju ili se teško umiruju.

Knjiga *Gingo u Zemlji riječi* aktivno potiče razvoj fonološke svjesnosti, omogućujući djeci da kroz čitanje upoznaju različite razine te vještine. To uključuje prepoznavanje i stvaranje rime, slogovno stapanje i raščlambu te prepoznavanje prvih i zadnjih glasova u riječima. U interakciji s lutkom djeca imitiraju izgovor riječi iz knjige, čime razvijaju svjesnost o fonološkoj strukturi riječi. Osim toga, knjiga pomaže u razvoju svjesnosti o tisku jer ilustracije grafema omogućuju djeci povezivanje s odgovarajućim fonemima, čime lakše stvaraju veze između grafema i fonema. Djeca kroz priče uče osnovne narativne strukture, poput uvoda, zapleta, vrhunca i raspleta, dok pitanja koja prate priče potiču logičko razmišljanje i zaključivanje, čime se razvijaju njihove pripovjedne vještine. Zadaci iz knjige usmjereni na razvoj predvještina pisanja, poput precrtavanja slova, brojeva i geometrijskih oblika, potiču razvoj finih motoričkih vještina nužnih za kasnije pisanje.

4.3. Uporaba *VEM-POVEM* kartica u poticanju rane pismenosti

Istraživanje koje je provela Kolar s pet učenika 3. razreda osnovne škole, s umjerenim i teškim jezično-govornim poremećajem, pokazalo je da GingoTalk lutka u kombinaciji s VEM-POVEM karticama može biti koristan alat za usvajanje fonološke svjesnosti. Rezultati

istraživanja pokazali su da je kod svih učenika primijećen napredak u poznavanju velikih tiskanih slova, slogovanju i u svjesnosti prvog i posljednjeg glasa u riječi.

Kartice su korisne za individualni rad ili za rad u manjim skupinama. Sastoje se od dva velika seta:

- Set 1 namijenjen je djeci do 3. godine. Sastoji se od 200 kartica koje uključuju glasove koji se (uz samoglasnike) kod djece prvi razvojno pojavljuju: /p, b, m, n, j, t, d, k, g, v, f, h/.
- Set 2 namijenjen je djeci starijoj od 3. godine. Sastoji se od 100 kartica koje sadrže sve glasove koji se razvojno pojavljuju kasnije: /l, s, z, c, š, ž, č, r/.

Pomoću aktivnosti s karticama djeca razvijaju važne jezične vještine, počevši od tvorbe rečeničnih struktura. Uz slike pojmova, poput životinja, osoba i predmeta, te slike glagola dijete uči povezivati slike u rečenice, poput „Medo hoda.“ ili „Mama jede bananu.“ Aktivnosti su prilagođene sposobnostima djeteta, pa se uz praćenje prstom, imenovanje i korektan govorni model, dijete potiče na razumijevanje i tvorbu jednostavnih rečenica. Ako je ovo preteško, dovoljno je slušno praćenje. Dodatno, kroz semantičku kategorizaciju, dijete razvrstava slike prema kategorijama, primjerice životinje i hrana, te zatim formira jednostavne rečenice kao što su „Kokoš ne voli maline.“ ili „Majmun jede bananu.“, čime jača svoje razumijevanje kategorija i proširuje rječnik. Vježbom fonološke svjesnosti dijete upoznaje različite razine strukture jezika, počevši od prepoznavanja rime i slušnog razlikovanja, pa sve do slogovne raščlambe, poput brojenja slogova ili povezivanja glasova s riječima. Te aktivnosti omogućuju djeci da na temelju kartica dobiju sveobuhvatan uvid u fonološku strukturu jezika.

5. Zaključak

Razvoj rane pismenosti ključan je korak u oblikovanju dječjih jezičnih, kognitivnih i socijalnih vještina. Promišljenim pristupima koji integriraju igru i učenje, poput GingoTalk alata, moguće je osigurati djeci stimulativno okruženje prilagođeno njihovim potrebama. Ti alati ne samo da potiču ovladavanje temeljnim predvještinama čitanja i pisanja, već kroz interakciju i kreativnost dodatno razvijaju dječju maštu, komunikaciju i samopouzdanje. Takvi pristupi podsjećaju nas na važnost inovativnih rješenja u obrazovanju koja ne samo da odgovaraju na postojeće izazove, već i pružaju temelje za djetetov dugoročan uspjeh i cjelovit razvoj.

Literatura

1. Dolinar, M. Uporaba lutke v logopedski terapiji. URL: <https://www.gingotalk.com/blog/uporaba-lutke-v-terapevtske-namene/> (10. 5. 2024.)
2. Ehri, L. C. Teaching phonics and phonemic awareness. // Handbook of Early Literacy Research, 1, (2005.), str. 313-330.
3. Ivšac Pavliča, J., Lenček, M. Fonološke vještine i fonološko pamćenje: Neke razlike između djece urednog jezičnoga razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 47/1, (2011.), str. 1-16.
4. Justice, L. M., Ezell, H. K. The development of print knowledge in preschool children: Implications for early literacy instruction. // Topics in Early Childhood Special Education, 21(3), (2001.), str. 213-226.
5. Kolar, M. Odpravljanje govornojezikovnih motenj s pomočjo Gingo Talk lutke. // Magistrsko delo. Univeza v Mariboru, 2023. URL: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=165817&lang=slv> (15. 4. 2024.)
6. Korošec, H. Evaluating Study of Using Puppets as a Teaching Medium in Slovenian School. // Školski vjesnik, 62/4(2013.), str. 495-520.
7. Paris, S. G., Paris, A. H. Literacy and the development of metacognition. // Annual Review of Applied Linguistics, 23, (2003.), str. 107-124.
8. Snow, C. E., Burns, M. S., Griffin, P. Preventing Reading Difficulties in Young Children. National Academy Press, 1998.
9. Whitehurst, G. J., Lonigan, C. J. Child development and emergent literacy. // Child Development, 69(3), (1998.), str. 848-872.

VAU-VAU PRIČE

Snježana Berak, mag. bibl., viša knjižničarka

Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar

snjezana.berak@knjiznica-bjelovar.hr

Nataša Brekalo, mag. prim. educ., učiteljica savjetnica

III. osnovna škola Bjelovar

brekalo.nata@gmail.com

Sažetak

Poznato je da djeca uz kućnog ljubimca u nekim segmentima odrastanja bolje napreduju. U nekim je istraživanjima opažen napredak djece koja čitaju psu, i to na brojnim područjima: bolje čitaju, zaboravljaju na smetnje pri čitanju, lakše razumiju pročitani tekst i o njemu razgovaraju. Kada se opuste, raste im samopouzdanje, a poslije imaju manje teškoća u čitanju pred vršnjacima i učiteljima. Djeca predškolske dobi koja čitaju uz pse razvijaju ljubav prema životinji (psu), razbijaju eventualni strah od psa, razvijaju empatiju prema drugima i drugačijima, pažnju, koncentraciju, ljubav prema čitanju, pričanju i prepričavanju, govor i jezik, opuštanje, slušanje i komunikaciju. Program „Vau-vau priče“ pokrenut je u suradnji s Natašom Brekalo, učiteljicom u III. osnovnoj školi Bjelovar, i njezinim terapijskim psom Lunom. Učiteljica Brekalo ima iskustvo u uključivanju terapijskog psa u rad s djecom u brojnim projektima. Program „Vau-vau priče“ provodi se jednom mjesečno u vrijeme trajanja programa Igraonice. Trajanje nije ograničeno i ovisi o brojnim okolnostima: o zainteresiranosti i motiviranosti djece, njihovoj koncentraciji i pažnji, sadržaju koji će prethoditi ili slijediti nakon priče. Predviđeno je da program traje najmanje 15 minuta. Koriste se priče iz fonda Dječjeg odjela Knjižnice, a vezane uz tjedni plan, odnosno temu. Ovakav motivacijski program, poučan i zabavan djeci, provodi se u mnogim knjižnicama u zemlji i svijetu. Naziva se Animal Assisted Activity (AAA) ili Aktivnosti uz pomoć životinja. Roditelji su upoznati s programom te potpisuju suglasnost za sudjelovanje djeteta, što ujedno pruža i mogućnost da se susreti snimaju i objavljuju na knjižničnoj internetskoj stranici, društvenim mrežama, kao i u ostalim promotivnim mogućnostima.

Ključne riječi: ljubav prema životinjama, motivacija za čitanje, poticanje čitanja, terapijski pas

Abstract

It is known that children with a pet, in some segments of growing up, progress better. According to some studies, children who read to a dog show improvement in a number of areas. They begin to read better, forget about reading difficulties, understand the read text more easily and talk about it. When they relax, their self-confidence increases, and later they have less difficulty reading in front of their peers and teachers. When we talk about preschool children and the reasons why to read with a dog, besides developing love for animals/dogs, we break down any fear of dogs, we develop empathy towards others and others, we develop attention, concentration, love for reading, talking and retelling, we develop speech and language, we encourage relaxation and listening and communication. The "Wow-wow stories" program was launched in collaboration with teacher Nataša Brekalo, mag. prim. educ., teacher in III. Elementary school Bjelovar and her therapy dog Luna. Teacher Brekalo has experience in involving a therapy dog in working with children in similar and numerous projects. It is held once a month during the duration of the Playhouse program. The duration is not limited and it depends on many circumstances, from the interest and motivation of the children, their concentration and attention to the content that will precede or follow the story, but at least 15 minutes. Stories from the collection of the Children's Department of the Public Library are used, and related to the weekly plan or theme. In many libraries in the country and the world, this form of motivation is implemented, which is educational and fun for children. It is called Animal Assisted Activity (AAA). Parents have familiarized themselves with the program and they are required to provide sign consent for their child's participation, which also gives the opportunity to record and publish the meetings on Facebook, You Tube channel, website, as well as other promotional opportunities.

Keywords: encouraging reading, motivation to read, love of animals, therapy dog

1. Uvod

Poznato je da djeca uz kućnog ljubimca u nekim segmentima odrastanja bolje napreduju. Životinje osjećaju ljudske emocije, pa će tako prepoznati stres, tugu, ljutnju ili neki

drugi osjećaj. Ljubimac će svojom bezuvjetnom ljubavlju olakšati ono što tišti dijete. Ako se dijete povlači u sebe i teže iskazuje emocije, možda će mu biti lakše svoje brige podijeliti s ljubimcem. Odrastanje uz psa, između ostalog, utjecat će na razvijanje karaktera djeteta. Pas pruža osjećaj sigurnosti, smanjuje tjeskobu, potiče spremnost za isprobavanje novog, sposobnost suočavanja sa strašnom situacijom, društvenu interakciju, verbalnu komunikaciju i osnažuje vokabular. Psi pomažu stvoriti dosljednost i rutinu, pomažu potrošiti višak energije i kod hiperaktivnosti. Psi, uz sve navedeno, pomažu djeci da se nose s izolacijom i depresijom. Djeca predškolske dobi koja čitaju uz pse razvijaju ljubav prema životinji (psu), suočavaju se sa strahom od psa, razvijaju empatiju prema drugima i drugačijima, pažnju, koncentraciju, ljubav prema čitanju, pričanju i prepričavanju, govor i jezik, potiče se opuštanje, slušanje i komunikacija.

2. O programu „Vau-vau priče“

Program „Vau-vau priče“ pokrenut je u sklopu redovnog programa Igraonice za predškolsku djecu koji se već više od četrdeset godina provodi na Dječjem odjelu Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar. Taj inovativni program osmislila je voditeljica programa Snježana Berak, viša knjižničarka, u suradnji s učiteljicom Natašom Brekalo, učiteljicom u III. osnovnoj školi Bjelovar i njezinim terapijskim psom Lunom. Učiteljica Nataša Berak imala je iskustvo u uključivanju terapijskog psa u rad sa školskom djecom u sličnim projektima. Njezin interes i odaziv pozivu da iskuša nove metode rada s mlađima rezultirali su time da je ovaj program postao stalan.

Ciljevi koji su postavljeni uz program prvenstveno su vezani uz poticanje čitanja, senzomotorički razvoj, sociokognitivni razvoj, komunikacijski razvoj te psihosocijalni i emotivni razvoj. Osim činjenice da djeca upoznaju terapijskog psa uz igru i aktivnosti povezane s čitanjem i knjigom, ciljevi programa su i svladavanje mogućeg straha od psa, skretanje pozornosti i uočavanje ponašanja terapijskog psa, njegove mirnoće, nagrađivanje psa za koncentraciju i sve to uz povezivanje s ponašanjem djece. Svakako je neizostavan razgovor o brizi za životinju (hrana, voda, kupanje, četkanje), pravilima ponašanja sa psom, a sve to povezano je sa zdravstvenim odgojem djece.

Razvijanje suradnje i prihvaćanja drugih i drugačijih te suradnja i rad kroz igru u raznim sadržajima obavezan je i važan cilj, osobito danas kada je uključivanje djece s teškoćama u razvoju prihvatljivo i očekivano u svim segmentima odgoja i obrazovanja.

Program se provodi prema dogovoru jednom do dva puta mjesečno tijekom programa Igraonice. Trajanje nije ograničeno i ovisi o brojnim okolnostima: o zainteresiranosti i motiviranosti djece, njihovoj koncentraciji i pažnji, sadržaju koji će prethoditi ili slijediti nakon priče, no previđa se trajanje od najmanje 15 minuta do sat vremena. Čitaju se slikovnice iz fonda Dječjeg odjela Knjižnice i vezane su uz tjedni plan, odnosno odabranu temu. Za svaki susret izrađuju se plakat i letak kako bi se uz usmenu obavijest dodatno informiralo zainteresirane korisnike. To je ujedno i poziv novim ili budućim članovima knjižnice na uključivanje u redovni program Igraonice. Glavne aktivnosti programa su: izdvajanje nepoznatih riječi iz priče, traženje sinonima i značenje riječi, usmjeravanje pažnje na uočavanje novonaučenih riječi te usmjeravanje pažnje na pravilan izgovor pojedinih riječi. Uz to svakako valja naglasiti da je uključivanje psa za vrijeme čitanja, kao i obraćanje pažnje na ponašanje psa prilikom čitanja, ono na što se redovito ukazuje. Svaki susret se fotografira i objavljuje na Facebooku i knjižničnoj internetskoj stranici.

Takvi se motivacijski programi provode u mnogim knjižnicama u zemlji i svijetu. Nazivaju se Animal Assisted Activity (AAA) ili Aktivnosti uz pomoć životinja. Roditelji djece polaznika upoznati su s programom te potpisuju suglasnost za sudjelovanje djeteta.

Komuniciranje sa životinjama kod djece izaziva spontanu radost i sreću. Istovremeno potiče razvoj verbalnih vještina i usvajanje jezika kod male djece, kao i razvijanje sposobnosti dekodiranja neverbalnih informacija. Iako pretežno neverbalna komunikacija između djeteta i životinje djeluje ograničavajuće, upravo je to jedan od razloga zašto mlađa djeca uspostavljaju bliske odnose sa životinjama. Psi imaju dvojaku ulogu u razvoju dječjih komunikacijskih vještina: primatelj su djetetovih poruka u ulozi aktivnog slušača i verbalni stimulator koji potiče zanimanje djeteta za komunikacijsko izražavanje preko pohvala, naredbi i ohrabrenja.

Kroz brojne susrete vidljivo je kako se dijete opušta, zabavlja, uživa, uči, dodatno je motivirano za rad te da upravo ovakav oblik rada utječe na poticanje vokalizacije kod djece s nerazvijenim govorom. Vidljivo je poticanje i razvijanje pozitivnih komunikacijskih i socijalnih vještina, poticanje želje za govorom i interakcijom, poticanje i razvijanje emocionalne i socijalne stabilnosti te djelovanje na psihofizički i kognitivni razvoj djece uključene u program. Usmjerava se na poticanje pozitivnih i poželjnih oblika ponašanja, a kako je terapija sa psom prilagodljiva, dolazi do situacija da pas predstavlja aktivnog sudionika u procesu učenja, pa je neizostavno poticanje bogaćenja rječnika kao i poticanje želje za učenjem, čitanjem i

pisanjem. Pas je živo biće s osjećajima i reakcijama na određene situacije koje dijeli s djetetom. Ljubimci kod djece, koja su donekle ili potpuno usvojila verbalne vještine, mogu poslužiti kao poticaj za čitanje životinji ili učenje životinje trikovima, pri čemu se djecu izlaže novim zahtjevnijim iskustvima i povećanju znanja o društvenom ponašanju.

3. Utjecaj terapijskog psa na razvoj govora

Kućni ljubimci i terapijski psi utječu na kognitivni razvoj, i to ne samo na učenje, nego i na govor. Kućni ljubimac može olakšati usvajanje jezika i potencijalno poboljšati verbalne vještine djece. Dijete nešto učini, a kućni ljubimac reagira. Interakcije s kućnim ljubimcem mogu biti posebno korisne za izoštavanje djetetove vještine dekodiranja neverbalnih signala i pažljivosti prema tim signalima. Bolje verbalne vještine rezultat su toga što je kućni ljubimac strpljivi primatelj govora djeteta i aktivni poticaj na verbalnu komunikaciju djece u obliku pohvala, naredbi i ohrabrenja. Također, iako nije empirijski testirano, kućni ljubimac može poslužiti i kao subjekt razgovora koji stimulira izgradnju rječnika kada odrasli i djeca razgovaraju o tome što kućni ljubimac radi. Razgovorom s kućnim ljubimcima i o kućnim ljubimcima vidljivo je poboljšanje jezičnog razvoja djece.

Može se reći da odnosi sa životinjama utječu holistički, integrirano, no istovremeno i kreativno na cjelokupni dječji razvoj, odgoj i učenje. Znanstveni dokazi upućuju na to kako su empatija i samopoštovanje dvije ključne sastavnice socio-emocionalnog razvoja. Empatija je uživljavanje u emocionalno stanje druge osobe i sposobnost razumijevanja kako se druga osoba osjeća. Razina oksitocina koji utječe na razvoj empatije prema životinjama povećat će se već pri samoj prisutnosti životinje, stoga predstavlja osnovu razvoja socijalne inteligencije. Djeca od najranije dobi interakcijom s kućnim ljubimcem, koji je u potpunosti ovisan o njima, uče razumjeti potrebe i osjećaje životinja, ali i ljudi. Dekodiranje životinjskog ponašanja, primjenjivanjem znanja o ljudskom ponašanju, povećava dječju sposobnost razumijevanja neverbalne komunikacije. Djeca koja su odrastala uz kućnog ljubimca naučila su bolje tumačiti govor tijela i sitne neverbalne znakove zahvaljujući prepoznavanju što im ljubimac želi „poručiti“. Željom da ugone svojim ljubimcima, djeca se trude prepoznati razne životinjske znakove koje odašilju kada, primjerice, žele hranu, vodu, šetnju ili igru. Svoje znanje o prepoznavanju neverbalnih znakova i govora tijela, između ostalog, djeca prenose u tumačenje komunikacije druge djece i odraslih osoba. Djeca u dobi od tri do šest godina koja iskazuju visoku privrženost kućnom ljubimcu, posjeduju viši stupanj empatije u odnosu na

djecu s niskom privrženosti ljubimcu i onu koja ga nema. Pas nerijetko postaje djetetov najbolji prijatelj, pa djeca često pričaju sa životinjom, kao i s plišanim igračkama, i ispovijedaju mu svoje tajne i misli.

4. Zaključak

Terapijski psi posebno su školovani psi s ciljem poticanja razvojnih procesa djece ili mladih osoba s teškoćama u razvoju. Budući da psi reagiraju na dodir, gestu, osmijeh, pogled i prihvaćaju osobu koja za njih pokaže interes, njima nije važno ima li osoba koja se njima bavi ili se s njima igra neke motoričke teškoće, jezično-govorne ili komunikacijske poteškoće. Školovanje terapijskih pasa složeni je proces od kojih je jedna uloga pomagača, a druga motivatora. Uključivanjem terapijskog psa u programe za djecu, u ovom slučaju predškolsku djecu jednog kraćeg programa, igraonice u knjižnici, djeluje se na različite aspekte razvoja. Terapijski pas na djecu djeluje opuštajuće, potiče ih na komunikaciju te izaziva pokrete i radnje na koje ih roditelj ne uspijeva potaknuti. Odnos djeteta i psa u velikoj mjeri određuje tijek njihove komunikacije koji se većinom uspostavlja spontano zbog međusobne privlačnosti životinja i djece. Terapijski psi čine najveći postotak među životinjama koje se koriste u AAA (Animal Assisted Activity) jer su idealni terapeuti u različitim okruženjima. Oni bezuvjetno prihvaćaju, stvaraju atmosferu bez osude ili prijetnje i lagano uspostavljaju povezanost. Nema pouzdanih podataka o tome koja bi pasmina bila najpogodnija za ovakve svrhe. Ipak, najčešća pasmina koju susrećemo u terapiji potpomognutoj psima je labrador retriever koji nakon druge ili treće godine života postaju primjer tipičnog smirenog psa. Takva je i Luna, pas koji je uključen u program „Vau-vau priče“ već četvrtu godinu. Vrlo su inteligentni i lako ih je trenirati, vrlo su jaki psi, dobro se nose sa stresom. Važno je uskladiti pseću osobnost s populacijom s kojom će raditi, što je u ovom slučaju vidljivo. Metode rada koje se primjenjuju vrlo su prilagodljive različitim osobnostima djece koja tijekom susreta istodobno uživaju i uče. Iskustva stečena tijekom provedbe programa za poticanje čitanja uz terapijskog psa povod su za provedbu istraživanja o utjecaju terapijskog psa na razvoj govora, što autorice najavljuju u vjeri da će rezultati biti ohrabrujući i poticajni i drugima.

Literatura

1. Brekalo, N. Terapijski pas u nastavi. // Bjelovarski učitelj 1-3, 25(2020).
2. Centar za rehabilitaciju Silver. URL: <https://czrs.hr/> (10. 6. 2024.)
3. Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet. URL: <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A34/datastream/PDF/view> (10. 6. 2024.)
4. Hrvatska enciklopedija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/oksitocin> (10. 6. 2024.)
5. Kobeščak, S.; Selaković, T.; Katalenić, L. Poticanje dječjeg razvoja uz terapijskog psa: prikaz slučaja. // Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2, 49(2013), str. 209-216.
6. Pas na zadatku : terapijski i radni psi. // Drvo znanja : enciklopedijski časopis za mladež 167/168, 17(2013), str. 8-19.
7. Zakon.hr. URL: <https://www.zakon.hr/z/2027/Zakon-o-kori%C5%A1tenju-psa-pomaga%C4%> (10. 6. 2024.)
8. What is AAT/AAA? Therapy animals, Animals Helping People. URL: <https://animaltherapy.net/what-is-aataaa/> (10. 6. 2024.)

KOLIKO ČITAMO DJECI – ČITATELJSKE AKTIVNOSTI RODITELJA I DJECE NA POČETKU ŠKOLOVANJA

Maja Pignar-Mijović, dipl. uč. mentor

Osnovna škola „Braća Seljan“ Karlovac

maja.pignar-mijovic@skole.hr

Sažetak

Poznate su dobrobiti čitanja, no poznata je i opravdana i zabrinutost, posebno učitelja razredne nastave, u vezi s mnogobrojnim govorno-jezičnim izazovima i čitateljskim navikama djece na početku školovanja, odnosno pri polasku u prvi razred osnovne škole. Imajući to u vidu, tijekom nastavnih godina 2021./2022., 2022./2023. i 2023./2024. u Osnovnoj školi „Braća Seljan“ Karlovac organizirano je istraživanje o čitateljskim aktivnostima prvoškolaca i njihovih roditelja. Prvo istraživanje privuklo je pozornost i lokalne Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac, pa je suradnjom dviju ustanova nastao i stručni članak Čitateljske aktivnosti roditelja i djece polaskom u prvi razred osnovne škole: pregled rezultata anketnog istraživanja koji je objavljen je u časopisu Hrčak br. 65-66 u rujnu 2023. Doprinos toj suradnji predstavlja i posljednje istraživanje koje su provele Maja Pignar-Mijović iz Osnovne škole „Braća Seljan“ Karlovac i Kristina Čunović iz Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“. U ovom članku usporedno su prikazani rezultati svih triju istraživanja.

Ključne riječi: čitanje, knjižnica, obitelj, osnovna škola, prvi razred, slikovnica

Abstract

The benefits of reading are widely known, but there is justified concern, especially among elementary school teachers, regarding numerous speech and language challenges, reading skills and reading habits that children face when starting first grade. During the school years 2021/2022, 2022/2023 and 2023/2024, data on reading activities of parents and schoolchildren were collected, with a sample consisting of parents of first graders from the elementary school „Braća Seljan“ in Karlovac. The initial text caught the attention of the local library „Ivan Goran Kovačić“ in Karlovac, and through collaborative efforts, cooperation

between the two institutions was intensified and planned. As a result a professional article "Reading activities of parents and children entering the first grade of primary school" was published in Hrčak (Hamster), no. 65-66, September 2023. This research clearly indicates the need to continue various types of campaigns, from microenvironments to the national level, that encourage reading to children from birth through preschool and school periods. The importance of all institutions, including preschools, schools, and local libraries, is immeasurable. Every year should be the Year of Reading. As long as we have children who, upon entering school, have never received their own picture book or had a story read to them, our mission of encouragement, storytelling, and action cannot end. Research conducted by Maja Pignar-Mijović from "Braća Seljan" Elementary School in Karlovac and Kristina Čunović from the City Library "Ivan Goran Kovačić".

Keywords: reading, library, family, Elementary School, first grade, picture book

1. Uvod

„Kažu da je čitanje onakvo kakvi smo i mi, mijenja se s nama i odrasta s nama te prolazi kroz sve s nama. Ne možemo se ne pitati kako to da u društvu koje je zatrpano pismenošću i pisanim materijalima, sve manje mladih pronalazi užitek u čitanju.“

Živimo u vremenu digitalnih urođenika, a to su generacije koje nikada nisu živjele bez medija svih vrsta i nisu iskusile život u svijetu bez interneta. Pretjerana uporaba digitalnih tehnologija ostavlja trag, posebno na najmlađima: niz govorno-jezičnih teškoća, oskudan rječnik, nedovoljno razvijene komunikacijske vještine te niz poteškoća s pažnjom i koncentracijom zbog kojih se djeca i mladi sve teže koncentriraju na jedan zadatak, posebno kada se radi o čitanju duljih i zahtjevnijih tekstova ili rješavanju složenijih problema.

Čitanje je vrlo jednostavno i svima dostupno rješenje za mnoge navedene probleme. O dobrobitima čitanja govore odgajatelji u dječjim vrtićima, učitelji u osnovnim školama, posebno oni razredne nastave, logopedi, psiholozi, neuroznanstvenici i knjižničari. Bogaćenje rječnika, povećavanje sposobnosti usmenog i pismenog izražavanja, razvoj pune koncentracije, poticanje empatije i razumijevanja drugih, kreiranje kritičkog mišljenja i sposobnosti zapažanja – samo su neke od najpoznatijih.

„Čitanje nije sebično, jer ljudi koji čitaju i u čitanju uživaju spoznaju brojne svjetove koji nadopunjuju njihovo ljudsko iskustvo, imaju razumijevanja za različitosti, za druge, u većoj mjeri od onih koji nisu otkrili uživanje u čitanju.“

Učitelji razredne nastave, kojima u klupe sjedaju šestogodišnjaci i sedmogodišnjaci, posebno su i potpuno opravdano zabrinuti. Stoga je u Osnovnoj školi „Braća Seljan“ Karlovac provedeno istraživanje o čitateljskim aktivnostima roditelja i njihove djece pri polasku u prvi razred. Istraživanje je započelo nastavne godine 2021./2022. te je nastavljeno tijekom sljedeće dvije nastavne godine kako bi se mogle pratiti i uspoređivati eventualne promjene. Autoricama istraživanja Maji Pignar-Mijović i Kristini Čunović podaci su također pomogli kako bi intenzivirale daljnju suradnju između odgojno-obrazovne ustanove s jedne strane, Osnovne škole „Braća Seljan“, i kulturne ustanove s druge strane, Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac.

2. Ciljevi i metoda istraživanja

Ciljevi istraživanja bili su usmjereni u tri pravca:

- ispitivanje čitateljskih navika roditelja i njihove djece prvoškolaca
- ispitivanje koliko su roditelji osviješteni o važnosti čitanja i
- ispitivanje je li i u kojoj mjeri narodna knjižnica poticaj razvoju čitateljskih aktivnosti djece i roditelja.

Istraživanje je provedeno pomoću metode anketnih pitanja na uzorku od tri generacije roditelja prvoškolaca. Radi se o ispitanicima iz nastavnih godina 2021./2022., 2022./2023. i 2023./2024. Sve su generacije roditelja odgovarale na ista pitanja, ukupno njih dvanaest – devet pitanja zatvorenog i tri pitanja otvorenog tipa.

Prvo istraživanje, ono u nastavnoj godini 2021./2022., provedeno je pomoću anonimnoga anketnog listića, a iduće dvije nastavne godine (2022./2023. i 2023./2024.) pomoću anonimnog online upitnika. Podaci su prikupljeni tijekom prvog roditeljskog sastanka odmah na samom početku nastavne godine u rujnu. U istraživanju je tijekom triju nastavnih godina sudjelovao ukupno 71 roditelj: 30 u nastavnoj godini 2021./2022., 33 u nastavnoj godini 2022./2023. i 28 u nastavnoj godini 2023./2024.

Ankete su tijekom svih godina istraživanja u visokom postotku ispunjavale majke, dok broj očeva koji su popunili ankete nikada nije prešao 15 % (Tablica 1.).

Tablica 1. Sudionici ispitivanja po spolu (majke/očevi)

NASTAVNA GODINA	BROJ SUDIONIKA	OČEVI	MAJKE
2021./2022.	30	12,1 %	87,8 %
2022./2023.	33	11,5 %	88,5 %
2023./2024.	28	14,3 %	85,7 %

Podjednak je broj djevojčica i dječaka koji su upisali prvi razred, odnosno vrlo malo varira tijekom nastavnih godina u kojima se istraživanje provodilo (Tablica 2.).

Tablica 2. Spol učenika prvoškolaca (djevojčice/dječaci)

NASTAVNA GODINA	DJEČACI	DJEVOJČICE
2021./2022.	50,4 %	49,6 %
2022./2023.	51,6 %	48,4 %
2023./2024.	46,4 %	53,6 %

3. Rezultati i rasprava

Pitanje „Čitate li svom djetetu svakoga dana?“ (Tablica 3.) usmjereno je na frekvenciju aktivnosti čitanja u obiteljskom domu u razdoblju prije djetetova polaska u prvi razred osnovne škole. Nažalost, većina roditelja svojoj djeci ne čita svakoga dana. Moglo bi se zaključiti kako je kampanja tijekom Godine čitanja 2021. pozitivno utjecala na roditelje te se u nastavnoj godini 2022./2023. povećao broj roditelja koji svakodnevno čitaju djeci. No, kako je reklamiranje čitanja nestalo s malih i velikih ekrana, učestalost čitalačkih aktivnosti u posljednjem istraživanju opala je na razinu one iz prvoga. Također, u posljednjem istraživanju pojavio se novi element – gotovo trećina anketiranih roditelja koji dosljedno odbijaju izjasniti se o svim pitanjima.

Tablica 3. Svom djetetu čitam svakoga dana

NASTAVNA GODINA	DA	NE	NEIZJAŠNjeni
-----------------	----	----	--------------

2021./2022.	29 %	64,5 %	6,5 %
2022./2023.	47,8 %	52,2 %	0 %
2023./2024.	30,8 %	41,2 %	28 %

Među odgovorima na pitanje „Kada čitate djeci?“ bile su ponuđene tri različite opcije te su roditelji trebali zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora. Rezultati (Tablica 6.) pokazuju da u posljednjoj godini istraživanja više od 40 % ispitanika čita djeci kad god ima priliku, što je pad u odnosu na prethodne godine ispitivanja. Nažalost, ujedno je pao i udio čitalačkih aktivnosti koje se provode prije spavanja, a konstantan je i udio roditelja koji ne pronalaze vrijeme da uopće započnu čitati djeci.

Svakako ohrabruje konstantno visok udio roditelja koji potvrđuju da njihovo dijete posjeduje svoju slikovnicu (Tablica 4.). No, i dalje zabrinjava podatak da određeni broj djece još uvijek nema vlastitu slikovnicu. Usporedbom triju generacija vidljivo je opadanje postotka onih bez nje, no zabrinjava visok postotak ispitanih roditelja koji se nisu izjasnili o pitanju „Ima li Vaše dijete vlastitu slikovnicu?“

Tablica 4. Moje dijete ima vlastitu slikovnicu

NASTAVNA GODINA	DA	NE	NEIZJAŠNjeni
2021./2022.	74 %	19,5 %	6,5 %
2022./2023.	88,5 %	11,5 %	0 %
2023./2024.	66,6 %	5,1 %	28 %

Pitanje „Vole li djeca da im se čita?“ nastoji utvrditi u kolikoj je mjeri ta aktivnost omiljena djeci. Podaci (Tablica 5.) bez imalo sumnje dokazuju da djeca vole tu aktivnost, čak i u slučaju da se postotak neizjašnjenih roditelja pribroji postotku onih koji izjavljuju kako dijete ne voli da mu se čita. Vratimo li se podacima o frekvenciji čitalačkih aktivnosti u obiteljskom domu (Tablica 3.), nemoguće je oteti se zbunjenosti. Naime, ako djeca u velikom udjelu vole te aktivnosti, zašto im roditelji u sličnom postotku ne čitaju svakodnevno? Svakako pitanje za buduća istraživanja.

Tablica 5. Moje dijete voli da mu se čita

NASTAVNA GODINA	DA	NE	NEIZJAŠNjeni
2021./2022.	87 %	6,5 %	6,5 %
2022./2023.	89,5 %	10,5 %	0 %
2023./2024.	69,4 %	2,6 %	28 %

Tablica 6. Vrijeme kada čitamo je (zaokružiti slovo ispred jednog od ponuđenih odgovora)

NASTAVNA GODINA	UVIJEK KAD GOD IMAMO PRILIKU	PRIJE SPAVANJA	NISMO ZAPOČELI S TOM AKTIVNOŠĆU	NEIZJAŠNjeni
2021./2022.	58,5 %	29,0 %	6,5 %	6,0 %
2022./2023.	50,5 %	44,2 %	5,3 %	0 %
2023./2024.	40 %	25,5 %	6,5 %	28 %

Više odgovora bilo je ponuđeno i na pitanje „Tko djetetu najčešće čita?“, a roditelji su trebali zaokružiti slovo ispred jednoga od njih. Iako su majke te koje uglavnom isključivo čitaju djeci, na temelju podataka (Tablica 7.) može se zaključiti kako tijekom godina raste angažman oba roditelja u čitalačkim aktivnostima, kao i udio ostalih (bake, djedovi, odgojiteljice u vrtiću...). Također, tijekom posljednje dvije godine istraživanja nitko se nije izjasnio da „nitko djetetu ne čita“, ali i ovdje zabrinjava visok postotak neizjašnjenih u posljednjoj godini.

Tablica 7. Djetetu najčešće čita (zaokružiti slovo ispred jednog od ponuđenih odgovora)

NASTAVNA GODINA	MAMA	TATA	OBA RODITELJA	OSTALI	NITKO DJETETU NE ČITA	NEIZJAŠNjeni
2021./2022.	67,5 %	3,5 %	19 %	0 %	3,5 %	6,5 %
2022./2023.	54,60 %	2,5 %	27,4 %	15,5 %	0 %	0 %
2023./2024.	28,4 %	2,6 %	33,3 %	7,7 %	0 %	28 %

Cilj pitanja „Je li vaše dijete član naše Gradske knjižnice 'Ivan Goran Kovačić'?“ bio je

utvrditi jesu li djeca članovi lokalne narodne knjižnice već u razdoblju prije polaska u osnovnu školu. Više od polovine roditelja potvrdno odgovara na to pitanje (Tablica 8.). Također je vidljiv stalan pad udjela neučlanjene djece. Oba podatka ohrabruju, no ponavlja se i ovdje porast ispitanika koji se ne žele izjasniti.

Tablica 8. Je li Vaše dijete član naše Gradske knjižnice „I. G. Kovačić“?

NASTAVNA GODINA	DA	NE	NEIZJAŠNjeni
2021./2022.	51 %	42,5 %	6,5 %
2022./2023.	61,1 %	38,9 %	0 %
2023./2024.	56,4 %	15,6 %	28 %

Roditelji koji su na prethodno pitanje potvrdno odgovorili ujedno su u anketi naveli u kojoj su dobi učlanili dijete u Gradsku knjižnicu. Budući da karlovačka Gradska knjižnica provodi projekt „Bebe u knjižnici“, u okviru kojeg nudi besplatno članstvo djeci tijekom prve godine života te niz poticajnih aktivnosti namijenjenih upravo djeci rane dobi i njihovim roditeljima, cilj je bio istražiti u kojoj su mjeri roditelji iskoristili tu lokalnu pogodnost. Rezultati (Tablica 8.1.) pokazuju kako je te povlastice iskoristilo tek oko 40 % roditelja, i to u svim generacijama. Dok je udio djece rane dobi (od rođenja do 3. godine života) konstantan, raste udio učlanjene djece u predškolskoj dobi, odnosno kako se približava vrijeme djetetova polaska u školu. Izgleda da roditelji još uvijek ne razumiju vrijednost čitanja djeci od rođenja.

Tablica 8.1. Ako je vaš odgovor DA, napišite u kojoj ste ga/ju dobi učlanili

NASTAVNA GODINA	OD ROĐENJA DO 3. GODINE	OD 4. GODINE DO POLASKA U ŠKOLU
2021./2022.	40 %	60 %
2022./2023.	37,4 %	62,6 %
2023./2024.	40,7 %	59,3 %

Jedan od ciljeva istraživanja bio je saznati prakticiraju li roditelji kupovinu slikovnica djetetu ili ih samo posuđuju u knjižnici. Rezultati (Tablica 9.) ohrabruju jer su pokazali kako roditelji

svih triju generacija prvoškolaca prakticiraju kupovinu slikovnica. Značajno je smanjen udio kupovine slikovnica u posljednjoj generaciji, i to na 44,6 %. Je li to posljedica drastičnih poskupljenja u Republici Hrvatskoj uvjetovanih uvođenjem eura, inflacijom i gospodarskom krizom uzrokovanom ratom u srcu Europe? Vjerojatno je značajno smanjenje kupovine slikovnica posljedica kombinacije svih navedenih uzroka koji su rezultirali padom opće kupovne moći u Republici Hrvatskoj. No, s druge strane, raste udio roditelja koji ponekad djeci kupuju slikovnice, a ujedno opada udio onih koji ih ne kupuju. Tu optimističnu sliku opet pomalo dovodi u pitanje trećina koja se odbija izjasniti.

Tablica 9. Kupujete li djetetu slikovnice?

NASTAVNA GODINA	DA	NE	PONEKAD	NEIZJAŠNjeni
2021./2022.	67,5 %	12,5 %	13,5 %	6,5 %
2022./2023.	62 %	3,6 %	34,4 %	0 %
2023./2024.	44,6 %	0 %	27,4 %	28 %

Roditelji koji su na prethodno pitanje odgovorili „Da“ ili „Ponekad“ u anketi su također naveli iznos koji su spremni izdvojiti za slikovnicu (Tablica 9.1.). Većina roditelja izdvojila bi iznos do 13,30 € za slikovnicu. Kako to i jest prosječna cijena kvalitetne slikovnice, može se zaključiti kako većina roditelja zna prepoznati njezinu vrijednost, kao i važnost takvoga ulaganja u razvoj svoje djece. Sa svakom novom generacijom roditelja opada udio roditelja koji bi za kupnju slikovnice izdvojili od 4 do 6,50 €, a povećava se udio onih koji su za slikovnicu spremni izdvojiti i više od prosječnih 13,30 €. Pojedini roditelji čak su naveli kako će za dobru i kvalitetnu slikovnicu izdvojiti koliko god je potrebno, dakle svjesni su truda i vremena koji autori – književnici i ilustratori – ulažu u njihovo stvaranje.

Tablica 9.1. Ako je vaš odgovor DA/PONEKAD, napišite iznos koji ste spremni izdvojiti za slikovnicu

NASTAVNA GODINA	4 - 6,50 € (30 - 50 kuna)	do 13,30 € (do 100 kuna)	više od 13,30 € (više od 100 kuna)
2021./2022.	29 %	51,5 %	19,5 %

2022./2023.	21,5 %	53,5 %	25 %
2023./2024.	3,8 %	42,2 %	54 %

Postavljanjem pitanja „Smatrate li čitanje važnom aktivnošću?“ nastojalo se ispitati u kolikoj je mjeri razvijena roditeljska svijest o važnosti čitanja. Rezultati istraživanja (Tablica 10.) ukazuju na to kako roditelji u vrlo visokom udjelu (prosječno 81,97 % njih) smatraju čitanje važnom aktivnošću, posebno roditelji generacije 2022./2023. koji su se svi izjasnili da je čitanje važno. Ti podaci, unatoč trećini koja se nije izjasnila u posljednjoj generaciji anketiranih, korespondiraju s podacima iz Tablice 5. Naime, roditelji su u gotovo identičnom postotku (prosječno 84,6 % njih) uvidjeli kako djeca vole čitanje te vjerojatno i zbog toga čitanje smatraju važnom aktivnošću.

U Tablici 10. posebno se ističu stopostotni rezultati druge generacije anketiranih roditelja. To je generacija koja pozitivno odskaka u većini anketnih pitanja: gotovo polovina njih svakodnevno čita djeci (Tablica 3.); njihova djeca u najvećem udjelu posjeduju slikovnicu (Tablica 4.) jer su upravo oni koji u najvećoj mjeri i kupuju slikovnice (Tablica 9.); također, upravo su njihova djeca ona koja najviše vole da im se čita (Tablica 5.), a dvije trećine njihove djece članovi su Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ i prije polaska u osnovnu školu (Tablica 8.). Možda je uistinu kampanja tijekom Godine čitanja 2021. pozitivno utjecala na tu generaciju roditelja te rezultati nastavne godine 2022./2023. prednjače u usporedbi s prethodnom generacijom i onom nakon nje.

Tablica 10. Smatram da je čitanje važna aktivnost?

NASTAVNA GODINA	DA	NE	MOŽDA	NEIZJAŠNjeni
2021./2022.	87 %	3,5 %	3 %	6,50 %
2022./2023.	100 %	0 %	0 %	0 %
2023./2024.	66,8%	2,6 %	2,6 %	28 %

Budući da su odrasli članovi obitelji, roditelji, uzor u koji se djeca toga uzrasta posebno ugledaju i oponašaju njihove navike, cilj posljednjeg pitanja u anketi „Čitate li Vi roditelji i koliko?“ bio je ispitati roditeljske čitalačke navike. Nažalost, podaci (Tablica 11.) ukazuju na to

da više od trećine roditelja rijetko čita. I ovdje za nekoliko postotnih poena odskoču rezultati druge generacije roditelja, a ističe se pad u posljednjoj generaciji roditelja čija se trećina i u ovom pitanju odbila izjasniti.

Tablica 11. Roditelji, čitate li Vi?

NASTAVNA GODINA	ČESTO	RIJETKO	NEIZJASNJENI
2021./2022.	48,5 %	45,5 %	6 %
2022./2023.	52,3 %	47,7 %	0 %
2023./2024.	38,7 %	33,3 %	28 %

Roditelji koji su na prethodno pitanje odgovorili „Često“ ukratko su naveli i što čitaju, a sve u svrhu dodatnoga istraživanja njihovih čitateljskih interesa (Tablica 11.1.). Uvidom u rezultate može se uočiti šarolikost u roditeljskom čitalačkom odabiru. Najčitanija je beletristika, no tijekom nastavnih godina postupno opada zanimanje za nju, a raste zanimanje za stručnu literaturu u koju bismo mogli ubrojiti i naslove popularne psihologije. Pomalo iznenađuje podatak o izuzetno malom udjelu elektroničkih knjiga s obzirom na njihovu laku dostupnost putem suvremene informacijsko-komunikacijske tehnologije. S druge strane, vrlo malen udio školskih naslova za obvezno čitanje u roditeljskoj lektiri i nije tako neobičan jer se ipak radi o roditeljima djece koja tek trebaju naučiti čitati.

Tablica 11.1. Ako je vaš odgovor ČESTO, kratko nabrojite što čitate

NASTAVNA GODINA	BELETRISTIKA	POPULARNA PSIHOLOGIJA (SELF HELP)	STRUČNA LITERATURA	BIOGRAFIJE	ELEKTRONSKE KNJIGE	ŠKOLSKA LEKTIRA	OSTALO (časopisi, novine, orientalistika itd.)
2021./2022.	52,5 %	12 %	15,5 %	8 %	4 %	4 %	4 %
2022./2023.	42,1 %	10,5 %	31,6 %	0 %	0 %	5,3 %	10,5 %
2023./2024.	31 %	23 %	23 %	0 %	0 %	0 %	23 %

4. Zaključak

Istraživanje o čitateljskim aktivnostima roditelja i djece na početku školovanja provedeno je na prvom roditeljskom sastanku nastavne godine 2021./2022. putem anketnog upitnika te na prvom roditeljskom sastanku nastavnih godina 2022./2023. i 2023./2024. putem online anketnog upitnika s istim pitanjima. Ispitanici, roditelji, dobrovoljno su pristupili ispitivanju. S obzirom na to da je uzorak ispitanika manji, rezultati istraživanja služe učiteljima i knjižničarima kako bi mogli bolje upoznati djecu i njihove roditelje te obiteljske čitateljske aktivnosti prije dolaska u osnovnu školu. Posljednju generaciju roditelja (u nastavnoj godini 2023./2024.) bilo je najteže motivirati za ispunjavanje ankete unatoč anonimnosti i dodatnom naknadnom poticaju razrednih učiteljica, pa gotovo trećina njih (28 %) nije odgovorila ni na jedno pitanje.

Rezultati ankete pokazali su kako djeca svih triju generacija vole da im se čita, i to u velikom udjelu (više od 85 %). No, anketa je također pokazala kako više od polovine roditelja ne čita djeci svakoga dana (od 41,2 % do 64,5 %), iako ih većina tu aktivnost smatra važnom (od 66,6 % do 100 %). Više od polovine ispitanih roditelja koristi svaku priliku, neovisno o dobu dana, kako bi čitala djeci, no rastužuje spoznaja da još uvijek ima onih (od 5 % do 6 %) koji nisu započeli primjenjivati tu aktivnost.

Svakako je pohvalno da više od trećine djece (od 66,6 % do 88 %) posjeduje vlastite slikovnice, i to one koje roditelji kupuju (od 44 % do 67 %). Također, više od trećine djece ispitanika učlanjeno je u lokalnu narodnu knjižnicu – Gradsku knjižnicu „Ivan Goran Kovačić“ – i to najviše tijekom predškolskog perioda, dakle od 4. godine do polaska u školu. Unatoč tome što su informacije o važnosti čitanja od najranije dobi prisutne na različitim mrežnim platformama i društvenim mrežama te u medijskom prostoru, od lokalnih radijskih postaja i televizija do onih nacionalnih, treba kontinuirano dopirati do roditelja i osvijestiti ih da djecu učlane u narodnu knjižnicu već tijekom prve tri godine života kako bi učlanjenost u toj dobi prešla udio od 40 % djece.

Anketa je pokazala da manji postotak djece (od 5,1 % do 19,5 %) ne posjeduje vlastitu slikovnicu prije polaska u osnovnu školu. Ipak, iako se radi o vrlo malom udjelu djece, podaci su alarmantni zbog dva razloga. Naime, Osnovna škola „Braća Seljan“ je gradska škola u centru Karlovca, dakle u središtu urbane sredine iz koje je 2. travnja 2013. krenula prva Nacionalna kampanja za poticanja čitanja naglas djeci od najranije dobi „Čitaj mi!“.

Roditelji su prvi i najvažniji uzori u svemu, pa tako i u čitanju i poticanju te aktivnosti, stoga treba konstantno i intenzivno raditi s njima kako bi osvijestili svoju vrlo važnu ulogu u stvaranju budućih malih i velikih čitatelja. Osim roditelja, poticanje čitanja trebalo bi biti misija sviju uključenih u rad s djecom – od pedijatara, odgojno-obrazovnih djelatnika do stručnjaka različitih profila, kao što su knjižničari i neuroznanstvenici – stoga svakako treba inzistirati na njihovoj većoj povezanosti u dijeljenju iskustava i ideja te organizaciji edukacija koje će učitelje uputiti na suvremene studije i istraživanja u području čitanja.

Budući da je čitanje temelj usvojenosti sviju nastavnih sadržaja i lakšeg učenja, roditelje treba uputiti da djetetu počnu čitati vrlo rano, puno prije djetetova polaska u školu. „Iako se živi u užurbanom vremenu prepunom pritiska i stresa, potrebno je osvještavati roditelje da trebaju naći vremena za čitanje djetetu jer su to trenuci kvalitetno provedenog vremena. Priče unose red u kaos suvremenog života, daruju nam predvidljivost umjesto neizvjesnosti, ritam i strukturu... Priče ne trebaju samo djeca, trebaju ih i odrasli.“

Ova su istraživanja također pokazala kako svakako treba nastaviti, podjednako na lokalnoj i na nacionalnoj razini, s organizacijom kampanja poticanja čitanja djeci od najranije dobi preko predškolskog i školskog razdoblja. Vrlo je važna suradnja između predškolskih i školskih ustanova s lokalnim knjižnicama u pokretanju, provedbi i održavanju takvih kampanja.

Slika 1. Suradnja Osnovne škole „Braća Seljan“ i knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Odličan primjer takve suradnje je suradnja između Osnovne škole „Braća Seljan“ i Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“. Nakon prvoga provedenog istraživanja čitateljskih

navika roditelja i njihovih prvoškolaca u nastavnoj godini 2021./2022., Osnovna škola „Braća Seljan“ i Gradska knjižnica kontinuirano su nastavile suradnju, i to ne samo u provedbi istraživanja tijekom sljedeće dvije nastavne godine. Naime, učiteljice s učenicima odlaze na književne susrete i kreativna druženja s ilustratorima slikovnica. Posjećuju izložbe, sudjeluju u radionicama inspiriranim književnim djelima i na satovima obrade lektirnih naslova koje organiziraju djelatnici Odjela za djecu i mladež Gradske knjižnice. Suradnja se proširila i na Službu pokretne knjižnice, pa učenici sa svojim literarnim i likovnim radovima sudjeluju u prigodnim natjecajima, npr. u Mjesecu hrvatske knjige. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ za učitelje također organizira zanimljiva predavanja i usavršavanja.

Literatura

1. Anketni upitnik. <https://forms.gle/nEdPRkMTDW8xJGnS6>
2. Gabelica, M. Poticanje čitanja uz nove medije // Dijete, škola, obitelj: časopis za odgoj i obrazovanje djece rane školske dobi namijenjen stručnjacima i roditeljima, 30 (2012.), str. 2-8.
3. Lazzarich, M.; Čančar, A. Dječja lektira i novi mediji // Metodički ogledi, 27, 2(2020.), str. 149-170.
4. Nacionalna strategija poticanja čitanja 2017. – 2022. (listopad 2017.). URL: https://minkulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalna%20strategija%20poticanja%20%C4%8Ditanja_tekst.pdf (1. 6. 2024.)
5. Peti-Stantić, A. Užitak čitanja: intelektualna razbibriga i/ili intelektualna potreba. // Čitanje: obaveza ili užitak / Ranka Javor. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2009. Str. 6-8.
6. Pignar-Mijović, M.; Čunović, K. Čitateljske aktivnosti roditelja i djece polaskom u prvi razred osnovne škole: pregled rezultata anketnog istraživanja // Hrčak, 65-66 (2023.), str. 21-24.
7. Rezultati istraživanja tržišta knjiga u Republici Hrvatskoj, (23. 4. 2024.). URL: https://mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/karika-noc-knjige-2024-I_2.pdf (1. 6. 2024.).
8. Velički, V. Pričanje priča – stvaranje priča: povratak izgubljenom govoru. Zagreb: Alfa, 2013.

Organizator

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac
Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac

Suorganizatori

Hrvatsko knjižničarsko društvo
Komisija za prilagodbu i pristupačnost knjižničnih usluga
Sekcija za narodne knjižnice

Programsko-organizacijski odbor

Kristina Čunović, Anita Malkoč Bišćan, Vesna Pavlačić, Bojana Knežević, Sanja Graša,
Miroslav Katić, Martina Barišić Koprenica, Vedrana Kovač Vrana

Financijski i donacijama podržali

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske
Grad Karlovac

